УДК 341.1/8(063)
ББК 67.412.1я43
М432

Национальный университет
«Одесская юридическая академия»
Кафедра международного права и международных отношений

«МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО РАЗВИТИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ»

Материалы

конференции

17 июня 2015 г.
г. Одесса

Электронное научное издание

Сборник трудов по итогам международной научно-практической конференции «Международное право развития: современные тенденции и перспективы», проводившейся 17 июня 2015 г., содержит материалы по следующим основным направлениям: расширение и дифференциация сфер влияния международного и национального права на развитие государств; политические и правовые аспекты формирования и реализации национальных стратегий развития; международные механизмы создания условий, способствующих развитию государств. Материалы сборника будут полезны научным работникам, преподавателям, аспирантам и студентам, а также сотрудникам национальных агентств по международному развитию и международных организаций, реализующих программы по предоставлению помощи на цели развития.

Материалы публикуются в авторской редакции.

ISBN 978-966-438-906-5

© НУ «Одесская юридическая академия», 2015

© Авторы статей, 2015

Содержание

РАСШИРЕНИЕ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СФЕР ВЛИЯНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО И НАЦИОНАЛЬНОГО ПРАВА НА РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВ

Вінник О. М.

член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

Публічно-приватне партнерство: вдосконалення правового регулювання з урахуванням досвіду ЄС 5

Tulyakov V. A.

Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Vice rector of the National University «Odessa Law Academy», Doctor of Law, Professor

Criminal law and development 14

Пашковский Н.И.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,

заведующий кафедрой международного права и международных отношений, кандидат юридических наук, доцент

Международное право развития и международное уголовное правосудие: к поиску точек соприкосновения 20

Бабін Б. В.

Інститут законодавства Верховної Ради України, завідувач сектору розвитку парламентаризму, доктор юридичних наук

Міжнародно-правові передумови кваліфікації злочинів депортації за етнічною ознакою 24

Галушко Д. В.

Воронежский государственный университет, доцент кафедры международного и европейского права, кандидат юридических наук

Некоторые аспекты формирования концепции устойчивого развития в международном праве 30

Якубовская Н. А.

Национальный университет «Одесская юридическая академия», доцент кафедры международного права и международных отношений, кандидат юридических наук

К вопросу о легитимности обусловленности помощи на цели развития 34

Коваленко О. О.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права, кандидат юридичних наук

Міжнародні правові норми, що визначають право на працю, як важливий елемент розвитку України як соціальної та правової держави 38

Логвинський Г. В.
Національний університет «Одеська юридична академія», здобувач кафедри кримінального права
Кримінально-правова протидія злочинам у сфері зовнішньоекономічної діяльності у сенсі концепта розвитку 44

Балобанова Д. О.
Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук
Вплив міжнародних актів на динаміку кримінального права України 50

Гуртовенко О. Л.
Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук
Деякі питання перспектив співіснування міжнародного і національного кримінального права в інформаційному суспільстві 53

Мануїлова К. В.
Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук
Проблема бідності у міжнародному праві 59

Габец Н. С.
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы, старший преподаватель кафедры международного права

Хрущ А.С.
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы, студентка 4 курса юридического факультета
Современное понимание института гражданства Европейского Союза 63

Ващенко В. А.
Национальный университет «Одесская юридическая академия», слушатель магистратуры
Денонсация международных договоров в контексте развития межгосударственных отношений 66

Забродіна А. Г.
Національний університет державної податкової служби України, курсант
Значення міжнародного публічного і міжнародного приватного права для розвитку міжнародної торгівлі 71

Старинець К. О.
Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, аспірант кафедри міжнародного приватного права
Інститут переддоговірної відповідальності як інструмент захисту стабільності та сталого розвитку цивільного обігу 74

Ковбан А. В.
Одеська національна морська академія, доцент кафедри адміністративного та кримінального права, кандидат юридичних наук
Вплив доктрини соціальних прав людини на розвиток держав 78

Бєлогубова О. О.
Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук
Уніфікація правового регулювання працевлаштування і трудових відносин моряків в цілях розвитку ринку праці моряків..... 83

Babenko O. V.
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, PhD in Philology
Controversy of Magna Carta libertatum and its influence on development of law system in modern world 89

Борт О. П.
Національний університет «Одеська юридична академія», здобувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Статика та динаміка статуту договірного зобов'язання як фактор розвитку цивільного обігу 91

Абакіна-Пілявська Л. М.
Національний університет «Одеська юридична академія», молодший науковий співробітник НДЧ, кандидат юридичних наук
Міжнародні стандарти законодавчого регулювання причетності до злочину 98

Кедик В. П.
Національний університет «Одеська юридична академія», аспірант кафедри кримінального права
Спеціальна місія як один із принципів просторової дії кримінального закону .. 104

Короткий Т. Р.
Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры международного права и международных отношений, кандидат юридических наук, доцент
Международное право развития: от абстракции к конкретике 109

ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ

Кузнецова Ю. В.
Іллічівський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Маріупольської міської ради, головний спеціаліст-юрисконсульт, кандидат юридичних наук
Роль Конституційного Суду України у здійсненні міждержавної інтеграції 114

Кіріка Д. В.
Подільський державний аграрно-технічний університет, доцент кафедри історії, філософії та права, кандидат юридичних наук
Філософсько-правове розуміння деідеологізації міжнародних відносин 120

Резанов С. А.
Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС, кандидат юридичних наук
Міжнародний досвід оптимізації використання дискреційних повноважень як один з аспектів реалізації національної стратегії розвитку 126

Войтович П. П.
Національний університет «Одеська юридична академія», асистент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, доктор філософії в галузі права
Зовнішня політика як вибір держави і міжнародне право розвитку 130

Чайковський Ю. В.
Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин, кандидат юридичних наук
Міграційна політика держави як запорука розвитку: міжнародний досвід формування 141

Тимофеева Л. Ю.
Национальный университет «Одесская юридическая академия», аспирант кафедры уголовного права
Стратегия «человечности» 144

Bednyakova O.
University of Wroclaw, Doctoral candidate at the Faculty of Law, Administration and Economics
State planning as a tool for national development (by the example of the republic of Kazakhstan) 150

Березнер В. В.
Національний університет «Одеська юридична академія», здобувач кафедри кримінального права
Міжнародно-правові аспекти формування та реалізації національної антикорупційної стратегії 153

Кравець І. М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри господарського права, кандидат юридичних наук
Транснаціональні холдингові системи в контексті вдосконалення українського законодавства 160

Кузьмін Е. Е.
Національний університет «Одеська юридична академія», аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Збройний конфлікт як джерело розвитку 165

Ніколаєв Ю. О.
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, кандидат економічних наук
Аналіз стратегічних розривів у діючих на території України кластерних системах 168

Баданова М. М.
Карагандинский Государственный университет имени академика Е.А. Букетова, преподаватель кафедры конституционного и международного права, докторант PhD
Политический режим в постсоветском Казахстане: предпосылки и особенности трансформации 171

Чипко М. В.
Национальный университет «Одесская юридическая академия», аспирант кафедры международного права и международных отношений
Проблемы имплементации европейских стандартов по использованию возобновляемых источников энергии в украинское законодательство 177

Koniewicz A., Kalinowski J.
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej
Oncology package - a political development strategy of health service in Poland..... 181

Wicha T.
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej, Ph.D. applicant in Political Science
Polarisation and its importance in the analysis of the contemporary foreign politics of the Republic of Poland 186

Грабович Т. А.
Національний університет «Одеська юридична академія», здобувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Політика енергетичної безпеки ЄС: зворотній бік міжнародного права розвитку 190

Гришкевич В. В.
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы, студентка юридического факультета
Место Европейской комиссии в системе институтов Европейского Союза 196

МЕЖДУНАРОДНЫЕ МЕХАНИЗМЫ СОЗДАНИЯ УСЛОВИЙ, СПОСОБСТВУЮЩИХ РАЗВИТИЮ ГОСУДАРСТВ

Якубовський С. О.
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, доктор економічних наук
Співробітництво з міжнародними економічними союзами як чинник розвитку України, Бєларусі та Вірменії 201

Вихренко К. П.
Одеська національна морська академія, здобувач
Актуальні аспекти міжнародно-правового забезпечення трудових та соціальних прав рибалок 205

Гусев М. И.

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, студент 5-го курса специальности «Международные экономические отношения»

Влияние валютного курса на внешнеторговые отношения Украины как фактора увеличения благосостояния страны и ее граждан 211

Ершов Д. И.

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, слушатель магистратуры

Ликвидация бедности как фактор, ведущий к процветанию государств 216

Зайченко А. О.

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, слушатель магистратуры

Практическое определение относительного уровня бедности в странах мира . 220

Тимофієнко М.С.

Одеський національний університет імені і.і. Мечникова, слухач магістратури

Диспропорції в економічному розвитку держав єврозони як передумова фінансової кризи в ЄС 224

Сухоруков А. С.

Уральский государственный юридический университет, преподаватель кафедры конституционного права, кандидат юридических наук

Межинтеграционные процессы регулирования экономики и конкуренции в странах ЕАЭС и СНГ 227

РАСШИРЕНИЕ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ СФЕР ВЛИЯНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО И НАЦИОНАЛЬНОГО ПРАВА НА РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВ

Вінник О.М.,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО: ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ЄС

Транснаціональний характер комерційних відносин відомий здавна, а в умовах глобалізації економічного життя ця риса проявляється ще більш яскраво.

Україна, долаючи наслідки планово-розподільчої економіки, легалізувала на початку 90-х років минулого століття зовнішньоекономічну діяльність, іноземне інвестування, участь у приватизаційних процесах іноземних учасників, а згодом – і продаж акцій підприємств у процесі їх приватизації на міжнародних фондових ринках, у т.ч. у вигляді депозитарних розписок.

Транснаціональна складова не виключається і у відносинах публічно-приватного партнерства (далі – ППП) – особливої форми співпраці *носіїв публічних інтересів* (держави, територіальних громад) з бізнесом з метою реалізації суспільно значущих і зазвичай довгострокових інвестиційних проектів, для забезпечення яких у перших не вистачає необхідних ресурсів, що і спонукає звертатися до представників бізнесу, спроможних взяти на себе подібний тягар за отримання відповідного сприяння з боку публічного партнера (public partner) та держави. Започаткування правового регулювання відносин ППП шляхом прийняття відповідного закону [Закон України від 01.07.2010 р. «Про державно-приватне партнерство» // ВВР України, 2010 р., № 40, ст.524] свідчить про сприйняття Україною сучасних зарубіжних (зокрема ЄС)

тенденцій розвитку відносин у сфері економіки. Разом з тим, прийнятий 2010 р. Закон України «Про державно-приватне партнерство» (далі – Закон про ДПП) залишається неефективним, про що зазначається в Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р. № 739-р [Урядовий кур'єр від 23.10.2013р. № 194]. Серед причин такого стану справ – недосконаліть правового регулювання, в результаті чого потенційні проекти ППП реалізуються як суто концесійні. У зв'язку з цим виникає потреба звернення до європейського (ЄС) досвіду регулювання відносин ППП, оскільки Україна ще 2004 р. взяла курс на адаптацію свого законодавства до права Євросоюзу [Закон України від 18.03.2004 р. «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» // Офіційний вісник України, 2004 р., № 15, ст. 1028]. Йдеться не лише про директиви як акти м'якого регулювання, що дозволяють країнам-членам ЄС обирати шляхи досягнення необхідного результату з урахуванням власних (економічних, правових та ін.) особливостей, а також про документи, спрямовані на поліпшення правового регулювання – в нашому випадку Зелена книга ППП і права Співтовариства про державні контракти і концесії [GREEN PAPER ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AND COMMUNITY LAW ON PUBLIC CONTRACTS AND CONCESSIONS [Електронний ресурс] / Сайт «EUR-lex». Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52004DC0327&from=EN] (далі – Зелена книга про ППП) та акти рекомендаційного характеру – Керівництво для успішного ППП [THE EUROPEAN COMMISSION'S GUIDE TO SUCCESSFUL PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS // [Електронний ресурс] / Сайт «ec.europa.eu» : Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/ppp_en.pdf].

Звернення до права ЄС зумовлене кількома чинниками:

1) перше успішне використання ППП пов'язане із Західною Європою (зокрема, Великою Британією), після чого таке партнерство набуло значного

поширення [Healthcare: Public Private Partnerships. – [Електронний ресурс] / Сайт «Gov.uk» : Режим доступу : https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/266818/07_PPP_28.11.13.pdf];

2) в країнах ЄС накопичено великий досвід правового регулювання відносин ППП, як міжнародний (на рівні ЄС), так і в окремих країнах-учасницях ЄС; при цьому мають місце різні варіанти національного правового регулювання відносин ППП залежно від правових традицій, що склалися в країні-учасниці ЄС, стану економіки та досвіду правового регулювання відносин ППП (в країнах, які нещодавно повернулися до засад ринкової економіки після тривалого періоду домінування адміністративних методів у сфері господарювання, регулювання цих відносин починалося так би мовити з нуля і, відповідно, приймалися спеціальні закони про ППП (*Словенії* [PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP ACT (ZJZP) // [Електронний ресурс] / Сайт "Republic of Slovenia. Ministry of Finance": Режим доступу : www.mf.gov.si/slov/javnar/53646- ZJZP_EN.pdf], *Хорватії* [Act on Public Private Partnerships adopted by the Croatian Parliament at its session of 24 October 2008 // // [Електронний ресурс]: Сайт «Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske»: Режим доступу : http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?sec=161], *Польщі* [Act of the 19th of December 2008 on public-private partnership // Journal of Laws / Dziennik Ustaw (Dz.U), of 2009, No 19, item 100 // Journal of Laws / Dziennik Ustaw (Dz.U), of 2009, No 19, item 100], *Латвії* [Public–Private Partnerships Law, 9 July 2009 // [Електронний ресурс] / Сайт "Republic of Latvia. Ministry of Finance": Режим доступу : http://www.ppp.lv/fetch_6625.html] та ін.), на відміну від країн традиційно розвинених ринкових відносин, в яких становлення ППП не було пов'язане зі спеціальними законами про таке партнерство (*Велика Британія*, зокрема) або діє лише рамковий закон (*Німеччина* [Gesetz zur Beschleunigung der Umsetzung von Öffentlich Privaten Partnerschaften und zur Verbesserung gesetzlicher Rahmenbedingungen für Öffentlich Private Partnerschaften (ÖPP-Beschleunigungsgesetz) // Bundesgesetzblatt Jahrgang 2005 Teil I Nr. 56, ausgegeben zu Bonn am 7. September 2005]);

3) гнучкість права ЄС про ППП дозволяє країні-учасниці обрати найбільш прийнятний варіант правового регулювання, що відповідає її інтересам і водночас враховує загальні для ЄС тенденції розвитку таких відносин та їх правового забезпечення.

Основою законодавства ЄС з питань ППП є низка директив, що стосуються класичних видів такого партнерства – концесійного та державних закупівель, застосування конкурентних процедур для визначення виконавців, засобів забезпечення належного рівня конкурентності ринкового середовища [Зелена книга про ППП, пункти 8, 24, 25, 28, 29 та ін.].

Проте ці директиви стосуються не лише партнерства, але й відносин суто концесійних або державних закупівель, які можуть виникати і за межами ППП, у разі якщо не відповідають критеріям такого партнерства: довго строковість; суспільна значущість та велика вартість інвестиційного проекту, для реалізації якого у держави/територіальної громади/суб'єкта федерації не вистачає ресурсів, у зв'язку з чим і виникає потреба залучення приватного партнера, який має відповідні ресурси та можливості). Тому особливу роль у визначенні основних засад правового регулювання в ЄС відіграє вищезгадана Зелена книга, оскільки в ній дається *аналіз* положень директив, які застосовуються при встановленні відносин ППП, судової практики (низки рішень Суду ЄС), стану правового регулювання, актуальних проблем, що потребують вирішення, та (б) намічаються шляхи вдосконалення правового регулювання, в обговоренні яких можуть взяти заінтересовані особи.

Аналіз положень Зеленої книги про ППП свідчить про те, що:

– ППП – форма співробітництва між державними органами (публічним/державним партнером) і бізнесом (приватним партнером), спрямована на забезпечення фінансування, будівництва, реконструкції, управління та/або обслуговування інфраструктури та надання послу;

– характерні риси ППП, що дозволяють його виділити в окрему категорію співробітництва носіїв (а) публічних та (б) приватних інтересів: тривалість такого співробітництва; метод фінансування – переважно за рахунок приватного партнера, конкретний розподіл обов'язків щодо цього між

партнерами – залежно від домовленостей між ними; *публічний партнер* концентрується насамперед на визначенні цілей партнерства, що мають відповідати суспільним інтересам, якості надаваних послуг і ціновій політиці, і бере на себе відповідальність за дотримання цих цілей, а *приватний партнер* забезпечує виконання проекту (проектування, комплектація, реалізації, фінансування).

– чинники, що пояснюють широке використання ППП: бюджетні обмеження, у зв'язку з чим виникає потреба приватного фінансування для державного сектора (зокрема, для проведення інфраструктурних проектів в таких секторах, як транспорт, охорона здоров'я, освіта, національна безпека та ін.); зміна ролі держави в економіці (перехід від ролі прямого оператора до ролі одного з організаторів економічних процесів, регулятора і контролера); на рівні ЄС застосування ППП пов'язане з потребою у збільшенні інвестицій в інфраструктуру транс-європейської транспортної мережі, а також в області інновацій, наукових досліджень і розробок;

– справедливий розподіл ризиків між партнерами, що визначається в кожному конкретному випадку залежно від наявних можливостей зацікавлених сторін щодо оцінки, контролю і управління цими ризиками;

– визначення приватного партнера на конкурентних засадах;

– основні правові форми ППП – (1) *суто договірна* (відносини між державним та приватним партнером опосередковуються лише угодою ППП, зміст якої залежить від характеру проекту ППП, що, своєю чергою, зумовлює домінування в ньому характерних рис відповідного виду договору – залежно від виду ППП) та (2) *інституційна* (для реалізації проектів ППП застосовується спеціальна організація/підприємство зазвичай за участю партнерів/СП);

– класичні *види ППП*: концесійний та державних закупівель (можуть бути суто договірними або інституційними);

– засоби правового регулювання відносин ППП: акти законодавства та засоби саморегулювання (договори, що опосередковують відносини ППП, установчі та внутрішні документи учасників ППП, акти рекомендаційного характеру).

Деталізація наведених характеристик ППП знаходимо в законах країн, що ретельно врегулювали відносини ППП в спеціальному законі про ППП (Словенії – понад 150 статей і Латвії – близько 120 статей). Подібне регулювання дозволяє уникнути більшості проблем із застосуванням ППП, тоді як в Україні частина важливих відносин щодо ППП регулюється за допомогою підзаконних нормативно-правових актів (так, істотні умови угоди ППП відсутні в Законі про ДПП, проте містяться в акті Уряду [п. 7 Порядку проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2011 р. № 384 // Офіційний вісник України, 2011 р., № 28, ст. 1168].

Лаконізм Закону України про ДПП (попри закріплення в ньому основних ознак ППП), його неузгодженість з іншими актами законодавства, що регулюють подібні до партнерства відносини (концесійні, державних закупівель), ігнорування низки важливих для ППП відносин (інституційного ППП, державних закупівель як виду ППП, вимог до угоди ППП та інших засобів саморегулювання цих відносин, співвідношення державного регулювання та саморегулювання у сфері ППП, системи та принципів взаємодії органів, уповноважених вирішувати пов'язані з ППП питання, та ін.) стримує розвиток відносин ППП. Критичне врахування досвіду ЄС та країн-учасниць цієї спільноти дозволить Україні уникнути помилок, в результаті подолання яких в ЄС було напрацьовано вищезгадані правові засади ППП, що в кінцевому підсумку сприятиме розвиткові відносин ППП і використанню його позитивних рис для реалізації суспільно важливих для країни та її регіонів інвестиційних проектів не лише в економіці, а й в інших сферах суспільного буття (охороні здоров'я, освіті тощо).

Vyacheslav A. Tulyakov,
Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Vice rector of the National University «Odessa Law Academy»,
Doctor of Law, Professor

CRIMINAL LAW AND DEVELOPMENT

As the Secretary-General of the UN, Ban Ki-moon, says: «Justice and the rule of law are also fundamental for development. The rule of law promotes inclusive economic growth and builds accountable institutions that underpin sustainable development. The rule of law helps make basic services -- such as education, health and sanitation -- available for all. The rule of law empowers citizens to address underlying causes of inequality and exclusion" [Ban Ki-moon/ - Secretary-General's keynote address on The Rule of Law, Peace and Security, Human Rights and Development [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.un.org/sg/dsg/statements/index.asp?nid=496].

These words became a slogan of the XIII-th UN Crime Congress which adopts Doha Declaration 2015 on integrating crime prevention and criminal justice into the wider United Nations agenda to address social and economic challenges and to promote the rule of law at the national and international levels, and public participation reiterating the importance of promoting peaceful, corruption-free and inclusive societies for sustainable development, with a focus on a people-centred approach that provides access to justice for all and builds effective, accountable and inclusive institutions at all levels [UN DOC.V.15-02120 3 A/CONF.222/L.6 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unodc.org/documents/congress//Documentation/ACONF222_L6_e_V1502120.pdf].

Participants said that the tenor of the discussion at the Congress revealed some uncertainty with regard to the status of the goals and targets related to criminal justice and the rule of law. This uncertainty derives from four intrinsic challenges associated with the rule of law: 1) the ambivalent definition and interpretation of this

broad concept; 2) the political sensitivity among Member States when it comes to justice and rule of law issues; 3) the increasing number of UN and non-UN agencies with a rule of law mandate and the associated coordination challenge; and 4) the lack of an implementation strategy for the rule of law within the overall development framework [Louise Bosetti The Post-2015 Development Agenda and its Rule of Law Dilemma: A Report from the 13th UN Crime Congress[Electronic resource]. – Mode of access: http://cpr.unu.edu/the-post-2015-development-agenda-and-its-rule-of-law-dilemma-a-report-from-the-13th-un-crime-congress.html].

The same should be said on Criminal law and Development issues at all levels of social interaction. Modern Criminal law has traditionally implemented in such areas as: fundamental theory of Criminal law, which describes the crime and punishment phenomenon doctrinally; Criminal law in practice and dynamics (sources related standards at the international, supranational and national legal regulation).

Additive nature of Criminal law in practice, the formation of a Criminal prohibition involves not only constitutional rules and processes connectivity, but also categorical and regulatory dependence on a lot of different kinds of processes. Being partially closed homeostatic system; Criminal law seeks to regulate entropic nature and types of mass crimes and abuses of law manifestations committed in certain spatial-economic and political circumstances that depend on sustainable development process.

Global and regional, political, social and cultural imbalances and conflicts, communication stuffing affecting the Rule of Law, disorganize it and create a situation where essentially stable Criminal legal form has to be in a dissonance with developing public and social relations and processes. For this reason, in modern social democratic societies Criminal justice system reflects organizing and stimulating role of deviations control. In totalitarian and fundamentalist systems it performs a role of citizens' resistance suppression, neutralizing opponents' political activity. [Туляков В.О. Кримінальне право сьогодення: ренесанс моделі сталого розвитку / В.О.Туляков // Вісник Асоціації кримінального права України - 2015

- № 2(3) - pp 1-19 - [Electronic resource]. – Mode of access: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/3/1.pdf]].

The concept is quite simple: criminal justice shows the transition from absolute forms of public-law relationships to post modern approach of nowadays with holistic system that essentially based on the landscape ideology of the concept of human rights primacy and diversed protection of basic human values. Some centuries ago the concept of personal vengeance in the Criminal law was changed to fare state coercion; today the concept of unfair state coercion is changing to a fair, appropriate to the needs and aspirations of the population, reflecting the natural and legal form of the distribution of species and forms of personal needs fair treatment. By the way in this situation «justice» is identified with the understanding of truth and justice, and this extends to the interpretation of the term erosion. Moreover it gives theoretical background to mass misuses and abuses of Criminal law reflecting political interests, peoples' attitudes, communicative and religion values.

"Color revolutions" misuses and ISIS terrorist abuse through Criminal law formation approach are of the same approach: Criminal Law and Development ensured crime trends prevention determined more by political interests and processes than by the true needs of society.

In this regard, modern Criminal law is a tool to enforce policy shift from obsolete forms of social relationships to the new legal framework of public government and society. It is more dynamic and flexible, on the one hand, it is in constant change and contributes to breaking the legal forms and outdated stereotypes and at the same time, less democratic, because based on settled ideologeme of «harm and danger». The doctrine of crime and punishment is complemented by a separate misconduct simulacrum, developing the idea of municipal Criminal law that blurs the field deviations, from one side. And transitional and Integrative Criminal law from other side.

Unity and sovereignty mode is changed to the legality of International Criminal law virtual relationships, where the production of certain types of Criminal offenses is given to international society's universal jurisdiction scheme. However

the last creates the possibility of non governmental transnational authorities and other supra-national actors influence on local legislative level by protection of their own interests.

Criminal law is a fundamental tool to protect human rights, the Constitution and democratic values in the country as a whole, ensuring fair and equal treatment of the distribution of state coercion. Otherwise, the diversification of Criminal law enforcement understanding in the schemes of civil society, unifying sustainable or global Development has a chance to be resulted in a situation when political union or party assumes the right to abuse opponents, forming armed groups, with a tolerance of local restrictions on the freedom of movement that, as a basis for the right to revolt during the revolution, undermining the idea of the legitimacy of power in the transitive development period. The Criminal Legislation world is far of Scandinavian model of the Criminal law sustainable development under which violation of rights, harm to the individual and society are equally valued in terms of social significance.

Criminal lawyers of nowadays while trying to conceptualize the essence of criminal justice in contemporary world argued whether the modern system of criminal justice is suitable to administer justice, i.e. not only appropriate to improve the protection of human rights, but also to promote justice and peace in general [Anne Kindt. International criminal justice: an unattainable goal or current reality? / Kindt Anne – The University of British Columbia, 2005. – [Electronic resource]. – Mode of access: https://circle.ubc.ca/bitstream/handle/2429/16539/ubc_2005-0235.pdf?sequence=1].

Merchandising criminal practices, hate crimes, corruption and organized criminal activity actually have no borders and limits. Marginalization of immigrants does not contradict the widespread misuse of law on international and national level but lead to criminal behaviors worldwide.

Deviance and misuse of law became the features of modern way of life, of society's existence. The same we could say to crime phenomena.

Development of public law worldwide is substantially stipulated be lingering state of global economic crisis. Legal system of Ukraine is not an excluding from this

general rule, taking in account existing risks for budgetary sphere created by shadow economy, corruption etc. All of manifestations, created by global economic crisis, to certain extents, produce reflections at the scopes of legal systems. It engraves existing global challenges, stipulated by transnational organized crime, ethno-national and religious terrorism and others.

The problems of global development influencing Criminal law doctrine are connected with instability factors in the rapidly growing multipolarity world.

This concerns not only the global economic imbalances, the criminal impact of which hasn't been studied enough.

It is known that the changes in social, political and cultural ties and processes lead not only to positive results but also to the rise of poverty and social oppression, marginalization, i.e. processes of a high criminal menace.

Along with that, the diversification of ties and economic possibilities opens a way for the growth of criminal practices, the formation of new potentials for the development of organized criminal activity.

Though a year ago we used to pay attention to the problems of illicit traffic in narcotic drugs, weapons, trade in human beings, nowadays attention is attracted to the world market of adulterate medicines created by organized crime, pirate trade of manufactured goods and foods, stocks issue, brokerage, dealer and management market abuses .

The criminal practices that have been shaped in the mentioned spheres have obvious signs of the organized ones.

At the same time, regionalization of crime is an important tendency, as the changing social and demographic conditions in the world and the growth of national middle class, regional authorities and interests lead to minimization of the system of multinational global government and its influence on the regional economies. It may lead to the weakening of legal regulators on international, supranational and supernational levels, and, as a result, to replacement of these positions by criminally oriented structures in the spheres of public health (trade in adulterate medicines), financial services (fake financial brokerage, fraudulent financial practices), energy sector (cartel deals).

Such a changeable business landscape will naturally cause successive growth of corruption in state structures.

Globalization has provided the environment for a growing internationalization of criminal activities.

Multinational criminal syndicates have significantly broadened the range of their operations from drug and arms trafficking to money laundering. Typically, strengthening the capacity of governments to reform legislation and criminal justice systems; establishing institutions and mechanisms for the detection, investigation, prosecution and adjudication of various types of crimes; upgrading the skills of criminal justice personnel are the basic elements in modern criminal policy worldwide.

As a result, the expansion of the limits of formalization of criminal prohibitions in the practice of the ECHR requires the gradual development in the sphere of subsequent formalization of characteristics of privacy protection level, strengthening legal guarantees of rights and freedoms of citizens.

The resolution of the issue: harmonization of national legislation, the development of universal mechanisms of control over new kinds of criminal practices, unification of sanctions and the system of criminal legal response in the system of interstate formations on ordinary crimes and crimes with higher expectancy of being organized will have to be done due to sustainable development model.

For this reason, future Criminal laws should be deprived of politicking opportunities. It is obvious that the effectiveness of the law is not only connected with the consistency of its fundamental human rights and freedoms aim to protect, but also with legist formal definition of norms and principles reeducated and approximated on international supranational, national, group and individual levels of Criminal law understanding. Today, however, the need to create and design a new model of Criminal legal relations in the holistic triad of «offender-victim-state» based on the basis of public-law changes and the primacy of human rights, is necessary to recognize.

Пашковский Н.И.,
Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
заведующий кафедрой международного права и международных отношений,
кандидат юридических наук, доцент

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО РАЗВИТИЯ И МЕЖДУНАРОДНОЕ УГОЛОВНОЕ ПРАВОСУДИЕ: К ПОИСКУ ТОЧЕК СОПРИКОСНОВЕНИЯ

Резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года была принята Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций, которой были определены 21 задача, направленная на достижение восьми целей развития тысячелетия (ЦРТ): ликвидировать абсолютную бедность и голод;

обеспечить всеобщее начальное образование; содействовать равноправию полов и расширению прав женщин; сократить детскую смертность;

улучшить охрану материнского здоровья; бороться с ВИЧ/СПИДом, малярией и прочими заболеваниями; обеспечить экологическую устойчивость; сформировать всемирное партнерство в целях развития.

Подготовка и принятие указанной Декларации обострило интерес к такой концепции международного публичного права - международное право развития, понятия, по мнению украинского исследователя данного вопроса Н.А. Якубовской, принятого и устоявшегося: "Факт его существования символизирует собой сознательные усилия, предпринимаемые на уровне государств, международных организаций, а также научного сообщества, направленные на сокращение масштабов бедности в развивающихся странах, а также уменьшение разрыва в уровнях развития различных регионов мира" [Якубовская Н. А. Международное право развития: эволюция концепции / Н.А. Якубовская. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – №5. – С. 320].

Но ограничивается ли международное право развития только задачей уменьшения разрыва в уровнях развития различных регионов мира и связанных

с этим разрывом социальными бедами (бедностью, болезнями, смертностью и проч.)?

В науке проявляется подход, что в качестве составляющих международного права развития следует рассматривать "не только принципы и нормы международного экономического права, но и международного экологического права и международного права прав человека" [Bradlow D. Цит. по Якубовская Н. А. Международное право развития: эволюция концепции / Н.А. Якубовская. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – №5. – С. 319]. Таким образом, международное право развития выходит далеко за сферу собственно экономического или социально-экономического развития и вторгается в смежные отношения существования человечества.

Возникает вопрос, может ли право (национальное или региональное международное право) быть предметом развития (т.е. предметом международного права развития), что может заключаться в деятельности, направленной на уменьшение разрыва в уровнях правового развития отдельных регионов мира.

Оставляя этот вопрос на рассмотрение с позиций компаративистики (т.к. нужно уточнить, что собой представляют уровни правового развития отдельных регионов мира, каково состояние разрывов в таких уровнях и средства, способы преодоления разрывов), предлагается сосредоточить внимание на условиях, которые должны предварять развитие, без которых развитие в принципе невозможно, и роль международного права в создании и поддержании таких благоприятных условий.

Полагаем, что одним из таких условий развития является международный мир и безопасность (как в глобальном, так и в региональном измерении).

Безусловно, что война или любой иной вооруженный конфликт, влекут не только человеческие потери, разрушение и уничтожение имущества и проч., но и сопряжены со значительными издержками, связанными с ведением военных действий (поддержание армии в боеспособном состоянии, строительство

оборонительных и иных сооружений и т.п.). По самым скромным подсчетам стоимость первой мировой войны (как непосредственные расходы на войну, так и косвенные издержки военного времени, связанные с потерей в людях и в народном хозяйстве) составляла 340 млрд. долларов золотом [Шигалин Г. И. Военная экономика в первую мировую войну [Электронный ресурс] / Г. И. Шигалин // М.: Воениздат. – 1956. – Режим доступу до ресурсу: http://militera.lib.ru/research/shigalin_gi/15.html]. По оценкам австралийского Института экономики и мира стоимость вооруженных конфликтов на Земле в 2014 году составила около 14 трлн. долларов, что составляет 13,4 % общемирового ВВП (по сравнению с 2008 годом расходы на войны увеличились на 15,3 %) [Исследование: Войны во всем мире в 2014 году обошлись в 14 трлн долларов [Электронный ресурс] // Deutsche Welle. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://dw.com/p/1FiNb].

Безусловно, что говорить о каком-либо развитии в условиях вооруженного конфликта невозможно. И как правило, вооруженному противостоянию подвержены как раз регионы, требующие помощи в развитию. Вооруженный конфликт не решает, а наоборот усугубляет в катастрофических формах глобальные опасности, на преодоление которых направлены ЦРТ.

Поэтому процессы миростроительства и последующего разоружения (как условия снятия бремени по содержанию армии) являются предварительными условиями развития.

В этой связи важна оценка роли современного международного уголовного правосудия.

Если рассматривать международное уголовное правосудие как международный правовой механизм по пресечению международно-правовых преступлений и по привлечению виновных лиц к международной уголовной ответственности, выделяя при этом нормативный и институциональный аспекты, то следует сделать вывод о том, что не все из существующих международных уголовных судов и трибуналов связаны с ситуациями вооруженных конфликтов (например, Специальный суд по Ливану или

Чрезвычайны палаты в судах Камбоджи, последние рассматривают преступления, как в ситуации вооруженного конфликта, так и за его пределами). Но их роль в создании условий последующего развития территорий, на которые распространяется юрисдикция данных судов и трибуналов, является очень важной.

Во-первых, первоначально международные уголовные суды и трибуналы являются практически единственными органами правосудия по привлечению к ответственности лиц, виновных в совершении самих тяжких преступлений. Характер их юрисдикции, как правило, указывает на недоверие международного сообщества к сохранившимся национальным институтам уголовного правосудия и на необходимость их скорейшего восстановления.

Во-вторых, в процессе своей деятельности международные уголовные суды и трибуналы устраняют из политического процесса лиц, виновных в нарушении международного права, а поэтому представляющих угрозу для международного правопорядка (в том числе в контексте развития) в будущем.

В-третьих, в рамках международного уголовного правосудия происходит восстановление и развитие эффективного сотрудничества государства, находящегося в кризисе, с другими субъектами международного права, что должно послужить надежной опорой при реализации проектов помощи данному государству в иных сферах и его активному участию в деятельности по развитию.

В-четвертых, деятельность международных уголовных судов и трибуналов ad hoc в конечном итоге направлена на восстановление национальной системы уголовного правосудия (а соответствие и национального правопорядка в целом), что проявляется в последующем в передаче юрисдикции по преследованию лиц за совершение международно-правовых преступлений национальным судам.

Изложенное позволяет сделать следующие выводы.

Концепция международного права развития направлена на уменьшения разрыва в уровнях развития различных регионов мира не только в экономической либо социально-экономической, но и в правовой сферах.

Важным фактором успешности реализации международного права развития является готовность определенной территории, региона к участию в программах развития, т.е. наличие определенных условий и предпосылок.

Одним из таких условий является обеспечения мира и безопасности на соответствующей территории или в регионе, на что направлены усилия в том числе международного уголовного правосудия.

Бабін Б.В.,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
завідувач сектору розвитку парламентаризму,
доктор юридичних наук

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ДЕПОРТАЦІЇ ЗА ЕТНІЧНОЮ ОЗНАКОЮ

Об’єктивна кримінально-правова кваліфікація такого явища, як примусова депортація етнічної групи з місцевості її традиційного проживання, на жаль, стала вкрай актуальною. Відповідну проблему досліджували насамперед історики та історики права; серед вітчизняних авторів варто вказати на відповідні фундаментальні дослідження В. І. Адамовського, Й. Е. Надольського, М. А. Сивирина, Д. Р. Хаваджи та Р. І. Хаялі, на статті Е. Андріїва, Д. В. Антипова, А. В. Братковського, які, втім, оминають питання кваліфікації депортації, як злочинних дій.

Питання незаконної депортації етнічних груп радянською владою неодноразово ставали в Україні предметом правотворчої активності. У актах Президента та Уряду України правової оцінки відповідних дій радянської влади, як правило, не надавалося. У ст. 1 Закону України від 17 квітня 2014 р. № 1223-VII «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» депортацію визначено як насильницьке переселення народів,

національних меншин та осіб за національною ознакою з місць їх постійного проживання на підставі рішень, прийнятих органами державної влади колишнього СРСР або союзних республік. За ст. 3 цього закону Україна визнає такі депортації як незаконні та злочинні акти, здійснені проти народів, національних меншин та осіб. Разом із цим вказується, що Україна визнає акти органів державної влади колишнього СРСР щодо реабілітації депортованих осіб, насильницьки переселених з місць постійного проживання, та відновлення їхніх прав.

Хоча за ст. 4 депортованою особою може бути визнана тільки особа, депортована з місць постійного проживання, що є територією сучасної України (насамперед це стосується депортованих з Криму в 1941 р. німців та у 1944 р. – кримських татар, болгар, вірмен та греків, осіб без громадянства СРСР та ін., а також депортованих у 1939-1953 рр. українців), дія ст. 1 та ст. 3 цього закону може бути за аналогією поширеною й на випадки депортації радянською владою з інших регіонів: німців у 1941 та 1945-1947 рр., латишів, литовців, естонців у 1940-1953 рр., етнічних груп Кавказу (азербайджанців, балкарців, інгушів, карачаївців, курдів, турків, хемшилів та чеченців) у 1943-1944 рр.

Після розпаду СРСР окремі міждержавні угоди на пострадянському просторі поверталися до питання кваліфікації депортації. Так, Угода з питань, пов’язаних з відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів від 9 жовтня 1992 р. у преамбулі беззастережно засуджувала «наявну в минулому тоталітарну практику насильницького переселення народів, національних меншин та окремих громадян колишнього СРСР» як «злодіяння, що суперечить загальнолюдським, гуманним принципам».

Ця Угода, укладена між державами СНД, не була ратифікована Росією та втратила чинність для держав, які до неї приєдналися (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Україна, Узбекистан), у червні 2013 р. Водночас чинна Угода між урядами України і Узбекистану про співробітництво щодо добровільного організованого повернення депортованих осіб, національних меншин і народів в Україну від 20 лютого 1993 р. у

преамбулі визнає «репресивні акти проти окремих осіб, національних меншин і народів, які зазнали насильного переселення» незаконними та злочинними.

Таким чином, депортації радянською владою етнічних груп визнавалися злочином у нормативних актах СРСР останніх років його існування, вони визначені як злочинні у національному законодавстві та окремих міжнародних угодах. Водночас питання кримінальної кваліфікації депортацій радянського періоду як злочину залишається невирішеним – усі вказані радянські та пострадянські нормативні акти його оминають. Національна та міжнародна судова практика з кримінальної кваліфікації радянських депортацій відсутня.

Міжнародне гуманітарне право безумовно вважає депортацію цивільного населення міжнародним злочином. Ще у ст. 23 Кодексу Лібера 1863 р. міститься заборона силового вигнання цивільного населення у «віддалені райони». Згадка про примусове переселення (депортацію) як про воєнний злочин мітилися у Лондонській (Сент-Джеймській) декларації 1942 р. За ст. 6 «с» Статуту Міжнародного воєнного трибуналу 1945 р. «уведення в рабство або для інших цілей населення окупованої території» є воєнним злочином, а злочином проти людства є «заслання та інші жорстокості, вчинені проти цивільного населення до або під час війни з метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином що є у юрисдикції Трибуналу»; у вироку Нюрнберзького трибуналу є посилання на депортацію населення окупованих територій, приєднаних до Німеччини владою цієї держави, як на міжнародний злочин.

Водночас відповідно до ст. 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р., яку Українська РСР підписала 16 грудня 1949 р., ратифікувала із застереженнями 22 липня 1954 р. та зняла застереження парламентською постановою від 14 березня 1989 р. № 7248-XI, – під геноцидом розуміються наступні дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на її повне чи часткове фізичне

знищення; заходи, розраховані на запобігання дітородіння в середовищі такої групи; насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу.

За ст. 3 цієї Конвенції караним є як безпосередньо геноцид, так і змова з метою вчинення геноциду, пряме та публічне підбурювання до вчинення геноциду, замах на вчинення геноциду та співучасть у геноциді. Вказаний склад злочину прямо не передбачає депортацію як форму геноциду; для кваліфікації депортації як геноциду необхідно довести як мінімум намір організаторів такої депортації на повне або часткове знищення відповідної етнічної групи у результаті депортації та прямо пов'язаних з нею процесів.

Цю тезу про потребу доведення наміру організаторів депортації, зокрема, містила у п. 214 попередня доповідь «Пов'язані з правами людини аспекти переміщення населення, включаючи розміщення поселенців» Підкомісії з попередження дискримінації та захисту прав меншин Комісії з прав людини ООН від 6 липня 1993 р. E/CN.4/Sub.2/1993/17 та у п 23 – однойменна попередня доповідь ООН від 30 червня 1994 р. E/CN.4/Sub.2/1994/18.

Автори вказаної доповіді ООН 1993 р. відзначали, що загальні наслідки переселень співпадають з наслідками етноциду, для яких є характерною причетність держави до знищення життєво важливих елементів або ресурсів будь-якого окремого населення, народу або нації, до узурпації контролю над цими елементами, аж до їх повного знищення (п. 100) та що «сукупні наслідки переміщення населення можуть підпадати під одно або декілька визначень геноциду» (п. 101 доповіді). У п. 215 доповіді 1993 р. вказувалося, що розуміння урядом деструктивних наслідків переміщення для відповідної групи та водночас з цим продовження участі у здійсненні такої практики або нездатність вжити заходів щодо її запобіганню «позбавляє будь-якої сили аргументи про відсутність наміру, що висуваються урядом».

У п. 213 вказаної доповіді 1993 р. відзначено, що «взаємозв'язок між практикою переміщення населення та геноцидом набуває найбільш чітких форм за умов, коли виселення народу… супроводжується менш закамуфльованими заходами з фізичного знищення тієї чи іншої групи,

включаючи примусові аборти, заборону на використання власної мови, ув'язнення, вбивства та катування». Характерно, що констатуючи у п. 211 те, що окремі з випадків переміщення населення у XX ст. підпадали під визначення геноциду, запропоноване конвенцією 1948 р., автори цієї доповіді ООН 1993 р. посилалися на приклади з примусового переселення населення балтійських держав владою СРСР у 1941-1952 рр.

У остаточній доповіді вказаній Підкомісії з попередження дискримінації та захисту прав меншин ООН «Права людини та переміщення населення» від 27 червня 1997 р. E/CN.4/Sub.2/1997/23, що підсумовувала результати опрацювання згаданих доповідей ООН 1993 та 1994 рр., в п. 11 депортація під приводом національної безпеки або воєнних потреб визначалася як форма примусового переселення, у п. 65 цієї доповіді ООН вигнання меншин або етнічних груп з їх споконвічних земель в межах або за межі держави визначалися як неправомірні та такі, що утворюють як відповідальність держави так і кримінальну відповідальність окремих осіб. Водночас ця остаточна доповідь вже не ув'язувала депортацію із злочином геноциду; у п. 73 доповіді 1997 р. містилася пропозиція щодо підготовки «окремої конвенції за попередження злочину масового виселення населення та покарання за нього»; вочевидь така пропозиція не мала б сенсу за умов ототожнення злочинів депортації та геноциду і наявності загальновизнаної Конвенції 1948 р.

Резолюція вказаної Підкомісії від 28 серпня 1997 р. 1997/29 «Свобода пересування та переміщення населення», схвалена за підсумками наведених доповідей 1993-1997 рр., на жаль, не призвела до результативного процесу міжнародної правотворчості з питань протидії примусовим переселенням. У резолюції 1997/29 констатувалося, що практики насильницьких вигнань, масових переселень та депортацій, насильницького обміну населенням, неправомірної евакуації, «етнічних чисток» тощо є формами насильницьких переселень, які можуть відбуватися як між державами так і на внутрідержавному рівні, не лише позбавляють таке населення права на свободу пересування, але й загрожують миру та безпеці держав.

Водночас вказані процеси в установах ООН могли вплинути на кодифікацію міжнародного кримінального права, втілену у Римському статуті Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. Зокрема, у ст. 6 Римського статуту, підписаного, але не ратифікованого Україною, міститься визначення геноциду, абсолютно тотожне наведеному в Конвенції 1948 р. Водночас ст. 7 Римського статуту передбачає окремий від геноциду склад злочинів проти людяності у формі депортації або іншого переміщення населення, яку визначено як «насильницьке переміщення осіб, що зазнали виселення або інших примусових дій з району в якому вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом». Такий злочин має вчинюватися за умов широкомасштабного або системного нападу на будь-яких цивільних осіб якщо такий напад буде вчиненим свідомо.

У ст. 8 Римського статуту вказано на такий відмінний від геноциду міжнародний воєнний злочин, як незаконна депортація або переміщення або незаконне позбавлення волі як серйозне порушення Женевських конвенцій 1949 р., якщо воно є вчиненим крупномасштабно, або в рамках плану чи політики. IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. у ст.ст. 49, 147 передбачає заборону депортації, яка вчинюється владою держави, що воює, виключно стосовно населення окупованих територій або інших категорій населення протилежної сторони міжнародного збройного конфлікту, але не щодо власного населення, як це переважно було у СРСР.

Наведене свідчить, що протиправність примусового переселення етнічних груп (депортації за етнічною ознакою) на міжнародному рівні тривалий час визнавалася як мінімум на рівні звичаю, що набув певне нормативне закріплення протягом Другої світової війни. Питання кваліфікації таких депортацій як геноциду стало предметом досліджень під егідою ООН, які не призвели до чіткого результату; водночас це сприяло окремій від геноциду криміналізації депортації у Римському статуті. Тому депортація груп населення, залежно від обставин її вчинення, розглядається сучасним

міжнародним правом як злочин проти людяності або як воєнний злочин, як правило, відмінний від геноциду. У вітчизняному праві не відбулася судова або нормативна кримінально-правова кваліфікація депортацій за етнічною ознакою; ці дії визнаються у вітчизняному праві як абстрактний злочин.

У такій ситуації депортація радянською владою етнічних груп, зокрема, кримськотатарського народу, може кваліфікуватися як злочин проти людяності, відмінний від геноциду. Водночас така депортація може кваліфікуватися і як геноцид – за умов доведення наміру радянської влади, що здійснювала депортацію, здійснити повне або часткове знищення відповідної етнічної групи.

Галушко Д.В.,
Воронежский государственный университет,
доцент кафедры международного и европейского права,
кандидат юридических наук

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Устойчивое развитие в международном праве определяется как «развитие, которое удовлетворяет потребности настоящего времени, не ставя под угрозу способность будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности» [The United Nations World Commission on Environment and Development Report (the Brundtland Report) Our Common Future. - New-York, 1987]. В контексте государственных мероприятий и политических мер, оно определяется как «государственные усилия по достижению прогресса (развития), при условии, что такие усилия должны быть возможны для поддержания в долгосрочной перспективе» [Bugge C., Voigt C. Sustainable Development in International and National Law. - Europa Law Publishing, 2008. - P. 88].

Устойчивое развитие предполагает симбиотический баланс между двумя направлениями деятельности, которые часто изображаются как взаимоисключающие: сохранение окружающей среды, а также экономическое и социальное развитие. Устойчивое развитие выступает за принятие политики,

которая бы защищала окружающую среду от деградации. Оно также подчеркивает всесторонний и комплексный подход к экономическим и социальным процессам развития за счет рационального и продуманного использования окружающей среды таким образом, что она будет сохраняться для будущих поколений [Kuokkanen T. International Law and the Environment. - Kluwer Law International, 2002. - P. 333].

В сущности, устойчивость, в самом широком смысле слова, относится к использованию окружающей среды и ее ресурсов в размере менее или равном естественному уровню регенерации или репродукции [Pearce D., Turner K.R. Economics of Natural Resources and the Environment. - Baltimore: The John Hopkins University Press, 1990. - P. 24]. Она заключается в том, чтобы наше использование окружающей среды сегодня не должно уменьшать её полезности для будущих поколений.

Так, например, в решении по делу Gabcíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Международный суд ООН отметил, что «необходимость согласования экономического развития с защитой окружающей среды ясно выражается в концепции устойчивого развития» [URL: http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf (дата обращения: 13.06.2015 г.)].

Дело Gabcikovo возникло из договора, подписанного в 1977 году между Венгрией и Чехословакией. После распада последней правопреемницей договора стала Словакия. Этот Договор касался строительства системы шлюзов на реке Дунай для совместной эксплуатации сторонами, а также для производства гидроэлектроэнергии, улучшения навигации и защиты от наводнений. Строительство началось в 1978 году. В условиях растущего внутреннего экологического беспокойства и критики, правительство Венгрии приостановило работы по своей части проекта в 1989 году и, в конечном счете, отказалось от договора в 1992 г. Венгерское правительство утверждало, что экологические риски проекта, в том числе, сокращение водных потоков, способно навредить качеству воды, а также нанесет вред «речным фауне и флоре». Чехословакия впоследствии инициировала «односторонний отвод русла

реки» на своей территории как запасной «Вариант С» в качестве альтернативы к исходному проекту. Это привело к значительному сокращению потока Дуная ниже по течению в Венгрию.

Перед судом были поставлены три вопроса: во-первых, имела ли Венгрия право отказаться от проекта; во-вторых, была ли Чехословакия вправе выполнять вышеуказанные работы по «Проекту С», в-третьих, имела ли Венгрия право расторгнуть договор.

В отношении первого требования, суд постановил, что Венгрия нарушила Договор, отказавшись от работы над проектом, и что она не могла ссылаться на утверждение об экологической необходимости в оправдание для своих действий. Во-вторых, было установлено, что Чехословакия действовала незаконно лишая Венгрию её законного справедливого и разумного права использования реки, реализовав свой «Проект С». Наконец, Суд определил, что отказ Венгрии от Договора также был неправомерен. Различные аргументы Венгрии, в том числе в отношении новых норм международного экологического права, в обоснование своего отказа от исполнения Договора, Судом были отклонены. Принимая аргумент Венгрии о том, что новые экологические нормы имеют отношение к интерпретации Договора, Суд подчеркнул важность окружающей среды, но не как абстракцию, а как представляющую «жизненное пространство, качество жизни и здоровье человека, в том числе и для неродившихся поколений». Также Суд отметил, что: как право на развитие, так и право на охрану окружающей среды являются принципами, входящими в настоящее время в общее содержание международного права. Эти принципы, может быть, и противоречили бы друг другу, если бы в международном праве не существовало некоего принципа, который помогает примирить их между собой. Таким принципом является принцип устойчивого развития, который, по мнению судьи Вирамантри, представляет собой нечто большее, чем просто концепцию: это, по сути, ещё один общепризнанный принцип современного международного права.

В своем стремлении развивать этот принцип Суд должен учитывать весь предыдущий опыт, накопленный человечеством, ибо на протяжении тысячелетий оно нуждалось в том, чтобы примирять принципы развития и заботы об окружающей среде. Отсюда можно сделать вывод, что идея устойчивого развития не нова, и сегодня для её дальнейшей разработки имеется богатый материал, накопленный на основе общемирового опыта.

В поддержку этого тезиса судья Вирамантри в своем особом мнении ссылается на примеры ряда цивилизаций древности, основу хозяйств которых составляла ирригация. Суду, в котором представлены основные формы цивилизации, следует исходить из векового опыта всех культур, особенно когда речь идет о тех областях международного права, которые сегодня находятся в состоянии развития. К числу принципов, которые можно вывести из опыта указанных культур, относятся принципы заботливого отношения к ресурсам земли, прав всех поколений, охраны флоры и фауны, уважительного отношения к земле, максимального использования природных ресурсов при одновременном сохранении возможности их возобновления, а также принцип, согласно которому процесс общественного развития и охраны природы должны идти рука об руку.

Излагая свое мнение, судья Вирамантри подчеркивает важное значение постоянной оценки воздействия тех или иных проектов на окружающую среду в течение всего периода их осуществления. Обязанность по оценке воздействия на окружающую среду не исчерпывается проведением таковой лишь перед началом осуществления проекта. В ходе такого постоянного мониторинга должны применяться нормы, действующие на момент оценки, а не на момент начала осуществления проекта[Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда. 1997-2002 годы. - Нью-Йорк: ООН, 2006. - С. 11].

В данном решении хотя суд и не дал определения категории «устойчивого развития», он признал полезность понятия, как инструмента в упорядочении соотношения сфер охраны окружающей среды и экономического

развития. Суд указал на устойчивое развитие как на «концепцию», замечая, что, хотя она и имеет определенный статус в международном праве, но она не является обязательной международно-правовой нормой. Стороны должны были, как это указано Судом, «по-новому взглянуть» на окружающую среду. Поэтому устойчивое развитие было признано, в первую очередь, как имеющее процедурный характер, которое требует рассмотрения обоих вопросов – окружающей среды и развития – в процессе принятия решений, но не предписывая конкретного результата.

Хотя в этом деле Международный суд и рекомендовал использование концепции устойчивого развития в суверенном правотворчестве, он не стал развивать ссылку на устойчивое развитие как на норму обычного международного права. Тем не менее, данное решение Международного суда нашло свое продолжение в его последующей практике [См. напр.: дело Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay). URL: http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=135&p3=4].

Якубовская Н.А.,

Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры международного права и международных отношений,
кандидат юридических наук

К ВОПРОСУ О ЛЕГИТИМНОСТИ ОБУСЛОВЛЕННОСТИ ПОМОЩИ НА ЦЕЛИ РАЗВИТИЯ

Каждый год правительствами развитых государств и международными межправительственными организациями финансируется огромное количество кредитных и некредитных проектов в области развития на основе специальных соглашений, которые можно объединить под общим названием «соглашения о предоставлении помощи на цели развития». По сути, это любой международный договор, предметом которого является передача страной-донором либо международной многосторонней структурой (международной организацией, программой, фондом, агентством, банком развития и т.п.),

которая выступает в качестве донора, материальных или нематериальных ресурсов стране-реципиенту, испытывающему недостаток собственных средств, необходимых для достижения конкретных целей в области развития. Такие соглашения могут носить различные наименования: кредитное соглашение (например, Соглашение о займе между Украиной и Международным банком реконструкции и развития в рамках реализации проекта «Первый кредит на политику развития» от 26 мая 2014 года), соглашение о технико-экономическом сотрудничестве (такое наименование, к примеру, носит Соглашение между Правительством Китайской Народной Республики и Правительством Украины от 27 марта 2015 года, согласно которому КНР предоставила Правительству Украины безвозмездную помощь в размере 50 млн. китайских юаней для реализации согласованных правительствами двух стран проектов); соглашение о финансировании (например, Соглашение о финансировании программы «Поддержка политики регионального развития в Украине» между ЕС в лице Европейской комиссии и Украиной от 19 декабря 2012) и т.п.

Хотя количество таких соглашений исчисляется сотнями, почти все они имеют одну общую особенность, а именно – обусловленность предоставления помощи на цели развития.

Понятие «обусловленность» (англ. conditionality) возникло в 1980-х годах в контексте программ структурной адаптации МВФ и Всемирного банка[1]. Им также можно описать практикуемое сегодня многосторонними донорами привязывание предоставления помощи в целях развития к соблюдению страной-реципиентом стандартов в области прав человека или демократического управления. Частным случаем обусловленности является

[1] Благодаря политической поддержке со стороны крупных промышленно развитых стран, МВФ и Всемирный банк начали обусловливать предоставление помощи готовностью страны-реципиента осуществлять радикальные рыночные и политические реформы. Для каждой страны МВФ Всемирным банком разрабатывались программы стабилизации и структурной адаптации. Этот стандартный набор политических рецептов стали обозначать термином «Вашингтонский консенсус». В подавляющем большинстве случаев программы структурной адаптации имели очень серьезные негативные последствия: массовый отток капитала, особенно из латиноамериканских стран, рост социальной дифференциации и сектора беднеющего населения, повышение зависимости от внешнего финансирования и т.д.

«связанная помощь» (англ. «tied aid») – предоставление помощи при условии, что товары и услуги, необходимые для реализации проекта, реципиент будет приобретать у компаний страны-донора [OECD, Untying aid: The right to choose. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.oecd.org/development/untyingaidtherighttochoose.htm].

Как правило, доноры помощи на цели развития применяют два типа обусловленности: «экс-анте» и «экс-пост». «Экс-анте» – это требования, которые выдвигаются в качестве предварительного условия предоставления помощи на цели развития. Они не всегда находят отображение в соглашении о предоставлении помощи и могут принимать форму политических обязательств, зафиксированных в так называемых «письмах о намерениях»[2]. «Экс-пост» – это не столько самостоятельные условия, сколько правовые последствия несоблюдения условий «экс-анте». Речь идет о сокращении или приостановлении траншей, требовании о проведении переговоров, возврате уже предоставленных средств или приостановлении договора на основании статьи 60 Венской конвенции о праве международных договоров 1969 года (Статья регулирует вопросы прекращения договора или приостановления его действия вследствие нарушения) [Dann P., Riegner M. Foreign Aid Agreements // The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, online edition. – Oxford University Press, 2011. [Electronic resource]. – Mode of access: www.mpepil.com].

Бытует мнение, согласно которому обусловленность является вмешательством во внутренние дела государства (страны-реципиента помощи)[3]. Бесспорно, из-за очевидной асимметрии в отношениях между донорами и реципиентами помощи на цели развития последние в значительной степени зависимы от первых. Доноры определяют количество предоставляемых

[2] Как правило, такие условия предусмотрены внутренним правом доноров и не подлежат обсуждению. В качестве примера можно привести «Гарантии и политику устойчивости» (англ. Safeguards and sustainability policies), разработанные Всемирным банком для предотвращения и смягчения негативного влияние его проектов на людей и окружающую среду.

[3] См., например, Uvin P. 'Do as I say, not as I do': The Limits of Political Conditionality / P. Uvin // The European Journal of Development Research. – 1993. – Vol. 5. – Issue 1. – p. 68; Crawford G. Foreign Aid and Political Reform. A Comparative Analysis of Democracy Assistance and Political Conditionality / G. Crawford. – New York, 2001. – p. 31.

ресурсов и пристально следят за соблюдением странами-реципиентами предъявляемых условий. Но означает ли это, что доноры осуществляют «внешнюю интервенцию, вмешательство, подрывную деятельность, принуждение или угрозу в какой бы то ни было форме»? Нарушается ли «суверенное и неотъемлемое право государства свободно определять свою собственную политическую, экономическую, культурную и социальную систему»? [Декларация о недопустимости интервенции и вмешательства во внутренние дела государств, принята резолюцией 36/103 Генеральной Ассамблеи от 9 декабря 1981 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/internal_affairs_decl.shtml]. Полагаем, что нет, так как de jure страны-реципиенты вольны принимать или отклонять условия, содержащиеся в соглашениях о предоставлении помощи на цели развития. То же верно когда в качестве доноров выступают международные организации, как, например, Всемирный Банк или МВФ. Если страна-реципиент добровольно становится членом организации, внутренним правом которой предусмотрена обусловленность предоставления помощи на цели развития, говорить о вмешательстве во внутренние дела государства можно только в случае, если организация действовала ultra vires.

Таким образом, несмотря на то, что обусловленность помощи на цели развития может иметь негативные социально-экономические последствия для страны-реципиента и создавать значительные препятствия для эффективной реализации проектов в области развития, нормам международного права подобная практика не противоречит. Отказ от нее возможен скорее из прагматических соображений. Как отмечает американский экономист Джеффри Сакс, обусловленность не может «купить» реформы и показывает свою эффективность только в благоприятных политических условиях, когда приверженность реформам уже имела место внутри страны [Sachs J. The End of Poverty: Economic Possibilities of Our Time / J. Sachs. – New York, Penguin Books. – 2005. – p. 210].

Коваленко О. О.,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ НОРМИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВО НА ПРАЦЮ, ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Право на працю та його зміст вважається важливим елементом формування фундаменту сучасного трудового права. Таке значення права на працю обумовлено тим, що воно започатковує побудову ланцюгу трудових правовідносин – ядра предмету трудового права і зумовлює виникнення усіх інших трудових прав працівника, а також виникнення відносин, похідних від трудових. Отже, це дає підстави стверджувати, що від визначення та розуміння цього права залежить наповнення змісту норм механізму його реалізації, розуміння сутності усіх інститутів трудового права, та й взагалі – напрями розвитку норм останнього. Інакше кажучи, вірним буде сказати так: ключ до відповідей на усі питання трудового права міститься саме у розумінні права на працю.

О. І. Процевський наголошує, що «про значення права на працю, про його фундаментальність серед інших соціально-економічних прав і свобод людини свідчать дві його найважливіші характеристики: по-перше, в цьому праві відображена потреба держави і суспільства у необхідності створення матеріальних і духовних цінностей для життєдіяльності окремої людини і суспільства в цілому. Праця - джерело існування людини … По-друге, саме тому право на працю закріплено міжнародними правовими актами і визнано Конституцією України. Завдяки реалізації права на працю людина розвиває свій природний творчий потенціал і тим виражає свою особистість» [Процевський О. І. Методологічні засади трудового права [Текст] / О. І. Процевський. - Х. : ХНАДУ, 2014. - с. 52].

Така значимість права на працю зумовлює актуальність наукового пошуку у цій площині і сьогодні. Звернення наукових поглядів саме до цих питань зумовлено тими демократичними процесами, що відбулися наприкінці 2013 р. і відбуваються в Україні зараз. Адже обрання українським народом у якості орієнтиру свого розвитку суспільства європейського, яке позиціонується як суспільство з високими моральними якостями, де існує цивілізаційний підхід до правового регулювання відносин із застосування праці, де людина визнається найвищою соціальною цінністю - піднімає ці питання на новий рівень. Рівень, який підкреслить, колись забуті і нині згадані та усвідомлені, поняття свободи, рівності та справедливості та саме крізь їх призму визначить тенденції розвитку трудового права України та закріпить їх у майбутньому Трудовому кодексі. Адже, як слушно зазначено у Юридичній енциклопедії, «право – це загальна міра свободи, рівності та справедливості у суспільстві, яка повинна визначати конкретний зміст кожної конкретної правової норми. Саме такі соціальні цінності, як свобода, рівність, справедливість становлять сутність гуманізму» [Юридична енциклопедія [Текст]: В 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.] – К.: «Українська енциклопедія», 2003. – Т. 5 : «П-С». – С. 660] .

Отже зараз, особливо гостро відчувається потреба у з’ясуванні природи, сутності права на працю для того, щоб розвивати та вдосконалювати трудове право у напрямі, яке б ґрунтувалося на проголошених у Конституції України принципах демократії, гуманізму та справедливості, та втілювало б ці принципи у реальне життя головного творця усіх матеріальних та духовних благ цивілізації – працівника.

Насамперед, треба зазначити, що право на працю віддзеркалює сутність людини – її власну природу. Тільки людина – одна-єдина із усіх живих істот володіє здатністю створювати духовні та матеріальні блага, попередньо, створюючи те, до чого вона прагне, у своїй уяві силою думки. Адже як істота свідома, яка стоїть на вищому щаблі сходів еволюції, тільки людина, маючи високорозвинений мозок, усвідомлює потребу у застосуванні своєї унікальної

здатності, наданої їй природою, - здатності до праці. Дана потреба обумовлюється необхідністю людського існування та розвитку, вдосконалення людської особистості. Як справедливо відмічають С. М. Прилипко та О. М. Ярошенко, право на працю у загальному сенсі відображує потребу людини створювати та здобувати джерела існування для себе та своєї сім'ї, реалізовувати свій власний творчий потенціал, виражати свою особистість [Прилипко С. Право на працю в системі прав людини [Текст] / Право України / С. Прилипко, О. Ярошенко. – 2014. – № 6. – С. 102]. У більш глобальному сенсі мова йде про існування та розвиток людської цивілізації в цілому.

Як справедливо зазначає І. Козуб, «справа в тому, що праця – людська суть. Без праці немає людини як істоти соціальної, тобто немає особи (як істота біологічна людина існувати без праці може, зокрема, перебуваючи у стані коми). Тому право на працю є природним правом людини, що зумовлено природою її самої. Його наявність не залежить від державного визнання, про те без останнього його реалізація в повній мірі видається сумнівною і в якості «права» воно існувати не буде, а матиме вигляд постулату» [Козуб І. Дуальність права на працю як симбіоз публічних і приватних начал [Текст] / І. Козуб // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект ; «VIII Прибузькі юридичні читання: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., 23-24 листопада 2012 р. / відп. ред. О. В. Козаченко. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 58-59].

Дійсно, трудове право, як інструмент визначення простору, де людина може самостійно вирішувати питання про застосування своєї унікальної здатності – здатності до праці - формує межі правової свободи, справедливості, рівності, які визначають зміст правового розуміння цієї здатності та визначають її у якості власності її носія – працівника. Особливо це простежується у міжнародному трудовому праві, яке при формуванні світових та європейських стандартів права на працю, врахувало не тільки значення праці для кожної конкретної людини та суспільства в цілому, але й притаманну йому природність. Адже ключовим моментом у визначенні права на працю в цих

стандартах є визнання кожного носія здатності до праці її власником, володарем, який один-єдиний, самостійно, користуючись свободою волі, може вирішувати долю відносно її застосування.

Загальна декларація прав людини у п.1 ст. 23 визначила, що кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття [Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] / ООН : Міжнародний документ від 10.12.1948 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 19.05.2015). – Назва з екрану]. Однак, визнаючи природне право кожної людини на працю юридично, вона, як це і характерно для подібних актів, не пояснює, що слід розуміти під цим правом. На ці питання відповідь надає Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., який визначив, що держави, які беруть в ньому участь, визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права [Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] / ООН : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. – Режим доступу : //http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 19.05.2015). – Назва з екрану, ст. 6 п. 1].

Очевидно, що здійснення цих «належних кроків до забезпечення права на працю» полягає у імплементації міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство країн-учасниць Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., який є одним із джерел міжнародно-правового регулювання праці. О.М. Ярошенко відзначає, що особливістю міжнародно-правового регулювання праці є те, що норми міжнародних договорів про працю, як правило, безпосередньо не регулюють трудові відносини, а встановлюють певні стандарти в галузі праці, які через їх імплементацію в національному законодавстві кожної країни, що бере в них участь, конкретизуються й наділяються певним правовим механізмом реалізації.

[Ярошенко О. М. Теоретичні та практичні проблеми джерел трудового права України [Текст] : монографія / О. М. Ярошенко. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. – С. 69-70].

Характеризуючи визначення права на працю за цим Пактом, слід відмітити єдність двох моментів. По-перше, ООН у цьому документі відобразила стратегічні напрями своїх існування та діяльності, і окреслила вектор розвитку законодавства та права країн її учасниць з точки зору сучасного бачення держави, ролі людини у державі та усвідомлення її значення для держави. Адже, як зазначено у преамбулі даного Пакту, держави, які беруть у ньому участь, погоджуються зі змістом його статей, ґрунтуючись, у тому числі, на визнанні гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх, які є основою свободи, справедливості і загального миру; визнаючи, що ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними та культурними правами.

Сучасні цивілізовані країни є членами ООН – організації, яка була утворена народами Об'єднаних Націй для того, щоб, зокрема, утвердити віру у основні права людини, гідність і цінність людської особи, сприяти соціальному прогресу та покращенню умов життя за більшої свободи у цілях, у тому числі, використання міжнародного апарату для сприяння економічного та соціального прогресу усіх народів. Отже, ці країни, в силу членства в ООН, беруть на себе зобов'язання, розвиватися як демократичні, соціальні та правові держави, - тобто такі, де найвищою соціальною цінністю визнається людина, її права та свободи, де в ім'я людини держава існує і здійснює свою діяльність і де визнається збільшується свободи особистості. Відповідно, основою такої держави є свобода. Таким чином, начало свободи є витоком правових норм, встановлених та санкціонованих державою; є витоком норм, що регулюють право на працю. Такий підхід до визначення права на працю слід визнати досить вдалим, адже воно, насамперед, представляє собою успішне поєднання внутрішньої детермінації своїх рішень носія унікальної природної здатності –

здатності до праці та їх можливості зовнішнього проявлення – реалізації у правовому просторі, де на першому місці стоїть свобода.

Таким чином міжнародна формула визначення змісту права на працю гармонічно з'єднує в єдине ціле природне та позитивне право: не протиставляючи одне одному, а делікатно впорядковуючи природне право позитивними, створеними людиною, юридичними засобами. Відтак, це дозволяє відмічати дуалістичну природу права на працю, яка проявляється у поєднанні природних й позитивістських начал, як єдине ціле одного явища.

По-друге, визначення права на працю у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. містить юридичні гарантії держави, яка в ньому бере участь і яка це право визнає, відносно можливості його дістати та реалізувати. Тобто, в даному випадку мова йде про засоби його забезпечення, які надає людині держава, яка це право визнає. І таким чином, держави, що беруть участь у цьому Пакті і виступають членами ООН будують логічний ланцюг реалізації напрямів своїх існування та діяльності, які визначаються через визнання того, що ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними та культурними правами.

Таким чином, визнаючи право на працю, держава-учасниця пакту повинна приєднатися до спільної думки держав-учасниць щодо розуміння права на працю, яке визнається. А розуміють вони його як раз як «право людини отримати можливість заробляти». Отже, це дає можливість констатувати: по-перше, не тільки визнання та визначення права на працю на міжнародному рівні, а й закладення у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права фундаменту для подальшого створення механізму реалізації свобідної волі людини щодо права на працю; по-друге, що міжнародні правові норми, що визначають право на працю, є важливим елементом розвитку України як соціальної та правової держави.

Логвинський Г.В.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри кримінального права

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СЕНСІ КОНЦЕПТА РОЗВИТКУ

Відомо, що організація протидії злочинності у зовнішньоекономічної діяльності є одним із ефективних шляхів забезпечення сталого розвитку держав та усього світового суспільства у цілому. Саме на цьому наполягають експерти ООН [Report of the Secretary-General - State of crime and criminal justice worldwide // United Nations. Doc/ A/CONF.222/4 – electronic resource – mode of access: http://www.unodc.org/documents/congress//Documentation/A-CONF.222-4/ACONF222_4_e_V1500369.pdf - p. 8].

Проблематика злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності особливо активно досліджувалася в останній час у працях О. М. Бандурки, В. Т. Білоуса, В.М.Давидюка, В.М.Дрьоміна, Т.В.Мельничук, О.Г.Кальмана, В. М. Поповича, В. А. Тимченко, та інших. Цікавим внеском у сферу аналізу питань, що розглядуються, є монографія В.М. Давидюка, Ю.В.Горбача, В.А.Некрасова «Оперативно-розшукова діагностика злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності» [Давидюк В. М., Горбач Ю.В., Некрасов В.А. Оперативно-розшукова діагностика злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності : монографія / В.М.Давидюк, Ю.В.Горбач, В.А. Некрасов - : Київ: «Розвиток»; Ірпінь, 2014. - 198 с.].

Проте більшість з вказаних робот було пов’язано або з характеристиками суто криміналістичної чи кримінологічної активності. Питання ж кримінально-правового сенсу розглядалися частково у працях В.М. Поповича та О.Г.Кальмана.

Поруч з цим бурхливі зміни у соціально-економічній обстановці, які пов’язані із глобалізацією процесів кримінальності, надають можливість більш

ретельного аналізу проблематики злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності сьогодні.

Метою тезисів є визначення основних проблем кримінально-правової протидії злочинам у сфері зовнішньоекономічної діяльності за умов інтенсифікації профілактичних завдань діючого законодавства кримінально-правового профілю.

При чому розгляд інститутів, принципів, відносин повинен бути зробленим у сенсі комплексного структурно-функціонального підходу, який надає можливість бачення явища зовнішньоекономічної діяльності як складної відкритої структури інституціонального сенсу (В.М.Дрьомін, J.Gladsone, R.Ericson), яке поєднує різні рівні та обсяги взаємодії між суб'єктами кримінально-правових відносин у різних сферах соціальної інтеракції. Відомо, що злочинність, право, система кримінальної юстиції «співпрацюють» із різними соціальними інститутами, як політика, економіка, культура, комунікації, релігія. Саме через них кримінально правові норми формують належні соціальні паттерни у сфері розбудови суспільного впливу на злочинність в сенсі верховенства права та сталого розвитку. Саме ідеологія сталого розвитку відкриває перед сучасним кримінальним правом перспективи послідовного підвищення суспільного значення проблеми. Злочинність, кримінально-правовий вплив, вже вийшли за межі суто національних конструктів та повинні вивчатися у більш широкому полі взаємодій, які пов'язуються із необхідністю функціонування безпечного суспільства та стабільних економічних відносин у всьому світі.

Аналітики до глобальних економічних проблем відносять:

демографічну проблему, яка викликана швидким зростанням населення Землі. Кожні 11-13 років населення Земної кулі зростає на 1 млрд. чол., зростає кількість перенаселених районів, 95% населення проживає в Азії, Африці, Латинській Америці. В той же час у країнах Європи спостерігається депопуляція (зменшення чисельності) місцевого населення;

продовольчу проблему, що є наслідком відставання темпів зростання обсягів виробництва сільгосппродукції від темпів зростання чисельності населення. В результаті 10% населення Землі голодує. Майже 100% цих людей проживає у країнах, що розвиваються;

енергетичну та сировинну проблеми породжені швидкими темпами вичерпання відповідних ресурсів та їх обмеженістю;

екологічну проблему, яка породжена господарською діяльністю людей. Матеріальне виробництво у змозі справляти незворотний вплив на навколишнє середовище. Сучасні галузі промислового виробництва виснажують природні ресурси, забруднюють навколишнє середовище, порушують екологічну рівновагу. Природа втрачає здатність до саморегулювання, змінюється клімат, зростає захворюваність людей;

освоєння світового океану і космічного простору, що дозволить залучити їх ресурси до економічного процесу;

роззброєння, яке дозволить перенацілити значні кошти на вирішення соціальних проблем;

інтернаціоналізацію злочинності в економічній сфері, посилення її впливу на національні господарські комплекси, зростання заподіяної шкоди. Проблема злочинності, яка ще до недавнього часу вважалась внутрішньою справою держави, на сьогоднішній момент не може вирішуватись урядом самостійно. Це пояснюється тим, що злочинність не просто зростає, а набуває міжнародного характеру Відомо, що глобалізація створює нові загрози безпеці людини як у багатих, так і в бідних країнах. Її наслідками є фінансова й економічна нестабільність, негарантованість зайнятості та доходів, ризики для здоров’я, незадовільна особиста безпека, загострення політичних, гуманітарних і суспільних проблем. У свою чергу, зниження рівня соціального контролю в пострадянських країнах, з одного боку, та перехід до капіталізму – з іншого, супроводжуються навальним поширенням тіньової економіки та посиленням східноєвропейських злочинних організацій.

Спостерігається також тенденція до локалізації (розширення автономій), регіоналізації, а звідси – зростання націоналізму та фундаменталізму (у деяких мусульманських країнах), що призводить до протистояння носіїв такої ідеології з центральними органами влади, а також до міжнаціональних конфліктів [Андрій Бова. Організована злочинність у вимірі глобалізації / Бова А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=39&c=766].

Пропонується вивчення аналітичних оглядів доктринального характеру у даній площині відображувати не тільки з точки зору позитивістського підходу за яким доктринальні аспекти вивчення та попередження злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності розглядаються виключно у історійко-правовому, генетичному аспекті, коли цей вид злочинності відокремлюється від інших за допомогою визначення кола норм, та ролі цих норм у загальній системі злочинів, у співвідношенні із формуванням системи захисту національної безпеки. Іншим, продуктивним шляхом вивчення проблеми є моделювання образу злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності, її співвідношення із зловживаннями правом та позитивною поведінкою на рівні держави, соціальної групи, юридичної та фізичної особи з урахуванням тенденцій та перспектив сталого розвитку на усіх рівнях соціальної взаємодії.

При чому таке вивчення із акцентом на інструментальних, важливих для сучасної України аспектах повинне супроводжуватись аналізом проблеми з точки зору:

– Міжнародного права (зовнішньоекономічна діяльність та злочини міжнародного характеру, транснаціональна злочинність, діяльність інститутів ООН у формуванні кримінально-правової політики протидії злочинності) як з позицій міжнародного публічного (Міжнародний кримінальний суд), та міжнародного приватного (колізійне законодавство) права;

– Наднаціонального права (нормативна база протидії злочинам у сфері зовнішньоекономічній діяльності на рівні Європейського союзу);

– *Lex Mercatoria* як підвиду супранаціонального законодавства;

– Національного законодавства окремих правових родин (кримінального профілю, профілактичного та адміністративного законодавства, законодавства економічної спрямованості);

– Міжнародного права розвитку задля виявленню шляхів нейтралізації глобальних економічних дисонансів, що передують злочинності.

Вказані рівні повинні кореспондувати при вивченні відповідній практиці Європейського суду з прав людини, та інших міжнародних чи регіональних судових інституцій, оскільки саме там розглядаються найбільш важливі для вдосконалення системи правового регулювання питання організації взаємодії між суб'єктами економічних правовідносин. Саме поєднання інструментальних та доктринальних аспектів правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності, обмеження зловживань правом та протидії транснаціональним злочинам економічної спрямованості може надати суттєві результаті у справі, що пов'язана із послідовним розвитком науково-прикладних аспектів проблеми.

Важливим напрямком досліджень повинен бути транснаціональний та порівняльно-правовий вимір проблеми з урахуванням не тільки особливостей формування та дії окремих правових систем та сімей, але й механізмів регуляції юрисдикційних питань у поєднанні із завданнями фінансування сталого розвитку окремих країн та анклавів. Це набуло особливої актуальності сьогодні, оскільки формування квазі-держав яке відбулося протягом минулих років (Республіка Придністров'я, Косово, Південна Осетія та ін.) формулює специфіку (у тому числі й юрисдикційну) діяльності відповідних інституцій та застосування відповідних санкцій.

Як, наприклад, повинне бути вирішене питання, коли вантаж, щодо якого існують правові обмеження щодо вільного пересування останнього, вивозиться з митної території України за допомогою фірми посередника за контрактом, що підписаний нерезидентами, за умов що поставщик – нерезидент невизнаного територіального формування, та має відповідну ліцензію, видану компетентними органами квазі-держави? Чи існують юрисдикційні механізми організації

співпраці та поводження із квазі-структурами, що сформувалися завдяки агресивній поведінці окремих держав? Що робити при колізіях міжнародного та національного законодавства у сфері забезпечення економічної безпеки відповідних країн та міжнародного права прав людини? Яким чином повинно бути відокремленим коло злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності? Як вони співпадають із транснаціональними злочинами економічної спрямованості у тому числі й тими, які вчинюються на фінансових ринках (market abuse) чи пов'язані із організованою злочинною діяльністю на міжнародному рівні, зловживаннями правом на міжнародному рівні як з боку держав так і з боку інших суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, легалізацією злочинних форм фінансової активності, корупційними практиками.

Усі ці питання потребують своєї відповіді. Вважаємо, що саме використання методології сінергетичного підходу до явища, що вивчається, за допомогою теорії та методології міжнародного права розвитку може надати позитивний результат у галузі організації вивчення та попередження злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Окремим питанням повинна бути розглянутою проблема співвідношення злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної, супранаціональної та державної реакції на останні із застосуванням заходів покарання, заходів безпеки, заходів реституції та компенсації. Визначення кримінально-правового сенсу окремих інституцій поводження з правопорушниками є також елементом, що підлягає визначенню при формуванні моделі кримінально-правової протидії злочинам у сфері зовнішньоекономічної діяльності та її ефективності.

Балобанова Д.О.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ НА ДИНАМІКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Динамічні процеси, що відбуваються у кримінальному праві України, пов'язані в тому числі й з впливом міжнародних та європейських інтеграційних процесів. Виконуючи свої зобов'язання, пов'язані із входженням до світового та європейського співтовариств, Україна повинна приводити власне законодавство у відповідність до тих вимог, які ставляться до різних галузевих актів з метою їх уніфікації. Не залишається осторонь цього процесу й кримінальне законодавство. Під час прийняття будь-якого закону, яким вносяться зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК), в пояснювальній записці до законопроекту зазначається, що ці закони необхідно прийняти задля приведення національного законодавства у відповідність до світових стандартів та вимог. Але, крім того, за роки існування КК України (2001 – 2015 рр.) було прийнято 8 законів, в назвах яких безпосередньо відображаються ті міжнародні акти або зобов'язання України, на приведення у відповідність з якими спрямовані саме ці зміни. До них належать:

1) Закон України №1071-V від 24.05.2007 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо боротьби з ядерним тероризмом у зв'язку з ратифікацією Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного терроризму»;

2) Закон України №1111-V від 31.05.2007 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності стосовно виконання вимог, пов'язаних із вступом України до СОТ»;

3) Закон України №221-VII від 18.04.2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного

законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією»;

4) Закон України №222-VII від 18.04.2013 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»;

5) Закон України №228-VII від 14.05.2013 р. «Про внесення зміни до статті 263-1 Кримінального кодексу України у зв'язку з приєднанням України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності»;

6) Закон України №314-VII від 23.05.2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб»;

7) Закон України №746-VII від 21.02.2014 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції»;

8) Закон України №1261-VII від 13.05.2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України».

Що до деяких з цих законів та їх впливу на доктрину кримінального права ми вже висловлювали власну точку зору [Балобанова Д. О. Щодо новел кримінально-правового регулювання безпеки поводження з вогнепальною зброєю / Д. О. Балобанова // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.:

Право, 2013. – с.419-422; Балобанова Д. О. Запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб в контексті дослідження динаміки кримінального права / Д. О. Балобанова // Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 9-10 жовт. 2014 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2014. – с.208-212], але хотілося б зупинитися ще на двох з них: 1) законі №222-VII від 18.04.2013 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» та законі №1261-VII від 13.05.2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» (*закон №1261 вносить зміни в положення, закріплені законом №222* – прим. авт.).

Отже, законом №222 були внесені зміни в розділ XIV Загальної частини КК, який отримав назву «Інші заходи кримінально-правового характеру» та в який був запроваджений такий «інший захід», про необхідність законодавчого визначення якого писалося протягом багатьох років, як спеціальна конфіскація. Під спеціальною конфіскацією, згідно ст. 96-1 КК, розумілося примусове безоплатне вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Таке визначення спеціальної конфіскації викликало певні зауваження через те, що обмежувало її застосування «випадками, передбаченими в Особливій частині цього Кодексу», в той час як ст. 96-2 КК «Випадки застосування спеціальної конфіскації» була значно ширшою [Балобанова Д. О. Впровадження інституту інших заходів кримінально-правового характеру як тенденція сучасної динаміки кримінального права / Д. О. Балобанова // Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 07.02.2014 р. / відп. ред. д-р юрид.

наук, проф., акд. С. В. Ківалов; ред. кол.: проф. В. Д. Берназ, проф. Є. Л. Стрельцов, доц. Н. А. Орловська. – О.: Вид. дім «Гельветика», 2014. – с. 66-68].

Але редакція, запропонована законом №1261, викликає ще більше здивування, оскільки вона обмежує застосування спеціальної конфіскації тільки за злочини, передбачені ст.ст. 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 розділу XVII Особливої частини. Тобто, ми знову повернулися до ситуації, коли в санкціях багатьох статей Особливої частини (ст.ст. 201, 203, 203-1, 203-2, 204, 209, 229 та ін.) фактично передбачена спеціальна конфіскація, але формально вона нею не є тому, що законодавець обмежив спеціальну конфіскацію кількома злочинами.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне виключити у ст. 96-1 КК вказівки на злочини, за вчинення яких є можливою спеціальна конфіскація.

Гуртовенко О.Л.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПЕРСПЕКТИВ СПІВІСНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Маються зокрема такі характеристики сучасного суспільства, які разом із тим є і життєво важливими вихідними умовами подальшого розвитку держав: 1)потреба продовження масштабного облаштування життя людей; 2) існування великих ресурсів і глобальних складнощів людства;3) існування держав і міжнародних організації; 4) існування національного і міжнародного права; 5) глобалізація (зокрема швидке збільшення кількості питань, які вирішуються міжнародними договорами)і меметизація (від термінів “мем”, тобто розповсюджена сутність,і “меметика”, тобто буття мемів та ідеї людини про таке буття; тут запропоновано мої визначення зазначених термінів – *О.Г.*).

Отже, розвиток держав і міжнародних організацій має полягати зокрема в зазначеному облаштуванні життя людей, реагуванні на наявність зазначених ресурсів і складнощів шляхом, серед іншого, вдосконалення, підвищення ефективності співвідношення національного права і міжнародного права з урахуванням тенденцій глобалізації і меметизації суспільства і рахуванням із цими тенденціями. Колосальною перешкодою на шляху розвитку держав, перепоною для гідного буття суспільства, підвищення рівня якісності життя населення є масовий системний характер злочинності, яким характеризується сучасний етап існування суспільства. Безпека, в тому числі від хвилі злочинів, є неминучим чинником подальшого поступу держав, вона надає можливості зосереджувати відчутно більше зусиль, використовувати значно більше ресурсів при реалізації потреб держави, покращенні роботи державного апарату в сферах підвищення якісності буття суспільства в державі і світі, убезпечення життєздатності держави, функціонування держави як політико-юридичної сутності (як-от суб'єкту правовідносин), оптимізації роботи органів публічної влади, мінімізації перепон на цьому шляху. В контексті розповсюдження найкращого юридичного досвіду і виправлення недоліків юриспруденції треба усвідомити і використовувати те, що рецепція права вже давно набрала меметичного характеру, міцно втримувати позитивні характеристики цього явища і рішуче протидіяти негативним.

В усе дедалі більш інформаційному суспільстві з'явилися меметична теорія поведінки, зокрема меметична теорію злочинності (поняття і терміни запропоновано мною – *О.Г.*). Дослідники вже кажуть про меметичну теорію попередження злочинності (П. Екблом, А.Сайдботтом, Р.Докінз). Ці підходи великою мірою є реакцією на такий виклик як небезпека, що виходить від загрози з боку мему тероризму (як відповідної ідеї і практичної поведінки), який нарощує активність,швидко і масово розповсюджується у всесвітніх масштабах. Останнім часом в Україні, як видається, систематично виникають підстави для порушення кримінальних проваджень саме за статтями Кримінального кодексу України [Кримінальний кодекс України: Закон України

від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920] (далі – КК України), які передбачають злочини в сфері тероризму, крім того, *de facto* точаться бойові дії на сході України, існує небезпека ескалації насильства, яку не варто недооцінювати. Це загрожує безпеці держав, тією чи іншою мірою подальшому існуванню ряду держав, безпеці України і, отже, є надсерьойзною перепоною на шляху їх розвитку.

У цьому зв'язку для забезпечення безпеки людини, відкриття шляхів подальшого розвитку держав з урахуванням наявних викликів державам і врахуванням положень меметики варто висунути зокрема такі пропозиції щодо підвищення рівня якості національного і міжнародного права, питань вдосконалення співвідношення, співпраці між ними, образно кажучи, оптимізації розподілу праці між національним і міжнародним кримінальним правом, усунення тягаря необов'язкових складнощів (цей шлях є реалізацією вкрай вагомого чинника із розв'язування рук державам для подолання непростих питань і досягнення висот). Публічні заклики до вчинення злочину варто визнати підбурюванням до злочину. Тоді згідно із КК України такі заклики до будь-якого злочину автоматично стануть криміналізованим. Ця пропозиція стосується права різних держав. Більше того, варто пропагувати вітчизняний досвід із автоматичної криміналізації готування до злочину, замаху на злочин, всіх видів співучасті у злочині стосовно всіх злочинів, передбачених особливою частиною кримінального права. Це значно розвантажить текст міжнародних договорів, дозволить уникнути недоліків у праві (неузгодженості між юридичними положеннями, термінологічна невизначеність і т. ін.), які відволікають сили держав від прокладення курсу до більш розвинених часів. Наведу приклад.

Міжнародні договори, які передбачають склади злочинів, часто містять склади, які, як вже було зазначено, з позицій вітчизняного (українського, радянського) кримінального права давно прийнято розцінювати як такі види злочинів: готування до злочину, замах на злочин, організаторство вчинення злочину, підбурювання до вчинення злочину, пособництво у вчиненні злочину.

Звичайно, в КК України криміналізовано кожен із цих видів злочинів, вчинюваних стосовно всіх злочинів, передбачених Особливою частиною КК України. Втім, кримінальне законодавство/право не кожної держави може передбачати такий самий підхід. Це спонукає міжнародного законодавця бути завбачливими і традиційно передбачати в міжнародних договорах окрім закінченого злочину, виконавства ще й ті чи інші прояви зазначених видів злочинів. Коли же Україна імплементує до КК України положення своїх міжнародних договорів, які передбачають склади злочинів, то у зв'язку із зазначеною вже наявною криміналізацією передбачати в Особливій частині КК України вказані прояви відповідних видів злочинів доречно тільки тоді, коли створювачі положень КК України свідомо за імплементовувані готування до певного злочину, замах на певний злочин передбачають більший діапазон санкції, ніж передбачено за загальним правилом у положеннях про готування до певного злочину/замах на певний злочин (тобто відповідно не більш ніж половини/третини санкції, передбаченої за вчинення виконавства такого певного злочину). Також це виглядає послідовно тоді, коли зазначені створювачі свідомо за імплементовані кваліфіковані види співучасті передбачають більші санкції, ніж за некваліфіковані. В інших випадках зазначена імплементація при передбаченні в Особливій частині так званих спеціальних видів співучасті (їх існування непотрібне) призводить до захаращення КК України, а також може призводити до передбачення необґрунтованих санкцій за вчинення певних злочинів. Міжнародній спільності можна це пояснити, вони зрозуміють.

За загальним правилом за, скажімо, підбурювання до злочину діапазон санкції передбачено такий самий як за виконавство такого злочину. Але тут трапляються похибки. Ось приклад. Згідно із ч. 1 ст. 158 КК України виконавство терористичного актукарається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої. Згідно із ч. 1 ст. 258-1 втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту з використанням обману, шантажу, уразливого

стану особи, або навіть(слово «навіть» виставлене до тексту положення мною, оскільки застосування злочинних тих видів насильства, які, як тут слід розуміти, охоплюється складом цього злочину, за загальним правилом не охоплюється підбурюванням до злочину, – *О.Г.*) із застосуванням чи погрозою застосування насильства карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої. Якщо стосовно злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості і особливо тяжких злочинів у більшості випадків передбачено за виконавство і підбурювання однакові санкції, то запровадження за певне підбурювання, та ще й у випадку із застосуванням певного злочинного насильства, до тяжкого злочину меншої санкції, ніж за виконавство цього злочину, є антиефектом: під впливом ст. 6 «Залучення до тероризму» Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 31.07.2006 р.[Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 31.07.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 165. – Ст. 2536]створювачі відповідних положень КК України забули про положення Загальної частини КК України або продемонстрували банальну відсутність знайомства із ними.

Що же стосується міжнародних договорах з питань кримінального права, то в них треба передбачати обов'язок держав – членів відповідного договору з метою протидії злочинності вживати заходи зокрема у сферах освіти, культури, інформації, засобів масової інформації та розвитку обізнаності населення, сприяти впровадженню принципу толерантності, соціального діалогу. Варто також в ролі дороговказнику для держав передбачити обов'язок вчиняти конкретні кроки в цих напрямках, механізм впровадження таких кроків в життя. Існує нагальна потреба прийняти хоча би один профільний міжнародний договір з цих питань. В актах же, які приймаються національним законодавцем, треба передбачати ці питання більш детально з урахуванням місцевих особливостей. І ще для забезпечення безпеки людини і подальшого розвитку держав необхідно активно підтримувати величезну меметичну роль міжнародних судів з кримінального права.

Першочерговою місією національного і міжнародного кримінального права є забезпечення безпеки і спокою людей, уникнення завдання кримінальної шкоди і, відтак, появи потерпілих від вчинення злочинів осіб,а реалізація цієї місії надає явно більше можливостей для ефективного розвитку держав, усуває відповідні дуже відчутні перепони у цьому відношенні. Тому на що, як не на сучасні умоглядного та емпірично перевірені погляди з питань кримінального права, можна покластися як на запоруку надання відповідей на відповідні запитання.

Сьогодні невідомо, що буде на місці, яке зараз зайняте кримінальним правом, через, скажімо, сто тисяч, десять мільйонів і мільярд років. Найближчим же часом, як видається, міжнародною тенденцією (принаймні в державах, які прагнуть єдності, і розвинених, як мінімум, до рівня України, яким би в цілому невисоким він не був) для початку має стати більш активним запровадження примирної (відновної) парадигми кримінального і кримінально-процесуального права стосовно кримінальних правопорушень, які не відносяться до тяжких та особливо тяжких злочинів. А також, можна сказати наперед, буде мати місце глобальне жорстке ставлення до відповідної групи злочинців, яка включає зокрема грабіжників, розбійників, осіб, які вчинили умисні вбивства. При цьому, можна вважати, доволі швидке прийняття однакових чи ледве не однакових положень з цих питань в межах різних територій не варто передбачати. Існує потреба плекати баланс між глобальними і місцевими корисними юридичними мемами.

Поки що міжнародні договори держав, які передбачають склади злочинів, є сенс адресувати не безпосередньо судам відповідних держав, а законодавцям відповідних держав, а законодавці відповідних держав вже мають адресувати шляхом ратифікації та імплементації юридичні положення своїм суб’єктам правовідносин, зокрема судам (що і робиться), оскільки до більш тісної міжнародної співпраці в питанні адресантів і адресатів нормативно-правових актів людство ще дещо неготове через організаційні, психологічні та інші чинники, поки що доволі сильні місцеві особливості в різних сферах.

Викладене стосується і відповідних міжнародних договорів України. Втім, положення таких договорів можуть бути джерелом тлумачення положень кримінального законодавства/права, прийнятих національними законодавцями та адресованих судам відповідних держав. Необхідно довести цю інформацію до українських судів (бо надія самостійного сприйняття судами першої і другої та навіть вищих інстанцій є не дуже великою), зокрема шляхом надання відповідного роз'яснення у певній постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. А ось положення із ст.27 з питань кримінальної юрисдикції Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р.[United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm. – Title from the screen] прийнято так, що воно адресовано зокрема судам України як держави – учасниці Конвенції.

Мануїлова К. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

На сучасному етапі розвитку світового співтовариства бідність є однією з основних проблем у світі. Нездатність більшості найбідніших країн вирватися з бідності власними силами зробила дану проблему глобальною та загальнолюдською, у зв'язку з чим виникає ряд питань, які не врегульовані в міжнародному та національному праві.

Впродовж багатьох років міцніє переконання в тому, що прірва між багатими і бідними країнами і народами не можна подолати, покладаючись на природний хід подій, без скоординованих зусиль на всіх рівнях від локального

до глобального [Глобализация и бедность / Иванов И., Гоффе Н., Монусова Г. // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 9. – С. 29].

Бідність – це найбільш поширене порушення прав людини у світі, і порушують їх в першу чергу торговельні і фінансові інститути, які прагнуть до нарощування обороту своїх капіталів [Миддлтон Н. Глобализация бедности // Катастрофа и развитие. – 1998.].

Уявлення про те, що таке бідність, в різних країнах може бути різним. Як правило, національна межа бідності залежить від ступеню розвинутості, чим багатша країна, тим вищий рівень бідності, і навпаки – в більшості випадків бідні стають ще біднішими.

На думку експертів Міжнародної організації праці, бідність виникає через проблеми неефективності соціально-економічної системи та структурних помилок.

Проблема бідності – це складний багатоплановий мехінізм, причини виникнення якого носять як національний, так і міжнародний характер. На сучасному етапі становлення інституту бідності неможливо знайти універсального рішення цієї проблеми, яке можна було б застосувати на глобальному рівні. Основне місце для вирішення проблем, які стосуються бідності, займають програми для конкретних країн, які спрямовані на боротьбу з бідністю, і міжнародні зусилля на підтримку заходів, що вживаються на національному рівні, а також паралельне здійснення процесу створення міжнародних умов, що сприяють її вирішенню. Викорінювання бідності і голоду, забезпечення більш справедливого розподілу доходу та розвиток людських ресурсів як і раніше є основними завданнями. Всі країни несуть спільну відповідальність за прийняття заходів по боротьбі з бідністю [Конференция ООН по окружающей среде и развитию. Рио-де-Жанейро, 1992г.].

Слід зазначити, що боротьба з бідністю займає одне з центральних місць у діяльності ООН та ряді інших міжнародних організацій. У Декларації тисячоліття Організації Об’єднаних Націй, затвердженій резолюцією 55/2

Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 р., глави держав і урядів висловили тверді наміри створити, як на національному, так і на глобальному рівні, умови, які сприяють розвитку і ліквідації бідності, що принижує людську гідність. Успіх у досягненні цих цілей залежить, зокрема, від забезпечення вдалого управління в кожній країні. Він також залежить від забезпечення благого управління на міжнародному рівні та транспарентності у фінансовій, кредитно-грошовій і торговій системах. Держави-члени ООН висловили рішучість скоротити вдвічі до 2015 року бідність населення, що має дохід менше 1 дол. в день [Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций. Принята резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 г.].

Право на захист від бідності закріплюється в ст. 25 Загальної декларації з прав людини 1948 року, в якій вказано, що кожна людина має право на рівень життя, гідний її самого та її сім'ї. Також ст. 30 Європейської соціальної хартії 1996 року наголошує, що Сторони зобов'язуються: a) у рамках загального та узгодженого підходу вживати заходів для надання особам, що живуть або можуть опинитися в ситуації соціального відчуження або бідності, а також членам їхніх сімей, ефективного доступу, зокрема, до роботи, житла, професійної підготовки, освіти, культури і соціальної та медичної допомоги; b) переглядати ці заходи з метою їхнього коригування у разі необхідності.

Всесвітня конференція з прав людини підтверджує, що крайня бідність і соціальна ізоляція є образою людської гідності і що необхідно вжити термінових заходів для досягнення кращого усвідомлення крайньої бідності та її причин, включаючи ті з них, які пов'язані з проблемою розвитку, з метою заохочення прав людини найбідніших верств населення, викорінення крайньої бідності і соціальної ізоляції і заохочення користування результатами соціального прогресу. Необхідно, щоб держави сприяли участі найбідніших верств населення в процесі прийняття рішень в громаді, в якій вони живуть, у заохоченні прав людини і зусиллях по боротьбі з крайньою бідністю [Венская декларация и Программа действий принятая на Всемирной конференции по правам человека. Вена, 1993 г.].

У міжнародній практиці застосовується кілька способів для визначення рівня бідності. Найбільш поширений спосіб визначення рівня бідності заснований на доходах і рівні споживання. Людина вважається бідною, якщо вона або її споживчий рівень або доходи знаходяться нижче певного мінімального рівня, необхідного для задоволення основних потреб. Цей мінімальний рівень зазвичай називається «межею бідності».

Крім способів розрізняють також види рівня бідності: національний та міжнародний. Що стосується національного рівня бідності – це частка населення, що живе нижче національної межі бідності. У більшості країн світу, і в тому числі в Україні, під національною межею бідності розуміється дохід нижче прожиткового мінімуму, тобто що не дозволяє покривати вартість споживчої корзини – набору найнеобхідніших за мірками даної країни в даний період часу товарів і послуг. У багатьох розвинених державах бідними вважаються люди з доходом в розмірі 40-50 % від середнього доходу по країні.

Міжнародний рівень бідності – це дохід, що забезпечує споживання менше ніж на 2 дол. на день по ПКС (паритет купівельної спроможності). Визначають також міжнародний рівень надзвичайної бідності, тобто найбідніших – це дохід, що забезпечує споживання менш ніж на 1 дол. в день. Це вважається граничним рівнем бідності з точки зору виживання людини.

Аналізуючи різні підходи до визначення бідності, можна зробити висновок, що бідність – це стан, в якому можливі порушення прав людини, тобто, це грубе і найбільш поширене порушення прав людини.

Таким чином, бідність залишається важливою глобальною проблемою сучасності. Оскільки на сьогоднішній день єдиного універсального акту з питань бідності не існує, то вкрай необхідним є розробка та прийняття спеціального уніфікованого міжнародного документу про боротьбу з бідністю.

Габец Н.С.,
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы,
старший преподаватель кафедры международного права
Хрущ А.С.,
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы,
студентка 4 курса юридического факультета

СОВРЕМЕННОЕ ПОНИМАНИЕ ИНСТИТУТА ГРАЖДАНСТВА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Гражданство Европейского Союза (далее – ЕС) представляет собой уникальный институт, имеющий огромное значение для развития европейской интеграции.

Сам факт наличия такого явления как «гражданство Европейского Союза» заставляет исследователей как минимум скорректировать общепринятый тезис о том, что гражданство выступает атрибутом исключительно государства, поскольку Европейский Союз таковым не является. Как отмечает Т.Н. Михалева, специфика европейского гражданства во многом обусловлена правовой природой самого Европейского Союза. Безусловно, гражданство как институт национального права, как атрибут государственности, как устойчивая политико-правовая связь человека и государства с трудом изначально воспринимались в качестве института коммунитарного права: «даже после внимательного и подробного их анализа истинная природа единого общеевропейского гражданства представляется не вполне понятной» [Михалева Т.Н. Эволюция института гражданства Европейского Союза / Т.Н. Михалева // Европейский Союз и Республика Беларусь: перспективы сотрудничества:: сб. материалов. – Минск: Изд. центр БГУ, 2014. – С. 192]. Возможно, подчеркивает Ю.А. Лепешков, сами термины «гражданин» и «гражданство» применительно к Европейскому Союзу подобраны не совсем удачно. Ведь их использование в рассматриваемом контексте неизбежно провоцирует аналогии с внутригосударственным

конституционным правом, хотя подобное сравнение, может быть, и не всегда уместно [Лепешков Ю.А. Гражданство Европейского Союза: нонсенс или объективная закономерность в международном праве / Ю.А. Лепешков // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – № 5. – С. 49].

Именно поэтому, гражданство ЕС следует рассматривать не что иное, как дополнительная правовая связь между гражданами государств-участников и Европейским Союзом в целом [Четвериков А.О. Гражданство Европейского Союза как правовая форма либерализации трансграничных общественных отношений между государствами-членами ЕС / А.О. Четвериков // Lex Russica. – № 4. – С. 862]. Отсюда также широкое использование в доктрине термина «наднациональность» применительно к ЕС, его правовой системе, а также к другим явлениям, связанным с функционированием ЕС, включая гражданство Союза. Следствием такой позиции стала распространенная характеристика гражданства ЕС как «наднационального европейского гражданства», которое обеспечивает связь между регулированием национального гражданства во внутреннем праве государств-членов ЕС и «европейским наднациональным правом».

В Договоре о Европейском Союзе 1992 г. были закреплены важнейшие условия существования этого института, определены место гражданства ЕС в его отношении с гражданством государств-членов и его специфика: «Гражданином Союза является каждое лицо, имеющее гражданство государства-члена. Гражданство Союза дополняет собой национальное гражданство и не подменяет его». Определенным шагов в развитии представлений о гражданстве ЕС стало принятие в 2000 г. Хартии Европейского Союза об основных правах (далее – Хартия), которая не только дублирует положения Договора о ЕС, но и развивает, а в некоторых случаях и дополняет их. Так, Хартия закрепляет, что граждане ЕС в дополнение к правам, предоставленным им национальным законодательством, получают и иные права: 1) активное и пассивное избирательные права в рамках Европейского Союза (включая право избираться и быть избранным в

Европейский парламент и право избираться и быть избранным на муниципальных выборах); 2) право на хорошее управление; 3) право доступа к документам; 4) право обращения к европейскому омбудсмену; 5) право петиций; 6) право на свободу передвижения и проживания; 7) право на дипломатическую и консульскую защиту.

Лиссабонский договор 2007 г. перечислил все вышеуказанные права, закрепив их в части второй в ст. 20 Договора о функционировании Европейского Союза, и расширил их перечень за счет введения так называемого права на гражданскую инициативу, регламентированного ч. 4 ст. 11 Договора о Европейском Союзе.

Исходя из анализа содержания гражданства Союза, А.О. Четвериков делает вывод, что этот институт права ЕС имеет двойственную юридическую природу:

– с одной стороны, гражданство ЕС обеспечивает существование непосредственной и устойчивой политической связи между гражданами государств-членов и организацией «Европейский Союз» как механизмом политической власти на европейском уровне;

– с другой стороны, гражданство ЕС является особой правовой формой либерализации трансграничных общественных отношений между государствами-членами ЕС [Четвериков А.О. Гражданство Европейского Союза как правовая форма либерализации трансграничных общественных отношений между государствами-членами ЕС / А.О. Четвериков // Lex Russica. – № 4. – С. 871].

Таким образом, гражданство Европейского Союза представляет собой один из наиболее своеобразных и неоднозначно оцениваемых доктриной правовых феноменов, требующих нового осмысления. Значение данного института проявляется, в том числе, и в смене приоритетов, которые произошли после вступления в силу Лиссабонского договора 2007 г., когда создание внутреннего рынка отошло на второй план, уступив место обязанности Союза предоставить «своим гражданам» пространство свободы,

безопасности и правосудия, центральным элементом которого, в свою очередь, является обеспечение полностью свободного передвижения лиц. Очевидно, что дальнейшее развитие европейской интеграции приведет к еще большим преобразованиям института гражданства ЕС.

Ващенко В. А.,
Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
слушатель магистратуры

ДЕНОНСАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Международный договор в современном международном праве является основной формой закрепления прав и обязанностей, возглагаемых на себя государствами. Вся стабильность международной системы обеспечивается одним из основных принципов международного права, а именно принципом *pacta sunt servanda*. Благодаря этому принципу обеспечивается неукоснительное соблюдение государствами всех обязательств, которые вытекают из положений договора [Лукашук И. И. Современное право международных договоров. Том 2. Действие международных договоров. Учебно-практическое пособие. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – С. 2]. Тем не менее, государству, как основному субъекту международного права присущ суверенитет, в силу которого оно вправе самостоятельно определять свою внутреннюю и внешнюю политику, в частности, свою позицию на международной арене. В силу различных обстоятельств договоры, заключенные прежде, могут перестать отвечать интересам государств, что, в условиях отсутствия специальных механизмов, могло бы привести в лучшем случае – к систематическому нарушению взятых на себя обязательств, а в худшем – к возникновению конфликтов абсолютно различного характера, например, в период с 1500 г. до нашей эры по 1860 г., было заключено около 8000 мирных договоров средняя продолжительность которых составляла порядка 2 лет [Талалаев А.Н. Право международных договоров: Историко-

правовой очерк / А.Н. Талалаев // Советский ежегодник международного права, 1972. – М.: Наука, 1974. – С. 56.]. Каждый раз, предполагая «вечное» действие, стороны не включали в эти договоры ни положений о прекращении действия, ни о денонсации. Следовательно, принцип *pacta sunt servanda* сам по себе не всегда способен гарантировать стабильность международных отношений. Собственно это тот случай, когда обеспечить гибкость и эффективность международной системы в данном случае возможно с помощью одного из старейших институтов права международных договоров, а именно – денонсации международных договоров.

Говоря о связи денонсации и межгосударственных отношений, следует отметить, что их развитие и влияние было взаимным, то есть, становление данного правового института обусловливалось потребностями практики государств, которая, в свою очередь, благодаря более детальной регламентации условий прекращения договора, становилась более упорядоченной.

Приведенный раннее пример от части объясняет причину большого количества военных конфликтов, так как фактически наиболее распространенным способом утраты договоров силы было начало военных действий по отношению к другой стороне договора. Однако к XVIII веку решение данной проблемы возымело позитивный прогресс: государства начали включать в договоры специфическую норму, которая сама по себе не регламентировала порядок денонсации, но в то же время, существенно минимизировала негативные последствия. В мирных и торговых договорах закреплялось положение, согласно которому в случае ухудшения международной политической обстановки между участниками договора, подданные одной стороны, проживающим на территории другой стороны получали право вместе со своими семьями и имуществом в течение определенного срока (6-12 месяцев) покинуть эту территорию без каких-либо убытков или причинения ущерба. Данный срок выполнял двойную функцию: с одной стороны, он защищал население сторон, а с другой – он служил средством оповещения о прекращении договора [Frankowska M. Wypowiedzenie

umowy miedzynarodowej. – Warszawa, 1976. – 263 s. Цит. по: Иосифова С. Д. Вопросы денонсации международных договоров. Дис. … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Иосифова С.Д. – М., 1990. – С. 12.]. Среди договоров, в которые было включено такое положение можно назвать такие:

1) мирный договор между Францией и Португалией 1713 г. в Утрехте;

2) договор между Францией и Марокко 1767 г.;

3) договор о торговле и навигации между Францией и Данией 1742 г.

Также в XVIII веке происходит ряд позитивных изменений в праве международных договоров, благодаря таким процессам как:

1) образование новых государств;

2) ликвидация национальной замкнутости;

3) сближение народов в экономической области;

4) интернационализация способов производства и обмена.

В международные договоры государства стали включать положения о сроке их действия, которые были довольно длительными. Развитие отношений между государствами прямым образом влияет на конкретизацию международного права.

Возможность денонсации была впервые предусмотрена в практике Франции в договоре с республикой Мюллхаузен 1791 г., [Иосифова С. Д. Вопросы денонсации международных договоров. Дис. … канд. юрид. наук: 12.00.10 / Иосифова С.Д. – М., 1990. – С. 15.], ст. 7которого говорила о том, что: «Настоящая конвенция будет действовать в течение 20 лет, начиная с 1 января 1792 г. Она будет молчаливо продлена, если ни одна из договаривающихся сторон не объявит о своем отказе. В последнем случае сторона должна предупредить о своем намерении прекратить договор за два года до истечения срока». Почтовые конвенции Франции также содержали положения о денонсации.

На национальном уровне положения о денонсации впервые нашли свое отображение в Конституции Норвегии 1814 г., в частности, в ст. 26 параллельно с такими правами Короля, как право мобилизировать войска, начинать войну,

объявлять мир, содержится положение о том, что Король имеет право «вступать в союзы и выходить из них» [Конституция Норвегии (Королевства Норвегия) от 17 мая 1814 г. // Конституции государств Европы / Под ред. Л. А. Окунькова. – М.: Норма, 2001. – Т. 2. – С. 657].

На грани XIX-XX веков с развитием парламентского строя в конституциях буржуазных государств появились положения, которые обязывали парламенты обговаривать и одобрять наиболее важные договоры, потребовалось также определить порядок пересмотра договоров и право отказа с предварительным предупреждением.

Вторая половина XIX века ознаменовалась бурным развитием экономических связей, которые стали предметом регулирования большого количества международно-правовых актов, в которых содержались условия, при которых данные связи должны были продолжаться, а также правила, на основании которых они должны были происходить [Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов. В 2-х томах. Т. 1 / Мартенс Ф.Ф.; Под ред.: Томсинов В.А. – М.: Зерцало, 2008. – С. 5].

Далее в практике государств возникает такое новое явление, как многосторонний договор. Данный вид договора отличался от преобладающей предыдущей формы – договора двухстороннего, так как он требовал предварительного обсуждения сторонами, а также затрагивал более широкий круг проблем. Данные договоры заключались на длительные сроки, в течение которых существенно могли изменяться условия и обстоятельства, в которых развивались международные отношения. Государства, среди прочего, начал интересовать вопрос возможности выхода из договора, который перестал отвечать их интересам. Стоит отметить, что в этот период положения о денонсации уже приобрели определенное распространение в международном праве. Например, ст. 13 Метрической конвенции 1875 г., которой было учреждено Международное бюро мер и весов, говорит: «По истечении двенадцатилетнего срока та или иная из высоких Договаривающихся Сторон может денонсировать настоящую Конвенцию. Правительство, которое

воспользуется правом прекратить действие Конвенции, в части его касающейся, обязано заявить о своем намерении за год вперед и тем самым это правительство отказывается от всех прав на совладение международными прототипами и Бюро» [Метрическая конвенция 1875 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: свободный: http://www.fundmetrology.ru/depository/4%20IntDog/Metr_konv.pdf].

В XX веке основной особенностью развития института денонсации является начало процесса его кодификации. Государства на этот момент уже имели определенный практический опыт применения института денонсации, поэтому необходимо было зафиксировать его нормы в письменном виде с приданием им юридической силы. Была принята региональная Гаванская конвенция о праве международных договоров 1928 г., в 1935 г. разработан Гарвардский проект по праву международных договоров, в 1969 г. была принята Венская конвенция о праве международных договоров, посредством которой была кодифицирована отрасль права международных договоров и, в частности, институт денонсации. Кодификационная работа в формате конференций это новое явление в развитии межгосударственных отношений, благодаря которому произошла постановка проблемы денонсации и сделана попытка ее решить путем включения в текст Венской конвенции 1969 г. соответствующих положений.

На сегодняшний день денонсация является довольно гибким инструментом внутренней и внешней политики государств. Путем включения положений о денонсации в международные договоры стороны обеспечивают оптимальное соответствие договора своим интересам, так как при возникновении определенных обстоятельств, они могут в соответствии с условиями договора прекратить его для себя и такое прекращение не будет считаться нарушением принципа *pacta sunt servanda.* Также посредством денонсации государство может заявлять о той или иной позиции, которую оно стремится занять на международной арене, декларировать свой дальнейший политический курс по аналогии с ратификацией.

Следовательно, можно сделать вывод о том, что денонсация международных договоров является важным политическим инструментом государства, развитие которого обусловливалось насущными потребностями государств в области права международных договоров, а конкретизация и кодификация норм данного института стала компромиссом между обязательной силой договора и интересами государств; придала упорядоченности и стабильности международным отношениям государств.

Забродіна А.Г.,
Національний університет державної податкової служби України, курсант

ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО І МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА ДЛЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Розвиток держави значною мірою залежить від її позиції на міжнародній арені. Досить велике значення для досягнення вигідної позиції має торгівля як одна з основних сфер діяльності держави на міжнародному рівні.

На даний момент Україна, заявивши про своє бажання вступу до Європейського Союзу, зобов'язана уніфікувати свою нормативно-правову базу відповідно до європейських стандартів, провести масштабну модернізацію публічних і приватноправових норм міжнародного права. Одним із таких стандартів і є розвиток міжнародних правовідносин між фізичними та юридичними особами в контексті міжнародної торгівлі, а також інших правовідносин, що можуть виникнути між ними в процесі співробітництва та їх правове регулювання.

Міжнародну торгівлю можна розглядати як у контексті міжнародного публічного права, так і в рамках міжнародного приватного права [Дахно І. І. Міжнароднаторгівля [Електронний ресурс] / І. І. Дахно // Навч. посіб. – К.: МАУП. – 2003. – Розділ 4 п.1. – Режим доступу до ресурсу: http://buklib.net/books/21981/].

Міжнародне публічне право в Україні є досить розвиненим. У його системі міститься такий інститут як міжнародне економічне право, підгалуззю якого є міжнародне торговельне право.

Як і будь-яке право, міжнародне торговельне право має свої джерела. До них належать:

– міжнародні договори і, зокрема, міжнародні торговельні договори;

– міжнародні торговельні звичаї, в яких відтворена практика міжнародних торговельних відносин;

– судові прецеденти міжнародних арбітражів і судів;

– національне законодавство країни, якщо воно за згодою держав використовується для регулювання міжнародних торговельних відносин;

– міжнародно-правові акти міжнародних організацій.

Найпоширенішим і основним джерелом права в цій галузі правового регулювання є міжнародний торговельний договір [Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право [Електронний ресурс] / В. Ф. Опришко // Підручник. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К.: КНЕУ. – 2003. – Розділ 10, п.1. – Режим доступу до ресурсу: http://buklib.net/books/27703/].

Під міжнародним торговельним договором слід розуміти угоду між двома або кількома державами, в якій визначаються їхні взаємні права та обов’язки в галузі торгівлі. На підставі цих договорів установлюються, змінюються або припиняються відповідні міжнародні економічні відносини між державами в галузі торгівлі. У міжнародних торговельних договорах (угодах) визначаються не лише принципи, а й створюється певна правова база для торговельних відносин. Зокрема, в них вирішуються правові питання, пов’язані зі стягненням мита, регулюванням ввезення і вивезення товарів, торговельним мореплавством, транспортом, транзитом, з діяльністю юридичних і фізичних осіб однієї країни на території іншої, дією юридичних актів, застосуванням принципу найбільшого сприяння, режиму преференцій тощо [Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право [Електронний ресурс] / В. Ф. Опришко // Підручник. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К.: КНЕУ. – 2003. – Розділ 10, п.3. – Режим доступу до ресурсу: http://buklib.net/books/27895/].

Як уже зазначалось, міжнародний торговельний договір впливає на відносини між фізичними та юридичними особами різних держав, які є суб'єктами міжнародного приватного права, а отже, можна зробити висновок, що тут вступають в силу міжнародні приватноправові відносини.

Міжнародне приватне право, порівняно з міжнародним публічним правом є менш розвиненим і на даний момент перебуває на стадії становлення.

Сучасні етапи становлення міжнародного приватного права як галузі права та як науки відзначаються важливими дослідженнями даної тематики та її активним розвитком, що зумовлено багатьма факторами.

По-перше, Україна після здобуття незалежності встала на шлях реалізації західноєвропейської моделі розвитку з її реальним демократизмом, громадянським суспільством, соціальною ринковою економікою. За радянських часів механізми спілкування між фізичними та юридичними особами різних країн, а також і між самими державами були майже не розвинені і менш необхідні. Нова практика міжнародного спілкування потребувала постійного врегулювання нормами міжнародного приватного права, а отже їй було необхідно вдосконалення багатьох важливих міжнародних інструментів, деталізація та систематизація колізійних норм [Міжнароднаторгівля [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: http://library.if.ua/book/68/5015.html].

По-друге, зі вступом України до різних міжнародних організацій в країні розпочалась активна законодавча діяльність, метою якої було зміцнення цих правових механізмів, а зокрема кодифікація колізійного права [Руденко О. В. Сучасні тенденції розвитку міжнародного приватного права ЄС [Електронний ресурс] / О. В. Руденко // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/578/10.pdf].

По-третє, почала активно розвиватись міжнародна торгівля, а отже і відносини у сфері транспортування товарів і сировини до інших країн, договірні відносини у сфері купівлі та продажу товарів тощо. Тому, для виходу незалежної України на міжнародний рівень торгівлі необхідним було удосконалення норм, що регулюють приватноправові відносини з іноземним

елементом. Особливим досягненням законодавця можна вважати прийняття у 1991 році Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та у 2005 році Закону України «Про міжнародне приватне право», який визначає загальні положення міжнародного приватного права в Україні та регламентує застосування колізійних норм у різних сферах діяльності суб'єктів.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, щона даний час Україна вже досягла певних успіхів у законодавчому врегулюванні діяльності держави, фізичних та юридичних осіб на міжнародному рівні, а також у сфері застосування до міжнародних приватноправових відносин колізійних норм, передбачених Законом України «Про міжнародне приватне право», міжнародними угодами та іншими джерелами даної галузі права.

Але, слід врахувати, що залишилось ще багато проблем, які потребують детального вивчення і дослідження, тому вітчизняним юристам необхідно, проаналізувавши зарубіжний, насамперед, європейський, досвід застосування правових норм у міжнародному публічному та приватному праві внести зміни та доповнення до національного законодавства України з метою успішної реалізації намірів щодо євроінтеграції.

СтаринецьК.О.,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
аспірант кафедри міжнародного приватного права

ІНСТИТУТ ПЕРЕДДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ СТАБІЛЬНОСТІ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ

Як відомо, однією з ключових задач цивільного права є забезпечення стабільності та сталого розвитку цивільного обороту та, зокрема, дотримання договірної дисципліни. Проте за деякими статистичними даними, порушення допускаються за 80 % договорів, а більш 1/3 договорів в загалі не виконуються.

Однак недобросовісність контрагенту може виявитись не тільки під час виконання договору, але й до моменту його укладення – вже на стадії

переговорів щодо узгодження умов майбутнього договору. Тому, на нашу думку, досягненню окресленої вище мети (забезпеченню стабільності цивільного обороту) має також слугувати становлення принципу сумлінності переддоговірних зобов'язань, визнання та закріплення якого в різних правопорядках стикається з безліччю проблем – передусім, у зв'язку з певною його протиріччю принципу майже абсолютно визнаної свободи договору.

До прийнятті міжнародних угод, таких як Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р., держави при вирішенні питань переддоговірної відповідальності керувалися виключно власним правом. В результаті договірні сторони часто зазнавали невизначеність у питаннях того, як договір або процес переговорів буде тлумачитися, якщо стане предметом судового розгляду.

На сьогоднішній день Віденська конвенція не містить в собі норм, які прямо регулюють переддоговірну відповідальність, однак ця концепція все ж таки знайшла своє непряме відображення у статті 7 Віденської конвенції, яка говорить, що «при тлумаченні цієї Конвенції належить враховувати її міжнародний характер та необхідність сприяти досягненню однакового її застосування й додержання сумлінності в міжнародній торгівлі» [Конвенция Организации Объединенных Наций о договорах международной купли-продажи товаров, 1982 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cisg.ru/content/struktur.php]. Незважаючи на формулювання статті, існує думка, що принципи, які містяться в ній, особливо принцип сумлінності, можуть використовуватися також для тлумачення угоди сторін і навіть накладають на сторони зобов'язання діяти у відповідності з цими принципами [Сборник ЮНСИТРАЛ по прецедентному праву, касающемуся Конвенции Организации Объединенных Наций о договорах международной купли-продажи товаров. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cisg.ru/content/uncitral/7.pdf; Enderlein F., Maskow D. Commentary to United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. –

Oceana Publications, 1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/enderlein-art07.html#art072a].

Згідно з переважною думкою, переддоговірна відповідальність певною мірою суперечить принципу договірної автономії (свободи договору), на одному з яких, заснована Віденська конвенція. Цей висновок ґрунтується, в першу чергу, на обставинах прийняття конвенції, коли пропозицію про внесення даних положень до тексту Конвенції було неодноразово відкинуто [Novoa R. Culpa in Contrahendo: A comparative Law study: Chilean Law and the United Nations Convention on Contracts of the International Sales of Goods. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ajicl.org/ajicl2005/vol223/article%20-%20novoa%20formatted.pdf].

Нарешті, делегати врегулювали свої розбіжності і включили обов'язок діяти сумлінно при тлумаченні та застосуванні положень Конвенції. Попри деякі заперечення, країни в цілому погодилися, що нова стаття 7 стала реалістичним компромісом і вирішенням.

Незважаючи на ціль Конвенції, що складається в досягненні однаковості її застосування, жодне з її положень спеціально не регулює питання про переддоговірну відповідальність. Тому існують різні рішення з одного й того ж питання. Якщо суд прийде до висновку, що певна область права є невирішеною або не розглядається в рамках Конвенції, він повинен засновувати свої рішення на загальних принципах Конвенції, або, за відсутності таких принципів, може застосувати місцевий закон, встановлений на підставі норм міжнародного приватного права, на додаток до існуючих положень Конвенції. Отже, суд «визнає сумлінність в якості загального принципу Конвенції у зв'язку із зростанням впливу Принципів УНІДРУА», оскільки основною метою Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА є забезпечення конкретного керівництва до однорідного тлумачення і застосування правових документів, таких як Конвенція. Ухвалення Принципами УНІДРУА переддоговірного обов'язку вести переговори сумлінно є переконливою підставою того, що даний обов'язок також присутній і в нормах Конвенції.

Незважаючи на те, що суду на сьогоднішній день досить складно вирішити питання про застосовність переддоговірної відповідальності, романо-германська правова сім'я схильна до визнання принципу сумлінності для сторін на переддоговірному етапі [French High Court Limits Recovery for Wrongful Termination of Negotiations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.morganlewis.com/pubs/LIT_LF_FrenchSupCrtRulesOnWrongfulTerminationOfNegotiations_12nov12#_ftn2]. Крім того, і прецедентне право останнім часом широко тлумачить положення статті 7. Таким чином, справедливо зробити висновок, що в міжнародно-правовому регулюванні на сьогоднішній день також переважають тенденції до загального визнання принципу сумлінності.

Переддоговірна відповідальність, заснована на зобов'язаннях діяти сумлінно, в Принципах УНІДРУА відображена в статті 2.15. Договірні сторони при укладенні договору вільні (мають у своєму розпорядженні повну *автономію*) і не несуть відповідальності за недосягнення угоди. Виняток становлять випадки, в яких суб'єкт діє в суперечності з вимогами сумлінності, особливо якщо сторона вступила в переговори про укладення договору або ж продовжувала їх вести без дійсного наміру укласти договір. У такому випадку вона несе відповідальність за збитки, завдані цим іншій стороні. Договірні сторони несуть також відповідальність за збитки, завдані або розголошенням конфіденційної інформації, або ж її використанням у власних цілях (ст. 2.16 Принципів УНІДРУА).

Однак важливо відзначити, що за своєю правовою природою Принципи УНІДРУА не є юридично обов'язковим документом. Отже, не можна вважати вказаний припис обов'язком і, як наслідок, переддоговірною відповідальністю взагалі [Подшивалов Т.П. Преддоговорная ответственность в международном частном праве / Т.П. Подшивалов. // Международное публичное и частное право. – 2009. – № 6, с. 32]. За своєю правовою природою названі Принципи не належать ані до міжнародно-правових угод (договорів, конвенцій), ані до звичаїв. Це правила, розроблені в рамках міжнародної (міжурядової) організації, що носять характер рекомендаційних норм, тому вони мають

факультативну дію, тобто застосовуються в тих випадках, коли сторони спеціально зробили на них посилання в контракті. Незважаючи на це, зазначений документ широко використовується на практиці господарюючими суб'єктами при укладанні договорів, і, відповідно, судовими органами при розгляді справ. Крім того, його норми широко використовуються в якості моделі для вдосконалення внутрішнього законодавства багатьох країн, що є досить важливим для розвитку інституту переддоговірної відповідальності та подолання бар'єрів для його уніфікації.

Наведений стислий аналіз ілюструє, що не дивлячись на те, що в більшості правових систем держав світу визнається загальний обов'язок переддоговірної сумлінності, але в той же час існують труднощі у визначенні форми відповідальності на переддоговірної стадії, обумовлені проведеними в більшості правопорядків відмінностями між режимом договору та делікту – все це стає істотною перешкодою на шляху розроблення уніфікованого регулювання та правозастосування в питаннях переддоговірної відповідальності. Разом з тим, успіхи регулювання, запропонованого Принципами УНІДРУА, всиляють впевненість на подальші здобутки уніфікованого правового режиму переддоговірних зобов'язань.

Ковбан А. В.,
Одеська національна морська академія,
доцент кафедри адміністративного та кримінального права,
кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ДОКТРИНИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВ

Останнім часом правове дослідження теоретичних питань співвідношення міжнародного та національного права допомагає більш правильно усвідомити зміст імплементації міжнародних норм, що передбачають відповідальність за порушення міжнародних зобов'язань щодо виконання договорів та конвенцій. Крім того, такий аналіз необхідний ще та

через те, що міжнародні договори зобов'язують держави вживати на національному рівні відповідних заходів щодо адаптації внутрішнього законодавства на виконання міжнародного договору.

У нових конституціях багатьох демократичних держав з'явилося визначення держави як «соціальної держави» (Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Данія, Греція, Нідерланди) або як «держави благоденства» (Норвегія, Швеція, Швейцарія). За своїм змістом ці конституційні положення означають, що держава повинна нести відповідальність за забезпечення в країні соціальної справедливості і соціальної захищеності.

Конституція України теж визначає нашу державу як «соціальну» (ст. 1) [Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141]. Під соціальною державою розуміють таку державу, яка цілеспрямовано проводить соціальну політику, головними цілями якої є допомога нужденним, забезпечення мінімальної соціальної нерівності, захист від соціальних ризиків і сприяння зростанню добробуту людей.

Існують дві точки зору щодо розуміння сутності соціальних та економічних прав людини і громадянина. Так, дослідники М. В. Баглай і Ю. М. Тодика зазначають, що багато соціальних прав мають характер принципів, правових стандартів і не забезпечуються безпосереднім захистом у судовому порядку [Конституція України: Науково-практичний коментар / Ред. кол. В.Я.Тацій, Ю.П.Битяк, Ю.М.Грошевой та ін. – Харків: Видавництво «Право»; К.: «Ін Юре», 2003. – 808 с.]. На підтвердження своєї позиції автори наводять положення Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Міжнародного пакту про соціальні, економічні та культурні права. Положення першого Пакту підлягають застосуванню без застережень, тоді як Положення другого Пакту реалізуються залежно від матеріальних можливостей держави та поступово. Аргументами на підтримку цієї думки є також те, що в деяких державах, наприклад у США, ця група прав не належить до категорії

основних, а тому не включається в конституції. У Швейцарії Верховний Суд, який є органом конституційного контролю у цій державі, не поширює судовий захист і право подання конституційної скарги на соціально-економічні права. Такої ж позиції дотримується і Конституційний Суд Австрії.

З огляду на другу точку зору таке розуміння соціально-економічних прав суперечить ст. 22 Конституції України, відповідно до якої конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а також ст. 8 Конституції України, згідно з якою норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Найважливішим міжнародним джерелом для становлення та закріплення економічних прав людини є Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. У порівнянні з будь-якими іншими глобальними нормативними актами в області прав людини Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права є найбільш важливою міжнародно-правовою базою захисту цих основних прав людини.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права був прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації і приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї 16 грудня 1966 року після майже двадцятилітніх дебатів у ході його розробки. Через десять років він нарешті знайшов статус закону і набрав сили 3 січня 1976 року.

За дотриманням державами-учасниками своїх зобов'язань за Пактом і рівнем здійснення відповідних прав і обов'язків спостерігає Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. У своїй діяльності Комітет спирається на безліч інформаційних джерел, включаючи доповіді, що представляються державами-учасниками, і зведення, що надходять зі спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй – Міжнародної організації праці, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Продовольчої і

сільськогосподарської організації Об’єднаних Націй, – а також з Управління Верховного комісара Об’єднаних Націй у справах біженців, Центра Організації Об’єднаних Націй з населених пунктів (Хабитат) і інших установ.

Міжнародне законодавство в галузі прав людини спрямоване на захист усього комплексу прав людини, що забезпечує людям повнокровне, вільне, безпечне, спокійне і здорове життя. Міжнародно-правова регламентація і захист соціально-економічних прав почалися в 1948 р., коли найважливіші з них були закріплені в Загальній декларації прав людини. До цього часу права на власність і на працю об’єднувалися з правами громадянськими. Але певні труднощі в їх визнанні існують і сьогодні. Так, Європейська соціальна хартія, прийнята Радою Європи в 1961 р., ратифікована не всіма державами.

Соціально-економічні права грають величезну роль у забезпеченні правового статусу особи. Як визначено в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., «ідеал вільної людської особистості, вільної від страху і нужди, може бути здійснений, тільки якщо будуть створені такі умови, при котрих кожний може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами так само, як і своїми громадянськими і політичними правами». Цю точку зору підтвердила Генеральна Асамблея ООН (резолюція від 4 грудня 1986 р.), проголосивши «неподільність і взаємозалежність економічних, соціальних, культурних, громадянських і політичних прав».

Обов’язок держав у сфері захисту соціально-економічних прав полягає в тому, щоб здійснювати прогресивні економічні і соціальні реформи, забезпечувати повну участь свого народу в процесі і вигодах економічного розвитку, використовувати свої ресурси для надання усім рівних можливостей користування даними правами. Як відзначається в ст. 7 Хартії економічних прав і обов’язків держав від 12 грудня 1974 р., кожна держава відповідає за сприяння економічному, соціальному і культурному розвитку свого народу.

Серед джерел правового регулювання соціально-економічних прав і свобод базову роль грають міжнародно-правові норми. Універсальні норми містяться в загальних принципах Статуту ООН (ст.ст. 1, 13, 55, 56, 62 і 68), у програмних положеннях Загальної декларації прав людини (ст.ст. 22, 23, 24, 25, 26, 27), у нормах Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., у стандартах Міжнародної організації праці (МОП). В даній галузі МОП прийнято більше 170 конвенцій. Важливе значення мають такі: «Про примусову працю» (1930 р.), «Про справедливу винагороду» (1951 р.), «Про дискримінацію в галузі праці і зайнятості» (1958 р.), «Про політику в галузі зайнятості (1964 р.), «Про працюючих із сімейними обов'язками» (1981 р.), «Про сприяння зайнятості і захист від безробіття» (1988 р.) і ін. Іншу групу джерел регулювання соціально-економічних прав складають норми, що містяться у регіональних угодах (Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р., Європейська соціальна хартія 1961 р. тощо). Третя значна група пов'язана з гарантіями дотримання і захисту соціально-економічних прав, закріпленими в національних законодавствах держав.

На відміну від особистих і політичних прав і свобод соціальні права є позитивними - їх забезпечення вимагає від держави певних дій. Економічні права складають особливу групу прав і свобод людини і громадянина, вони пов'язані з концепцією соціальної держави та стосуються таких сфер життєдіяльності, як власність, трудові відносини, відпочинок, матеріальні та духовні потреби людини тощо. Соціальні права забезпечують людині гідний рівень життя та соціальну захищеність та забезпечують її участь в економічному та соціальному прогресі суспільства.

Бєлогубова О. О.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук

УНІФІКАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ І ТРУДОВИХ ВІДНОСИН МОРЯКІВ В ЦІЛЯХ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ МОРЯКІВ

У зв'язку з високим ступенем мобільності й універсальності праці моряків ринок моряків має міжнародний характер. Причинами цього є: відносно високий рівень оплати праці моряків для громадян країн, що розвиваються; дефіцит моряків з числа громадян держав з високим рівнем життя у зв'язку з важкими умовами праці; міжнародний склад екіпажів суден; поширення на судна під зручним прапором юрисдикції держав з низькими вимогами до соціальних стандартів. Це сучасні причини, але необхідно зазначити, що і в минулому екіпажі торгових суден носили змішаний характер і комплектувалися, у тому числі в портах заходу. Так що проблема правового регулювання праці моряків на суднах під іноземним прапором не є новою. Наприклад, цю проблему розглядав у одній із перших своїх праць класик вітчизняної юридичної науки, значний фахівець у міжнародному публічному і міжнародному приватному праві В. М. Корецький у праці 1928 р. «Щодо питання про вирішення трудових конфліктів, що виникають на іноземних торгових суднах».

Отже, специфіка праці моряків обумовлює особливості їх працевлаштування і трудових відносин із судновласником. Ця проблема найшла широке відображення у правотворчій діяльності МОП. Адже практично з моменту свого виникнення МОП приділяла пильну увагу правовому регулюванню праці моряків, саме у зв'язку з низькою захищеністю моряків-іноземців. Тому конвенції та рекомендації МОП в основному не містять посилання на те, що вони спрямовані саме на моряків, які працюють під

іноземним прапором, але, в першу чергу, вони спрямовані на захист саме їхніх прав.

У міжнародних угодах широко застосовується термін «моряк». Наприклад, у Міжнародній конвенції про підготовку і дипломування моряків і несення вахти 1978 р., Конвенції МОП № 54 Про щорічні оплачувані відпустки морякам 1936 р., Конвенції МОП № 72 Про оплачувані відпустки морякам 1946 р., Конвенції МОП № 134 Про запобігання виробничим нещасним випадкам серед моряків 1970 р., Конвенції МОП № 166 Про репатріацію моряків 1987 р., Конвенції МОП № 179 Про найм і працевлаштування моряків 1996 р., Рекомендації МОП № 142 Про запобігання виробничим нещасним випадкам серед моряків від 14 жовтня 1970 р.

Конвенція МОП № 22 Про трудові договори моряків 1926 р. і Конвенція МОП № 23 Про репатріацію моряків 1926 р. визначають, що термін «моряк» означає будь-яку особу, яка працює на борту будь-якого судна і записана до суднової ролі. Конвенції МОП № 163 Про соціально-побутове обслуговування моряків в морі та в порту 1987 р., № 71 Про пенсії морякам 1946 р., № 70 Про соціальне забезпечення моряків 1946 р. під терміном «моряк» розуміють будь-яку особу, яка працює в будь-якій якості на борту морського судна, що є державною чи приватною власністю, виключаючи військовий корабель.

Конвенція МОП № 9 Про працевлаштування моряків 1920 р., в термін «моряки» включає всіх осіб, які працюють в якості члена екіпажу суден, зайнятих в морському судноплавстві, за винятком осіб командного складу. Рекомендація щодо безперервності зайнятості моряків № 154 1976 р., Рекомендація щодо заробітної плати і робочого часу моряків і складу суднового екіпажу № 187 і Конвенція № 180 Про тривалість робочого часу моряків і склад суднового екіпажу 1996 р. встановили, що термін «моряки» означає осіб, визначених національним законодавством або практикою, чи колективними угодами, які зазвичай працюють за наймом як члени екіпажу на борту морського судна, за винятком: військового корабля; судна, зайнятого

риболовлею чи безпосередньо пов’язаними з нею операціями, або китобійним промислом чи аналогічними операціями.

Таким чином, конвенції МОП визначають моряка як особу, яка фактично здійснює свої трудові функції, або як особу, яка здатна їх здійснювати. Тому, якщо говорити про узагальнене поняття «моряк» на основі положень конвенцій МОП, то можна погодитися із запропонованою О. М. Номоконовою визначенням: осіб визначених як моряк національним законодавством або практикою, чи колективними угодами, які бажають працевлаштуватися або працюють за наймом в якості членів екіпажу на борту морського судна, за винятком: військового корабля; судна, зайнятого риболовлею чи безпосередньо пов’язаними з нею операціями, або китобійним промислом чи аналогічними операціями [Номоконова Е. Н. Особенности правового регулирования трудовых отношений моряков по международному и российскому праву :дис. … канд. юрид. наук : 12.00.05 / Е. Н. Номоконова. – Владивосток, 2003. – С. 59-60]. Причому вчений пропонує уніфікувати поняття «моряк» у всіх конвенціях МОП.

Норми численних міжнародних конвенцій і резолюцій МОП регламентують умови праці на борту морських суден, у тому числі щодо вимог до побутових і житлових приміщень, з боротьби з шумами і вібрацією, а також із забезпечення членів екіпажу продовольством.

У зв’язку з нестандартними умовами праці моряки наділяються не тільки правами, що мають всі інші категорії працівників (наприклад, право на відпочинок, право на участь у профспілках та ін.), але і правами, що жодна інша категорія працівників мати не може, наприклад, право на репатріацію, право на одержання заробітної плати, мінімальні розміри якої встановлюються міжнародними об’єднаннями моряків (Міжнародна федерація транспортників – МФТ) (International Transport Worker’s Federation – ITF).

Особливості правового захисту моряків як засобами внутрішньодержавного, так і міжнародного публічного і приватного права визначаються складністю механізмів їх захисту не тільки коли вони

перебувають на судні під прапором держави громадянства за межами території власної держави (у відкритому морі, у внутрішніх морських водах і територіальному морі іноземної держави) – у зв'язку з відсутністю можливості оперативно звернутися в правоохоронні й судові органи власної держави, але і, насамперед, у ситуаціях, коли вони є іноземним елементом стосовно держави прапора судна, тобто коли вони найняті на судно під прапором іноземної держави і відповідно підлеглі трудовому законодавству цієї держави.

Роль міжнародних міжурядових організацій (насамперед МОП, меншою мірою ІМО) полягає у встановленні міжнародних трудових стандартів, що і складають основу міжнародного трудового права та їхні імплементаційні механізми, як міжнародні, так і внутрішньодержавні. Однак ці стандарти одночасно складають одну з нормативних основ міжнародного приватного морського трудового права, оскільки традиційними джерелами міжнародного приватного права, у тому числі і трудового, є норми міжнародних конвенцій і резолюцій, у тому числі ті, що містять матеріальні норми.

Згідно з Конвенцією № 22 МОП Про трудові договори моряків, «моряк підписує договір на умовах, встановлених національним законодавством з метою забезпечення належного нагляду з боку компетентного органу державної влади. Національне законодавство передбачає належні міри для того, щоб моряк зрозумів договір. Договір не може містити жодного положення, що суперечить положенням національного законодавства чи цій Конвенції. Національне законодавство встановлює такі подальші формальності й гарантії щодо виконання договору, які можуть вважатися необхідними для захисту інтересів судновласника та моряка».

Таким чином, Конвенція встановлює, по-перше, загальні вимоги відповідності трудового договору моряка національному законодавству місця виконання роботи (*lex loci laboris*); по-друге, можливість поширення на зазначені трудові відносини нагляду за дотриманням національного законодавства; по-третє, наявність у національному законодавстві норм щодо розуміння моряком договору, що укладається; по-четверте, заборона на

можливість включення у договір положень, що суперечать національному законодавству або Конвенції. І по-п’яте, можливість закріплення на національному рівні гарантій та стандартів, спрямованих на захист прав як судновласників, так і моряка.

Проаналізуємо внутрішньодержавну нормативну складову правової регламентації праці моряків.

Так, згідно з ч. 1 ст. 48 КТМ України, правове становище екіпажу судна, що плаває під прапором України, а також відносини між членами екіпажу, що беруть участь в експлуатації цього судна, між членами екіпажу цього судна і судновласником визначаються чинним законодавством України.

Як правило, питання правового становища членів екіпажів морських суден, насамперед, регулюються морським законодавством. Що стосується правового регулювання праці моряків, то домінуюче значення має трудове законодавство. Однак, як зазначає І. Калінін, «російське законодавство, що регулює працю моряків, не зводиться тільки до трудового законодавства. У цих цілях субсидіарно застосовуються норми морського, транспортного, цивільного права» [Калинин И. Особенности правового регулирования труда моряков рыбопромыслового флота / И. Калинин // Вопросы трудового права. – 2008. – № 5]. Далі він відзначає, що праця моряків, у порівнянні з іншими категоріями працівників, має значну специфіку. Тому для належного регулювання соціально-трудових відносин, що виникають під час їхньої професійної діяльності, необхідне субсидіарне застосування норм, що є в ряді комплексних нормативних правових актів, які містять норми трудового права.

Як правило, такими комплексними нормативно-правовими актами є кодекси торгового мореплавства.

Згідно із ст. 48 КТМ України, правове становище екіпажу судна, що плаває під прапором України, а так само відносини між членами екіпажу, які беруть участь в експлуатації цього судна, між членами екіпажу цього судна і судновласником визначаються чинним законодавством України. Стаття 54 КТМ України конкретизує це положення щодо трудових відносин на судні й

визначає, що порядок прийому на роботу осіб суднового екіпажу, їхні права й обов'язки, умови роботи на судні й оплати праці, соціально-побутового обслуговування в морі й у порту, а так само порядок і підстави звільнення регулюються законодавством України, КТМ України, статутами служби на морських і рибальських суднах, генеральними і галузевими тарифними угодами, колективними і трудовими договорами (контрактами).

У ст. 3 КТМ України визначений орган (Міністерство транспорту України), що забезпечує регулювання торгового мореплавства й умов праці на морському транспорті.

Таким чином, можна зробити висновок, що в більшості держав діють спеціальні нормативно-правові акти, які регламентують працю моряків. Ці правові акти включають норми, що поширюються і на моряків-іноземців, що працюють під прапором відповідних держав, включаючи регулювання трудових відносин.

Специфіка праці моряків і рибалок обумовлює складність дотримання та захисту їх прав виключно національними засобами. Причинами цього є: інтернаціональний ринок праці в морській сфері; міжнародний характер судноплавства; поширення на трудові відносини на судні юрисдикції держави прапора; складність контролю за умовами праці моряків з боку держави прапора; низький рівень захисту моряків державою громадянства, як в процесі працевлаштування на іноземні судна, так і в процесі роботи «під прапором»; існування системи «зручних прапорів» з низьким рівнем оплати та умов праці. У зв'язку з цим, проблема захисту трудових прав моряків не може бути вирішена зусиллями окремих держав, а ефективність прийняття заходів залежить, насамперед від поєднання національних засобів з міжнародним співробітництвом на універсальному і регіональному рівнях. Тому створення і дотримання міжнародно-правових стандартів праці моряків стало проблемою міжнародного рівня, вирішення якої можливе тільки в рамках міжнародного співтовариства.

BabenkoO. V.
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Associate Professorof the Department of Romance and
Germanic Languages and Translation, PhD in Philology

CONTROVERSY OF MAGNA CARTA LIBERTATUM AND ITS INFLUENCE ON DEVELOPMENT OF LAW SYSTEM IN MODERN WORLD

This year on the 15th of June people and lawyers all over the world mark the 800th anniversary of Magna Carta Libertatum (Latin for «Great Charter» literally «Great Paper»), also called («Great Charter of Freedoms»).The roots of problems of human rights date back to the period of Middle Ages. Personal issues came to the forth. It is about Magna Carta, 1215 and its subsequent changes in 1217, 1225 and some regulatory decisions of which have gone through the historical periods. Magna Carta was originally created because of disagreements between Pope Innocent III, King John, and his English barons about the rights of the King. It required the king to renounce certain rights, respect certain legal procedures and accept that «the will of the king could be bound by law». Many clauses were renewed throughout the Middle Ages, and further during the Tudor and Stuart periods, and the seventeenth and eighteenth centuries. By the early nineteenth century, most clauses had been repealed from English law [Magna Carta – Режим доступу: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Magna_Carta].

Perseverance and the will of the British parliamentarians in the XIII – the XIV centuries did Magna Greatgreat. Formation of the first elements of bourgeoisie perception about a legal status of a personality in feudal ideology is highlighted in the document [Романовская В.Б. Magna Carta Libertatum в контексте современной проблемы прав личности / Романовская В.Б. // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2009. – № 5. – С. 258-261].

Some modern researchers insist on class limitations, short life and conservative features of Magna Carta. It is partly true but they don't take into consideration standards of political life in Britain in the 13th century. There's some kind of controversy and paradox. Time flies, standards of political British life don't exist any more but norms and standards of Margna Carta are still alive and crucial. It serves as an impulse for further progressive decisions in the international system of law.

There are three things that are perhaps most important in it. Clause 61 says that nobody is above the law. «If the king does not abide by the charter when he's notified that he is in breach of it, in effect a council of 25 barons can take over the running of the kingdom». They're not to harm him, they're not to injure him, they're not of course to treat him with violence or his family, but they're no longer stuck with the oath of allegiance and fealty. Suddenly, the king is on answerable on earth not just in heaven and from this we derive constant references through the Middle Ages to the king not being above the law. Magna Carta also preserves the freedoms of the church of England including the right to free election of clergy.It charted the right to a fair trial, and limits on taxation without representation. It inspired a number of other documents, including the US Constitution and the Universal Declaration of Human Rights.

In the 17th century jurist Edward Coke interpreted Magna Carta to apply not only to the protection of nobles but to all subjects of the crown equally. He famously asserted: «Magna Carta is such a fellow, that he will have no sovereign».

Sir Edward Coke was a leader in using Magna Carta as a political tool during this period. Still working from the 1225 version of the text–the first printed copy of the 1215 charter only emerged in 1610 – Coke spoke and wrote about Magna Carta repeatedly [Danziger, Danny; Gillingham, John (2004). 1215: The Year of Magna Carta. Hodder Paperbacks]. His work was challenged at the time by Lord Ellesmere, and modern historians such as Ralph Turner and Claire Breay have critiqued Coke as «misconstruing» the original charter «anachronistically and uncritically», and taking a «very selective» approach to his analysis [Breay, Claire (2010). Magna Carta: Manuscripts and Myths. London, UK: The British Library]. More sympathetically, J. C. Holt noted that the history of the charters had already become «distorted» by the time Coke was carrying out his work [Holt, James C. (1992b). Magna Carta. Cambridge, UK: Cambridge University Press].

It does not seems strange that Coke's opinions were so confused however, as the times were confused about how to treat The Charter; the Petition of Right in 1628 was meant as a reaffirmation of the Charter, but was defeated by the Attorney General as he stated that the petition claimed it was a mere codification of existing law stemming for Magna Carta, but that there was no precedent shown as to these laws existing in such as a way as they bound the present king; there was a definite

feeling that the king could not be bound by law and therefore Clause 39 and all others did not apply to him. dare suggest such a thing [Magna Carta – Режим доступу: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Magna_Carta].

The reason why Magna Carta survived at all it's a pure historic accident [Transcript–Library– Режим доступу: of Congress www.loc.gov/today/cyberlc/transcripts/2014/141105law1100.txt].

Only three clauses are still valid – the one guaranteeing the liberties of the English Church; the clause confirming the privileges of the City of London and other towns; and the clause that states that no free man shall be imprisoned without the lawful judgment of his equals.

Nonetheless, rights established by the Magna Carta have subsequently become fundamental principles of international human rights and it can be argued that democratic societies developed as a long-term consequence of this charter.

To sum up, Magna Carta was the most significant early influence on the long historical process that led to the rule of constitutional law today. Magna Carta influenced many common law documents, such as the United States Constitution and Bill of Rights, and is considered one of the most important legal documents in the history of democracy.

Борт О.П.,

Національний університет «Одеська юридична академія»,

здобувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

СТАТИКА ТА ДИНАМІКА СТАТУТУ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ОБІГУ

Договірний статут визначає правовий режим договірного зобов'язання. Очевидно, що інтереси стабільності та розвитку цивільного обігу знаходяться в діалектичному взаємозв'язку з зобов'язаннями сторін договору відповідно до його статуту. Тому розглянемо основні засади його встановлення та динаміку розвитку.

Під договірним статутом слід розуміти правове регулювання, встановлене за допомогою колізійних норм, що походить з одного або кількох правопорядків і стосується широкого кола питань зобов'язальних відносин.

Слід відмітити, що правовий режим договору визначається не лише договірним статутом, але і загальними колізійними засадами регулювання приватноправових відносин, що обтяжені іноземним елементом, такими, як: імперативні норми, застереження про публічний порядок або заборона обходу закону. Це обумовлено тим, що у випадках необхідності застосування обов'язкових правил (імперативних норм, *order public*, тощо), правове регулювання договірних зобов'язань виходить поза межі договірного статуту.

Імперативні норми виходять на перший план в питанні правового регулювання з погляду на власну сферу застосування, зміст та межі якої обумовленні цілями, яким слугують ці правові нормативи, без вказівки проте на характер правовідносин, щодо яких вони повинні бути застосовані. Отже, застосування зазначених регуляторів слід розглядати як, так би мовити, втручання з-поза договірного статуту.

На практиці, питання про те, чи згадані приписи мають бути віднесені до елементів договірного статуту (*legis contractus*), або належить розглядати їх як «зовнішню» регуляцію, вирішуються, з чисто формальної точки зору, виходячи з методів юридичної техніки, що призвели до їх застосування. Договірний статут завжди визначається на підставі «класичного» колізійного механізму правового регулювання. Навпаки, використання іншої конструкції, що не ґрунтується на колізійній нормі, означає вихід поза рамки договірного статуту.

Визначення правових правил, що застосовуються до договірних зобов'язань, система яких буде діяти в якості договірного статуту, здійснюється на підставі норм про вибір права – колізійних норм.

Питання побудови системи колізійних норм може бути вирішене відповідно до декількох конкуруючих концепцій.

Перш за все, можливим, з теоретичної точки зору, є формулювання однієї, універсальної для всіх типів договірних зобов'язань, колізійної

прив’язки. Практичні спроби в цьому напрямку, проте, були з самого початку приречені на провал, оскільки договірні питання занадто об’ємні та різноманітні, наділені значною специфікою задля того, щоб зняти їх одним колізійним правилом. Тому, більш практичними є два інших теоретичних положення.

По-перше, формулювання окремих (специфічних) колізійних правил для різноманітних типів договірних відносин. По-друге, розробка на підґрунті компромісу колізійних засад за винятками щодо тільки деяких видів договорів. З погляду на обмеженість кількості окремих колізійних правил, таке вирішення є найбільш прийнятним, оскільки сприяє створенню стрункої та зрозумілої системи колізійних приписів. Отже, визначення права, яке застосовується до договору (договірного статуту), відбувається з використанням вже відомих і в цілому надійних колізійних прив’язок, позбавлених зайвих, невиправданих новацій.

Подібний підхід є затребуваним й при міжнародно-правовій уніфікації колізійного регулювання. Розробники уніфікованих норм, наприклад Конвенції про право, що застосовується щодо договірних зобов’язань, 1980 р., під час пошуку колізійного розв’язання договірних відносин виходили з порівняльно-правових засад, розуміючи, що надмірна оригінальність навряд чи сприятиме досягненню компромісу, що, однак, не означає вирішення всіх питань розробки уніфікованого колізійного регулювання.

Так, однією з проблем диспозиції уніфікованих правових норм є надмірна невизначеність нормативного правила та залишок занадто широкого поля для судового розсуду. Іноді відсутність конкретних вказівок, які основані на певних загальних рисах (такі, наприклад, як концепція найбільш тісного зв’язку), значно ускладнює встановлення змісту правового регулювання. Так, з одного боку, ця гнучкість справді має безсумнівні переваги, але, з іншого, може призвести до непослідовного та неоднакового правозастосування. На нашу думку, одноманітності правового застосування може сприяти наділенню правом юридичного тлумачення уніфікованих норм відповідних міжнародних

судових інституцій (успішним прикладом чого може слугувати надання Суду ЄС права тлумачення Конвенції про право, застосовне до договірних зобов'язань, 1980 р.). Відповідно, прецедентна практика міжнародних судів призведе до роз'яснень конвенційних положень.

Слід зазначити, що в сфері договірних відносин в переважній більшості національних правопорядків, рівно як й на міжнародно-правовому рівні, прямо виключається можливість застосування зворотного відсилання (*renvoi*). Це означає, що договірний статут, незалежно від використаної колізійної прив'язки, завжди визначається матеріальним правом держави, до якої відіслала колізійна норма. Можна стверджувати, що такий підхід склався як міжнародна колізійна звичаєва норма, що, на наш погляд, є природним продовженням принципу автономії волі (*lex voluntatis*).

Отже, перейдемо до розгляду колізійних правил встановлення договірного статуту.

Встановлення договірного статуту підкорюється певній системі колізійних правил, які, з погляду на їх значимість та пріоритетність у випадку можливого застосування, можуть бути вибудувані в відносно ієрархічну структуру. Визначальне місце в цій ієрархії, безумовно, відводиться праву вибору застосовного права сторонами договору, яке відомо як принцип автономії волі сторін, або *lex voluntatis*.

Автономія волі в міжнародному приватному праві набирає підтримку і поширення не лише щодо договірних зобов'язань, але й інших приватноправових відносин, відомих своїми традиційними «жорсткими» колізійними правилами (таких, як деліктні, трудові, сімейні та ін. відносини), та вже давно визнана в якості основного принципу, ймовірно, усіх сучасних правових систем світу.

Згідно з принципом автономії волі сторони можуть самостійно обрати право, що застосовуватиметься до їх договірних відносин. При цьому можливим є вибір не тільки національного правопорядку, але також, по відношенню до множинних правових систем, правопорядок, що є обов'язковим

на даній частині території держави. Наприклад, ст. 19 Конвенції про право, застосовне до договірних зобов'язань, 1980 р. встановлює, що якщо держава складається з декількох територіальних одиниць, кожна з яких має власну систему права відносно зобов'язань з договорів, кожна така територіальна одиниця розглядається як окрема країна для цілей визначення застосовуваного права відповідно до цієї Конвенції (ч. 1 ст. 19 Конвенції).

Сторони можуть посилатися до інших принципів регулювання або звичаєвих засад недержавного характеру (наприклад, *lex mercatoria*) лише шляхом матеріально-правової вказівки.

Якщо мова йде про предмет колізійного вибору, то сторони наділяються притаманною необмеженою свободою щодо національного правопорядку, який вони обирають. Обрана система не має бути в будь-який спосіб пов'язаною ані з самим зобов'язанням, що укладається, ані з територією, з якої сторони походять або на якій здійснюють свою діяльність. Не є потрібним також жодне обґрунтування спільно прийнятого рішення. Свобода вибору властивого права становить, безумовно, одну з керівних засад договірного регулювання. Зауважимо, однак, що автономія волі сторін зазнає певних обмежень – які існують як в матеріальному, так і колізійному праві. В Римській конвенції вони (ці обмеження) не стосуються однак предмету, методів або моменту здійснення вибору права, але вони діють в іншій площині, що відносяться до об'єму та способу застосування права, обраного сторонами (див., наприклад ч. 3 ст. 3, а також ст. 7 Конвенції).

Здійснюючи вибір права, сторони приймають рішення щодо певного правопорядку в тому стані, в якому він діє на момент його обрання. Проте слід враховувати можливі зміни його змісту, які може зробити законодавча влада згідно з чинною конституційною процедурою. Неприпустимим є застереження, що мова йде про право, чинне виключно на день його обрання. Такого типу твердження припускає, що сторони здійснили лише матеріально-правовий вибір, який є функцією матеріального права, а не колізійного. Проте, допустимим запереченням проти остаточного підпорядкування правовій

системі, що зазнала змін, яких сторони не приймають, є передбачувана в Римській конвенції можливість зміни договірного статуту. Для такої зміни, однак, звичайно, необхідна згода обох сторін.

Колізійний вибір сторін може бути явно вираженим або таким, що мається на увазі, або прямо випливає з дій сторін правочину.

Однак в останньому випадку він має витікати з достатнім ступенем достовірності з умов договору або обставин справи (ст. 3 ч. 1). Серед таких обставин можуть бути, наприклад, використання форми угоди, з якої ясно випливає, що вона виникла відповідно до положень конкретного закону, або вибір суду зроблений таким чином, що вказує на готовність застосовувати закон, що діє на території держави місця судового розгляду справи. Крім того, слід враховувати будь-які угоди між тими ж сторонами, що укладено в минулому або які діють в даний час, якщо, звичайно, в них було зроблено вибір конкретного права. Іноді, нарешті, вказівкою може бути пряме посилання на індивідуальні правила, законодавчі акти або навіть конкретні правові інститути даного нормативного порядку. Важко тут навести вичерпний список, тим більше, що в кожному випадку оцінці мають бути піддані всі обставини.

Проявом наданої сторонам свободи також є те, що вони можуть обрати право лише до частини договору, не роблячи вибір щодо позосталої сфери, або вибрати для іншої частини іншу правову систему. Так зване поділення (або розщеплення) застосовного права, відоме як *dépeçage*, безпосередньо пов'язане з проблемою єдності договірного статуту.

Право, що застосовується, може бути обрано не тільки одночасно з укладенням основного договору, а й пізніше. Наступний вибір на практиці відбувається у двох різних ситуаціях. По-перше, може трапитися, що сторони спочатку не усвідомлювали необхідність та можливість визначення застосовного до договору права або тільки пізніше прийшли до компромісу в цьому відношенні. Тоді вибір робиться виразно на майбутнє. По-друге, однак, буває й так, що сторони повинні зробити ретроспективний вибір права вже в ході судового розгляду спору, щоб уникнути сумнівів і невизначеності щодо

характеристик права, що застосовуються в конкретному процесі. В останньому випадку, свобода, надана сторонам, має бути співвіднесена з відповідними процесуальними правилами форуму, які можуть в цьому питанні встановлювати певні умови або вводити обмеження.

Допустимою також є зміна застосовного права по відношенню щодо раніше обраного права. Конвенція передбачає, однак, що в разі зміни застосовного права, зробленої після укладення договору, по-перше, неможливим є оскарження чинності формальних зобов'язань, встановлених відповідно до ст. 9, а по-друге, – це не може вплинути на права третіх осіб (ч. 2 ст. 3). Визнання можливості внесення змін до договірного статуту слід оцінити позитивно, проте в літературі справедливо зазначається, що правове регулювання цього питання є занадто розпливчатим та неконкретним, оскільки не вирішує багато важливих питань.

Річ, між іншим, про право, яке застосовується до самого акту зміни, тому що його дійсність може бути потенційно оцінена як за попереднім, так й за новим статутом. Можливо, слід застосовувати обидві системи одночасно, кумулятивно. Слід відмітити також евентуальність виникнення певних інтертемпоральних проблем, щодо вирішення яких відсутні будь-які вказівки в Конвенції. Це питання, безумовно, заслуговує окремого розгляду.

Підсумовуючи, можна зазначити, що можливість подальшого вибору права і широкі повноваження вносити зміни до договірного статуту є природним наслідком загальної свободи вибору, яка надається сторонам у даній області в ст. 3 Конвенції. Сприйнятий Конвенцію підхід узгоджується з колізійним вирішенням, яке вже закріплено в законодавстві більшості держав.

Абакіна-Пілявська Л.М.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
молодший науковий співробітник НДЧ, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ

Питання кримінальної відповідальності за правопорушення, які утворюють причетність до злочину або мають окремі її ознаки, висвітлюються не лише на рівні національного законодавства та наукової доктрини, але й у ряді нормативних актів міжнародного формату. У рамках дослідження інституту причетності до злочину практичний інтерес становить визначення особливостей регулювання та значення причетності до злочину як інституту кримінального права на міжнародному рівні, у кримінальному законодавстві інших країн, встановлення якостей, якими характеризуються причетність до злочину в різних правових системах, та яким чином вирішується питання про кримінальну відповідальність за такі діяння.

Згідно з положеннями ст. 9 Конституції України, міжнародно-правовий договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Закон України «Про міжнародні договори України» № 1906-IV від 29 червня 2004 р. передбачає певну юридичну процедуру, відповідно до якої міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору відповідно до зазначеного акту у порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб. Варто зазначити, що чинне законодавство України визначає принцип обов'язкового виконання взятих на себе зобов'язань державою згідно з такими договорами.

Механізм погодження та перетворення норм міжнародного акту в норму національного права визначається як імплементація, тобто процес забезпечення додержання певного правила в державі, шляхом використання всіх конституційних правомірних засобів. Для міжнародно-правової практики характерним, з огляду на аналіз положень Віденської конвенції про право

міжнародних договорів 1969 року до якої наша держава приєдналася ще у 1986 році, є вживання як рівнозначних термінів: дотримання, виконання, застосування [Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Віденської конвенції про право міжнародних договорів». - Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1986. – № 17. – Ст. 343].

А.С. Гавердовський поняття імплементації норм міжнародного права розглядає як цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держави, що здійснюється індивідуально, колективно чи в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, повної та всесторонньої реалізації прийнятих нею у відповідності до міжнародного права, зобов'язань [Гавердовський А.С. Имплементация норм международного права / А.С. Гавердовський. – Москва, 1980. – 256 с.].

Проаналізуємо положення міжнародних договорів у сфері кримінально-правової політики, до яких приєдналася Україна, на предмет врегулювання питань притягнення до відповідальності осіб, дії яких утворюють причетність до злочину.

Так, ряд нормативних актів міжнародної спільноти, точніше обов'язки, які з них виникають, діють на території України як правонаступника Української РСР.

Одним із таких міжнародних документів є Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 р., яка вступила в силу 18 липня 1976 р., оскільки положення Конвенції діють і донині, обов'язки, що випливають з останньої має виконувати і Українська держава. Згідно із ст. 3 цієї Конвенції міжнародній кримінальній відповідальності, незалежно від мотиву, підлягають особи, члени організацій та установ і представники держав, що проживають як на території держави, де відбуваються ці дії, так і в будь-якій іншій державі, де вони: вчиняють, беруть участь у вчиненні, безпосередньо підбурюють або готують вчинення актів, зазначених у ст. II цієї Конвенції (злочину апартеїду); а також безпосередньо сприяють,

заохочують або співпрацюють у вчиненні злочину апартеїду [Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року. Ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 15 жовтня 1975. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_149].

Аналіз цього положення дає змогу дійти висновку про те, що таким чином міжнародна спільнота закликає до попередження та притягнення до кримінального покарання осіб, які не тільки вчиняють злочин апартеїду, безпосередньо беруть у такому діянні участь (співучасники), але й іншим чином сприяють його вчиненню, що прямо вказує на причетне діяння.

Слід звернути увагу на положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, ратифіковану Україною 25 квітня 1991 р. Так стаття 3 «Правовідносини і санкції» встановлює обов'язок країни, яка в'язала на себе зобов'язання по виконанню Конвенції вживати заходи, які можуть бути потрібні, з тим, щоб визнати кримінальними злочинами згідно зі своїм законодавством наступні дії, коли вони здійснюються навмисно:

– придбання, володіння або використання власності, якщо в момент її одержання було відомо, що така власність отримана внаслідок правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з положеннями Конвенції, або внаслідок участі в такому правопорушенні або правопорушеннях;

– участь, причетність або вступ у злочинну змову з метою вчинення будь-якого правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з цією статтею, спроби вчинити таке правопорушення або такі правопорушення, а також пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад при їх вчиненні [Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Ратифікована Постановою Верховної Ради Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР . – 1991. – № 24. – Ст. 277].

Особливо важливим є те, що Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин визначає злочином не лише окремі діяння, які за своєю кримінально-правовою характеристикою становлять види причетності до злочину, але й прямо закріплює положення щодо поняття причетності, прямо визнаючи її кримінальним правопорушенням.

Заслуговує на окрему увагу ряд міжнародних нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Так, положення Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом [Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом : Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом» // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 72.], Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму [Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, ратифіковану Законом України «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму» від 12 вересня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 43. – Ст. 316.] та Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму [Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму (Конвенцію ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму» від 15 березня 2006 року) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 33. – Ст. 286.] містять норми щодо визнання незаконними діяння, які утворюють будь-яке сприяння проявам та формам тероризму, причетність до таких злочинів у будь-якому прояві. Така ситуація наштовхує на висновок щодо прямої заборони причетності та усіх можливих її видів щодо злочинів у сфері боротьби з тероризмом. А отже, для України існує прямий обов’язок визнавати протиправною причетність до злочинів у зазначеній сфері.

Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. [Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти

транснаціональної організованої злочинності прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю)» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 19. – Ст. 263.], визнає суспільно небезпечними приховування злочинів та заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, отриманого внаслідок злочину, а також вживає термін «причетність».

Світова спільнота багато уваги приділяє корупційним правопорушенням, що не дивно, оскільки в останнє десятиліття корупція значною мірою поширилася і вимагає нагальних та ефективних заходів боротьби з нею. Відтак, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ратифікована Україною [Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.] у рамах теми дослідження містить такі визначення як «відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом», «приховування» (стаття 24 – приховання або безперервного утримання майна, якщо відповідній особі відомо, що таке майно здобуте в результаті будь-якого зі злочинів, що визначений цією Конвенцією), «перешкоджання здійсненню правосуддя», тобто цим нормативним актом було офіційно визнано протиправність та кримінальну караність діянь, які утворюють причетність до корупційних злочинів.

Одним із міжнародних документів є Конвенція Ради Європи, яка визначає злочином діяння, спрямоване на відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму – кримінально караним [Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, ратифікована Законом України «Про ратифікацію

Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму». – Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 12. – Ст. 81.]. Згідно з положеннями цієї Конвенції злочинними в національному праві мають визнаватися діяння приховування або маскування справжнього характеру доходу, набуття майна, якого здобуто злочинним шляхом та неповідомлення про такі дії, злочини по відмиванню злочинних доходів.

Оскільки в ряді аналізованих міжнародно-правових актів чітко вказано на протиправність та суспільну небезпеку причетності до злочину та окремих її видів, то варто резюмувати той факт, що національне законодавство, на підставі вимог міжнародних договорів, вимагає гармонізації, уточнення та внесення відповідних змін у частині визнання причетності до злочину протиправним діянням, встановлення заходів кримінально-правового впливу за вчинення окремих її видів.

Аналіз міжнародних актів у сфері кримінально-правових відносин дозволив дійти висновку, що такі нормативно-правові акти спрямовано на боротьбу проти конкретних видів злочинів, в тому числі вони визначають протиправність та вимагають відповідної державної реакції у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють приховування, придбання чи збут майна, здобутого внаслідок злочину, неповідомлення відомої або необхідної інформації щодо злочину на будь-якій стадії його вчинення, наслідків злочину тощо. Україна, ратифікувавши нормативно-правові акти міжнародного рівня, взяла на себе обов’язок щодо додержання вимог, установлених цими документами, а відтак і щодо приведення національного законодавства у відповідність до таких договорів. У зв’язку із зазначеним на разі існує необхідність уточнення, гармонізації та приведення національного кримінального законодавства у відповідність до вказаних актів міжнародного характеру у частині визначення кримінально караними усього спектра причетних до злочину діянь (приховування злочину; придбання та збут майна, одержаного злочинним шляхом; потурання злочинові

та неповідомлення відомої інформації про таке діяння). Хоча часткове узгодження існує на сучасному етапі українського державного розвитку, однак не повною мірою (тією, якої вимагає міжнародна спільнота та міжнародні акти, ратифіковані Україною), що потребує необхідного раціонального вирішення, для внесення змін, виправданих як із точки зору теорії, так і практики.

Кедик В.П.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального права

СПЕЦІАЛЬНА МІСІЯ ЯК ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ ПРОСТОРОВОЇ ДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Нинішній час розвиток держав відбувається у складному зовнішньому середовищі. В умовах глобалізації світового розвитку, посилення взаємозв'язку і підтримання безпеки держав стало загрозою не тільки для регіональної, а й глобальної безпеки у світі. Постали нові види загроз міжнародній безпеці і миру, в тому числі діяльність терористичних організацій прояви сепаратизму, національного і релігійного екстремізму, транснаціональна організована злочинність, міждержавні та внутрішні збройні конфлікти та інш.

Дронговський О.С. вказував, що на сучасному етапі міжнародна операція з підтримання миру і безпеки є одним із інструментів світового товариства у системі колективної безпеки [Дронговський О. С. Правове регулювання участі збройних сил України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки / О. С. Дронговський. // Юридична наука. – 2013. – №5. – С. 89–98.]. Україна дотримується основних напрямків державної політики щодо участі в удосконаленні та розвитку загальноєвропейської та міжнародних систем колективної безпеки також враховуючи зобов'язання України, як держави члена Організації Об'єднаннях націй (далі ООН) подавати допомогу ООН в діях, що провадяться відповідно до статуту ООН. Зобов'язання як держави - члена Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) конструктивно співробітничати у використанні всього

діапазону можливостей ОБСЄ для запобігання конфліктам та для їх розв'язання у сфері безпеки, підтримання миру і безпеки у світі – вимагає від України конструктивних дій [Закон України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» [Електронний ресурс]. – 2304. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/613-14.].

Організація Об'єднаннях Націй для проведення міжнародних миротворчих операцій включає в себе значну низку нормативних актів: Угода про статус збройних сил, Угода про статус дій, Конвенція про привілеї та імунітети ООН 1946 г., бюлетень Генерального секретаря ООН «Щодо застосування міжнародного гуманітарного права для Сил ООН з підтримки миру» 1999 р, Конвенція ООН щодо безпеки персоналу ООН пов'язаному з нею персоналом 1994 р.; меморандум про взаєморозуміння між урядами країн-контибуторів та ООН щодо надання ресурсів до миротворчої місії ООН; технічні угоди між міністерствами обори країн-контрибуторів та міжнародними організаціями. Україна бере участь у міжнародній операції з підтримання миру і безпеки виключно в умовах, зазначених у рішенні Президента України, яке схвалюється Верховною Радою України у випадках, передбачених Конституцією та законами України та в порядку. встановленому Законом України «Про участь в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки».

Проблематика миротворчої діяльності в різний час стала предметом інтересу багатьох вітчизняних вчених, зокрема: Ю. Мацейко, В. Нікітюк, В. Ржевської, О. Хохлишевої, В.С. Несторов, О.С. Дронговський, Я.А. Лисак та інш.

Сутність принципу спеціальної місії полягає в тому, що військовослужбовці військових частин України, що дислокуються за межами України, за злочини, скоєні на території іноземної держави, несуть кримінальну відповідальність за КК України, якщо інше не передбачено міжнародним договором України. За загальним принципом дію даного принципу здійснюється за введення військ на територію іноземної держави за узгодженням з цією державою. Відповідно до домовленостей держав

кримінальне законодавство України застосовується до зазначених осіб за злочини, вчинені ними проти військової служби, спрямовані проти інтересів України.

З даного принципу є виняток. За всі інші злочини військовослужбовці, персонал пов'язаний з виконанням місії відповідальність за кримінальним законодавством країни перебування, тобто використовується територіальний принцип, чим забезпечується суверенітет держави перебування.

Так згідно з Конвенцією про персонал ООН не може бути підданий арешту або затриманню, кримінальному або адміністративному переслідуванню за дії вжиті на виконання своїх обов'язків, відповідно до мандату місії. В угоді про статус сил закріплюються норми, згідно з якими всі члени операції з підтримання миру в різній мірі користуються привілеями та імунітетами Об'єднаннях Націй, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 13 лютого 1946 р. [Конвенция о привилегиях и иммунитетах Объединенных Наций [Електронний ресурс]. – 1946. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_150.]. Тому своєрідним різновидом імунітету спеціальної місії є не поширення кримінальної юрисдикції держави перебування на певні підрозділи (формування) направляючої сторони, які знаходяться п погодженням з приймаючою стороною на її території. До цих спеціалізованим формуванням можна віднести підрозділи однієї держави, що дислокується на території держави перебування. При цьому цілями знаходження таких спеціалізованих формувань можуть бути: підтримка порядку та громадської безпеки в державі перебування, виконання миротворчих функцій, охорона Державного кордону, здійснення науково-дослідних програм, проведення космічних досліджень і т. п. [Князев А. Г. Действие уголовного закона в пространстве : дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / Князев Анатолий Гаврилович. – Ульяновськ, 2006. – С. 111].

Починаючи з 1992 року в військових операціях взяло участь 37 000 українських військовослужбовців. Також слід відмітити, що набуття незалежності, українці брали участь у миротворчих операціях ООН від СРСР.

Наразі Збройні сили України беруть участь у трьох миротворчих операціях. З 2000 року Українська миротворча місія у Демократичній Республіці Конго, з 2003 р. Українська миротворча місія в Ліберії, з 2011 р. Миротворча місія України в Кот-д'Івуар. Так у 2012 році Указом Президента України «По направлення миротворчого континенту для участі України в Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго» направлено для участі України в Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго миротворчий контингент загальною численністю до 250 військовослужбовців.

Відповідно до Меморандуму «Про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй щодо надання ресурсів до складу Місії ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго» Уряд визнає, що відповідальність за дотримання дисципліни і порядку всіма членами національного контингенту під час перебування в МООНСДРК несе командир національного контингенту. Уряд зобов'язується надати командиру національного контингенту відповідні повноваження для проведення всіх необхідних заходів з підтримки дисципліни і порядку серед усіх членів національного контингенту, з метою дотримання стандартів поведінки ООН, правил і положень Місії, а також національних і місцевих законів відповідно до Угоди про статус сил. П. 7.10 Меморандуму роз'яснює, Уряд несе відповідальність за розслідування випадків порушення правил поведінки або вчинення серйозних проступків, скоєних національним контингентом.

Як відомо українські миротворці у ДР Конго забезпечують виконання завдань керівництва Місії ООН зі стабілізації та роззброєння незаконних збройних формувань. У листопаді 2014 року в іноземних ЗМІ з'явилася інформація про те, що влада Конго затримали 6 українських миротворців з місії ООН по стабілізації в ДРК (MONUSCO) після того, як в автомобілі українців знайшли незаконно куплену конголезьку військову форму. «Шість нових комплектів уніформи республіканської гвардії, чиє завдання - охорона президента Жозефа Кабіли, були виявлені в мікроавтобусі (українців)», - наводять ЗМІ заяву представника командування провінції Північне Ківу.

Затримання були проведені в аеропорту міста Гома, поблизу кордону з Руандою. Крім українців затримано місцевого постачальника військової форми. Самі затримані заявили, що збиралися носити конголезьку військову форму в Україні - під час полювання. Міністерство закордонних справ 27 листопада 2014 року проінформувала, що перевіряє інформацію іноземних ЗМІ. За повідомленням посольства України у Бельгії, усіх наших миротворців звільнено. Проте невідомо чи притягувалися дані особи кримінальної відповідальності.

Територія, яку займає військовими підрозділами однієї держави, залишається територіальному просторі приймаючої держави. Проте в межах такої території діє за домовленістю між державами юрисдикція держави, що направляє. У міжнародній і двосторонньої практиці держав встановлено правило, згідно з яким кримінальна юрисдикція приймаючої держави у таких випадках носить обмежувальний характер. Це означає, що вона не поширюється на злочини, вчинені на її території військовослужбовець військових баз держави, що направляє, коли злочини пов'язані з виконанні обов'язків військової служби або спрямовані проти інтересів своєї держави або своїх громадян, а також у випадках їх вчинення в межах дислокації збройних сил.

Закон України «Про порядок направлення підрозділів Збройних сил України до інших держав» практично є доповненням або продовженням Закону України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки». Дані закони визначають порядок направлення підрозділів Збройних сил України до інших держав та умови тимчасового перебування на території цих держав, принципи формування, організації підготовки зазначених підрозділів та гарантії їх соціального захисту осіб їх військового і цивільного персоналу, членів їх сімей. Проте у разі порушення особами військового і цивільного персоналу перебування на території цих держав вони притягуються до відповідальності у порядку, передбаченому міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. В

ідеалі необхідно розробити єдиний документ, який би с собі узагальнював всі умови притягнення осіб військового і цивільного персоналу, членів їх сімей до кримінальної відповідальності, за злочини вчинені ними під час виконання місії.

Короткий Т. Р.,
Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
доцент кафедры международного права и международных отношений,
кандидат юридических наук, доцент

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО РАЗВИТИЯ: ОТ АБСТРАКЦИИ К КОНКРЕТИКЕ

1. Традиционный, постсоветский подход не мыслит позитивное право вне четкой отраслевой идентификации с выделением метода, предмета, определения понятия и т. п. Эволюция правовой реальности приводит к отрицанию такого подхода, размыванию четких границ между частным и публичным правом, отраслями и институтами. И если данные тенденции только намечаются во внутригосударственном праве, то праву международному они имманентно присущи в силу его природы, преимущественно доктринальной систематизации. Пережив во второй половине XX века относительно непродолжительный период стремления к формальному упорядочиванию, что отразилось на четком выявлении в международном праве отраслевого устройства, в конце XX – начале XXI века международное право внешне вернулось к первоначальному состоянию – состоянию «системного хаоса» в его новом обличии – фрагментации, олицетворяющей новый, естественный уровень эволюции международно-правовой системы, однако только внешне сходный с состоянием, присущим международному праву в досовременный период. Поэтому любые споры о возникновении в международном праве той или иной отрасли в традиционном смысле обречены на абсолютную

бесплодность; и наоборот, утверждение о формировании в международном праве определенных режимов, направленных на достижение определенных целей, глобальных, универсальных, региональных, специальных, будь то международное право развития, международное право беженцев, международное право защиты морской среды, является абсолютно естественным и прагматичным. Именно в таком смысле мы согласны с Н. А. Якубовской в отношении возникновения в международном праве XXI века международного права развития [Якубовская Н. А. Международное право развития: эволюция концепции / Н. А. Якубовская // Наук. вісник Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 320].

2. Любое новое масштабное международно-правовое явление является производным процессов глобализации – либо собственно правовой материи, либо социально-экономических процессов, а чаще всего того и другого. На наш взгляд, именно международное право развития может являться примером действия, с одной стороны, процессов гуманизации и демократизации правовой реальности, а с другой – процессов глобального экономического и социального взаимодействия, порождающих необходимость уравновешивания отдельных компонентов глобальной системы, каковой является современное человечество. И именно международное право как глобальная нормативная система является одним из регулятивных инструментов обеспечения равновесного состояния посредством координации отношений между субъектами международного права. Поскольку устойчивость системы нарушает дисбаланс в уровнях развития различных регионов мира, то его устранение вполне естественно становится одной из целей международного сообщества, как это отражено в Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций, и международного права развития как одного из инструментов по достижению указанной цели. Анализ международно-правовых явлений через призму указанной цели и является базисом формирования международного права развития.

3. Направленность международного права развития на достижение развития и искоренение нищеты неуклонно связанно с осуществлением иных целей Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций. Как основные принципы международного права, обеспечивающие достижение мира и международной безопасности только в случае комплексного и взаимообусловленного применения, достижение процветающего и справедливого мира невозможно без комплексного подхода к реализации всех целей Тысячелетия. На наш взгляд, эти цели связаны с внутренними процессами, происходящими в международном праве, – процессами гуманизации [Короткий Т. Р. Структура явища гуманізації міжнародного права / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – О. : Фенікс, 2008. – Вип. 34. – С. 108-115], демократизации [Короткий Т. Р. Демократизация международного права / Т. Р. Короткий // Наук. пр. Нац. ун-ту «Одеська національна академія». – О. : Юрид. літ., 2010. – Т. 9. – С. 347-359] и экологизации [Короткий Т. Р. Екологізація міжнародного права / Т. Р. Короткий // Наук. пр. Нац. ун-ту «Одеська юридична академія» – О. : Юрид. літ., 2011. – Т. Х. – С. 186-201] международного права.

4. Достижение развития и искоренения нищеты невозможно без справедливого и бережного использования Мирового океана. В Резолюции ГА ООН «Мировой океан и морское право» [резолюция ГА ООН 63/111] признается важный вклад, который устойчивое освоение ресурсов Мирового океана и видов морепользования, а также управление ними вносят в достижение международных целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия Организации Объединенных Наций. В этой связи важным является стремление к сотрудничеству, в том числе путем наращивания потенциала и передачи морской технологии, которая позволяет всем государствам, особенно развивающимся странам, в особенности наименее развитым странам и малым островным развивающимся государствам, а также прибрежным государствам Африки, получать выгоду от устойчивого освоения Мирового океана. Достижение этой задачи обеспечивается в том числе через

соблюдение всеми государствами Конвенции ООН по морскому праву 1982 г. и активное вовлечение развивающихся стран в участие в международных форумах и процессах, посвященных вопросам океана и морского права. Одним из механизмов достижения международных целей в области развития является возможность развивающихся стран обращаться за финансовым и техническим содействием в связи с осуществлением мероприятий по подготовке представлений в Комиссию по границам континентального шельфа, в том числе посредством учрежденного резолюцией 55/7 от 30 октября 2000 г. целевого фонда добровольных взносов для облегчения подготовки представлений в Комиссию по границам континентального шельфа развивающимся государствам, в частности наименее развитым странам и малым островным развивающимся государствам, и для обеспечения ст. 76 Конвенции ООН по морскому праву 1982 г., равно как и заручаться иной доступной международной помощью. Эти и другие многочисленные механизмы, направленные на реализацию целей развития в процессе освоения ресурсов Мирового океана подчеркивают внеотраслевой и комплексный характер международного права развития.

5. Устойчивое достижение международных целей в области развития неразрывно связано с обеспечением охраны экосистемы Мирового океана, защиты и сохранением морской среды. В документе «Будущее, которого мы хотим» государства подчеркнули важность сохранения и рационального использования Мирового океана и его ресурсов, а также важность сохранения и рационального использования Мирового океана и его ресурсов для целей устойчивого развития, в том числе благодаря их вкладу в ликвидацию нищеты, обеспечение поступательного экономического роста, продовольственной безопасности, создание устойчивых источников средств существования и обеспечения достойной работой при одновременной охране биоразнообразия и морской среды и противодействии последствиям изменения климата [резолюция ГА ООН 66/288, приложение].

Таким образом, можно констатировать междисциплинарный и межотраслевой характер международного права развития, исследование которого возможно исключительно на комплексной основе, с привлечением разнообразного методологического инструментария

ПОЛИТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ

Кузнецова Ю.В.,
Іллічівський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Маріупольської міської ради, головний спеціаліст-юрисконсульт, кандидат юридичних наук

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗДІЙСНЕННІ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Міждержавна інтеграція – це закономірна тенденція розвитку країн на сучасному етапі. Держави всебічно беруть участь у міжнародному співробітництві. Поряд із законодавчими та виконавчими органами, важливу роль у цьому процесі відіграють і судові органи, зокрема органи конституційної юстиції. Конституційний Суд України (далі – КСУ)активно бере участь у процесах міждержавної інтеграції шляхом участі в імплементації міжнародних договорів; застосування міжнародних правових стандартів у практиці конституційного судочинства, а саме норм міжнародних договорів, рекомендаційних норм та практики міжнародних організацій.

Аналіз практики КСУ свідчить про неабиякий досвід застосування міжнародних стандартів національним органом конституційної юстиції, незважаючи на відсутність правової бази з цього питання та доктринальну нерозробленість шляхів запровадження міжнародних стандартів у національне правове поле КСУ.

Під час здійснення конституційного судочинства КСУ було використано багато різноманітних міжнародно-правових актів, серед яких зустрічаються декларації, пакти, положення, резолюції, рекомендації, хартії, конвенції, угоди, кодекси тощо. Широко застосовується органом конституційної юрисдикції

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколи до неї; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року; Загальна декларація прав людини 1948 року; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року; Європейська хартія про закон про статус суддів 1998 року; Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року; Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року; Конвенції Міжнародної Організації Праці різних років.

Суддя КСУ у відставці А.А. Стрижак зазначає: «активному застосуванню норм міжнародних актів у діяльності КСУ сприяє те, що отримавши в жовтні 2000 року статус повноправного члену Конференції європейських КС, КСУ плідно співпрацює з органами конституційної юрисдикції інших країн» [Стрижак А. Защита прав и свобод человека и гражданина как основное направление деятельности Конституционного Суда Украины / А. Стрижак // Конституционное правосудие. – 2009. – № 1(43). – С. 162].

Аналіз рішень КСУ дає змогу стверджувати, що є декілька категорій справ, під час розгляду яких орган конституційної юстиції прибігає до міжнародно-правової аргументації: права та свободи людини та громадянина; правовий статус державних органів влади та органів місцевого самоврядування; правовий статус національних меншин; права особи в кримінальному процесі.

КСУ здійснює процес міждержавної інтеграції в напрямку ООН, РЄ та ЄС. КСУ неодноразово застосовувалися акти, прийняті структурними підрозділами ООН. Найпоширенішим у практиці національного органу конституційної юстиції є використання Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН. У справі К.Г. Устименка 1997 року[Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року // Офіційний вісник України. – 1997. – № 46. – Ст. 126] згадується Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Захист осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги» 1992

року, у рішенні по справі про фінансування судів 1999 року[Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів) від 24 червня 1999 року // Офіційний вісник України. – 1999. – № 28. – Ст. 169], а також у рішенні по справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу 2004 року[Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 01.12.2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 49. – Ст. 3220] – «Основні принципи незалежності судових органів», схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН 1985 року, у рішенні у справі про призначення судом більш м'якого покарання 2004 року[Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975] – Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 45/110 від 14 грудня 1990 року «Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила)» тощо.

КСУ застосовував акти, прийняті комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) – Арбітражний регламент від 15 червня 1976 року (у справі про завдання третейського суду 2008 року), затверджені Економічною і Соціальною Радою ООН «Процедури ефективного здійснення Основних принципів незалежності судових органів» від 24 травня 1989 року [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої,

другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 01.12.2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 49. – Ст. 3220], підкомісією з попередження дискримінації і захисту меншин Економічної і Соціальної Ради ООН, а саме «Сиракузькі принципи, що стосуються обмежень і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» 1984 року [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12 червня 2007 року // Офіційний вісник України. – 2007. – № 54. – Ст. 90].

Ще одним напрямом інтеграції є застосування актів РЄ, членом якої Україна стала у 1995 році. Неодноразово КСУ застосовувалися Рекомендації Парламентської Асамблеї РЄ, Рекомендації Комітету Міністрів РЄ,а також міжнародні договори, укладені в рамках цієї міжнародної організації. Зокрема Рамкова конвенція РЄ про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року застосовувалася КСУ у рішенні у справі про застосування української мови від 14 грудня 1999 року [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року // Офіційний вісник України. – 2000. – № 4. – Ст. 109], а також у рішенні у справі про розповсюдження іноземних фільмів від 20 грудня 2007 року [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень

частини другої статті 14 Закону України «Про кінематографію» (справа про розповсюдження іноземних фільмів) 20 грудня 2007 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 28. – Ст. 141].

КСУ застосовується вторинне законодавство ЄС, зокрема Директива 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 року щодо несправедливих видів торговельної практики, Директиви 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів, положення Регламенту (ЄС) № 2004/2003 Європейського парламенту та Ради ЄС «Про статус і фінансування політичних партій на європейському рівні» від 4 листопада 2003 року.

Щодо телеологічного призначення застосування міжнародних стандартів у практиці КСУ, необхідно зазначити, що національний орган конституційної юстиції застосовує міжнародно-правову аргументацію з метою дотримання міжнародних зобов'язань України та тлумачення національних правових норм.

Стосовно практики КСУ в частині застосування рішень ЄСПЛ, широко застосовуються рішення у відношенні до України: «Яременко проти України», «Луценко проти України», «Шабельник проти України» (під час розгляду справи про право на правову допомогу 2009 року) [Рішення Конституційного Суду Україні у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 2694], «Пономарьов проти України», «Сокуренко і Стригун проти України» (рішення КСУ у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України 2010 року) [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий

орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 21. – Ст. 31], «Єлоєв проти України», «Солдатенко проти України», «Микола Кучеренко проти України», «Новік проти України» (рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» 2010 року) [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 52. – Ст. 25], «Ткачов проти України» від 13 грудня 2007 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі 2011 року) [Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв’язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 09.02.2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – Ст. 471] тощо.

КСУ посилається і на рішення у відношенні до інших країн, зокрема до Сполученого Королівства, Фінляндії, Польщі, Угорщини, Бельгії, Румунії,

Франції, Литви, Російської Федерації, Італії, Азербайджану, Іспанії, Португалії, Німеччини, Ірландії, Ісландії, Нідерландів, Ліхтенштейну.

Таким чином КСУ активно та безпосередньо бере участь у процесах міждержавної інтеграції, що безперечно сприяє розвитку демократичної правової держави Україна.

Кіріка Д.В.,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
доцент кафедри історії, філософії та права,
кандидат юридичних наук

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ДЕІДЕОЛОГІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Протягом всієї історії ідеологія відігравала активну роль в міжнародному житті. Боротьбі між державами постійно надавалася ідеологічного забарвлення. Чим більш войовничою була політика, тим більше потребувала вона підтримки ідеології. Прудон зазначав, що душею історії є принципи. Будь-який предмет має свою ідею, отже, свій принцип і свій закон; будь-яке явище відповідає якійсь ідеї; ніщо не відбувається в світі, не виражаючи якоїсь ідеї, – все це аксіома новітньої філософії. Саме на принципах ґрунтується життя людства, здійснюють державні перевороти, заради них вмирають і відроджуються спільноти.

Міжнародне право – це сукупність норм і принципів, які регулюють усю систему міжнародних відносин, а також взаємодію в межах окремих груп або на двосторонніх засадах. Норми міжнародного права пов’язують між собою держави. Відповідно до взятих зобов’язань уряди впорядковують внутрішнє законодавство згідно з міжнародними угодами і договорами, нормами та принципами [Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К.: Вища школа., 1998. – С. 304].

Зміна міжнародного політичного життя зумовлена особливостями світового політичного процесу, який є результатом взаємодії всіх політичних інститутів і сил, задіяних у міжнародному житті. У цій взаємодії стикаються різноманітні, інколи цілком протилежні, інтереси, ідеологічні позиції, цілі й наміри суб'єктів міжнародного політичного життя. Вагому роль відіграє й те, що світ поділений на зони політичного впливу держав, угруповань держав, блоків, які, переслідуючи свої інтереси, нерідко суперничають з іншими. Тому результат взаємодії суб'єктів міжнародного політичного життя може виявлятися в різних тенденціях світового політичного процесу: в тенденціях пом'якшення клімату на міжнародній арені або загострення, протистояння, конфронтації тощо. У цьому полягає суперечливість і нерівномірність розвитку світового політичного процесу.

Тому саме теорія міжнародного права стає полем ідеологічної боротьби.

Отже, ідеологія і міжнародне право є явищами взаємопов'язаними і відносяться до ідеологічної сфері соціального життя. Ідеологія являє собою систему ідей, цілей, принципів, поглядів, що виражають інтересів тих чи інших соціальних сил. Вона служить керівництвом до дії. Іншими словами, ідеологія так само, як і політика, право відноситься до нормативних явищ. Політика і право служать важливими засобами реалізації ідеологічні концепцій. У свою чергу, політика і право потребують ідеології для забезпечення соціальний підтримки, а також для теоретичного осмислення поставлених перед ними завдань. Міжнародне право не байдуже до методів ведення ідеологічної боротьби, які не мають виходити за встановлені межі. Воно регламентує зміст ідеологічної діяльності. Заборонена пропаганда, здатна створити або посилити загрозу миру або спровокувати порушення світу.

Новою загрозливою реальністю є комплекс глобальних проблем, які зачіпають життєві інтереси всього людства і для свого розв'язання вимагають колективних зусиль світового співтовариства. Ігнорування цих проблем ставить під загрозу існування людського роду. І. Фролов писав: «Глобальні проблеми, якщо їх вчасно не вирішити, можуть перетворитися не тільки в гальма розвитку

суспільства, але й у вибухівку, яка спроможна підірвати основи його існування».

До таких глобальних змін в сфері міжнародних взаємовідносин належать:

- деідеологізація міжнародних відносин;
- роззосередження влади в світовій політиці;
- перехід від конфронтації до партнерства і співробітництва;
- демократизм і гуманізм світової політики;
- розширення міжнародних відносин;
- прискорення темпів економічного і технічного прогресу;
- посилення взаємозв'язків і взаємозалежності континентів і країн;
- перетворення світу на цілісну систему.

Глобалізація – процес, без врахування якого неможливо прогнозувати, визначати та здійснювати зовнішню політику будь-якої держави. Вона не є чимось новим, вона є процесом, що розвивається із поступовим прискоренням. Вона об'єктивно зменшує значення національних урядів, але прогнозувати розмив національного суверенітету було б необачно. Глобалізація відчуває на собі вплив політичних і міжнародних подій і в той же час впливає на рівень міжнародних відносин [Буроменський М.В. Міжнародне право: Навч. посібник - К.: Юрінком Інтер., 2006. – С. 336].

Останнім часом все частіше доводиться чути про «деідеологізацію» міжнародних відносин і права. Під цим, очевидно, треба розуміти усунення з міжнародного життя суперечок про переваги тієї чи іншої соціальної моделі, а також прийомів ідеологічної війни. Що ж до боротьби ідей, то її не можна скасувати угодами. Надалі вона також буде важливим фактором функціонування і розвитку міжнародного права.

Теорія деідеологізації – позитивістська концепція 50-х рр. XX ст., представниками якої були: Р. Арон, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Ж. Фурастьє, М. Каплан, Л. Ловенталь, Е. Морен та ін. Так, Арон і Белл, обґрунтовували

конвергенцію капіталізму і соціалізму, затухання їх ідеологічної боротьби. Це концепція, відповідно до якої в сучасному світі настає так званий “кінець ідеології”. Суспільний прогрес призводить до необхідності наукового, технічного, політичного вирішення проблем, вільного від ідеології, що спотворює дійсність, тлумачиться як суб’єктивне вираження інтересів соціальних груп. В 70-х рр. деідеологізацію змінює концепція реідеологізації, яка обґрунтовує необхідність вироблення ідеології та ідеалів, які могли б заволодіти масами.

Концепція “кінця ідеологій” виокремила три стани інтенсивності: посилення – ідеологізація; послаблення – деідеологізація; відновлення – реідеологізація.

Однак деякі вчені мають іншу точку зору з приводу занепаду ідеології. Парагков, наприклад, зауважує, що ідеологія безсмертна. У. Матц пише, що попит на ідеології з’являється під час кризи. Таким чином виникає думка щодо хвилястоподібності ідеології, мовляв, після деідеологізації має настати ідеологізація або реідеологізація. Сорос і Валерштайн запевняли, що певні ідеологічні конструкції послугують основою для швидкого краху цивілізації і пришестя нового варварства.

Тож виникає питання – чи потрібно боротися з ідеологією шляхом тотальної деідеологізація? При цьому необхідно довести, що ідеологія не потрібна і вона шкодить суспільству, а тільки тоді починати боротися з нею.

Історія, однак, свідчить, що єдність світогляду в минулому не забезпечувало ні світу, ні правопорядку. Достатньо згадати, що обидві світові війни спалахнули між державами з однаковими соціальними та ідеологічними системами. З іншого боку, в результаті взаємодії держав з різними системами в післявоєнний період вдалося забезпечити мир і домогтися відчутних успіхів в розвитку міжнародного права.

В сучасному світі деідеологізація це не течія, це справа політиків, які через філософію, соціологію, політологію, право прагнуть вплинути на світовий правопорядок, на ідеали і цінності людства. Еволюція ідеології зумовлює

одночасно еволюцію політики. Деідеологізація в Україні відбувається не тільки серед суспільства, а й серед потенційних носіїв ідеології – політичних партій. А деідеологізація партій і доктрин призводить до так званої “маргіналізація” ідеології [Галико Д. Деідеологізація як етап розвитку політики postua.info/stud_conf.../Galyko_stud_conf_2009.htm].

Таким чином, тотальна деідеологізація, яка набуває відчутного посилення, може призвести до взаємного непорозуміння соціальних суб’єктів, до поглиблення їх розходження, безвихідному протистоянню, к поглибленню кризи самосвідомості тих соціальних груп, які покликані грати основну роль в соціальному житті нації, класів, поколінь.

Головними принципами сучасного міжнародного права є мирне співіснування, суверенна рівність держав, рівноправність народів та їх право самостійно визначати свою долю, незастосування сили або загрози силою в міжнародних відносинах, непорушність державних кордонів, територіальної цілісності держав, мирне врегулювання суперечок, невтручання у внутрішні справи держав, сумлінне виконання зобов’язань за міжнародним правом та угодами, загальне поважання прав людини й основних свобод. Дотримуючись перелічених принципів сучасного міжнародного життя – найважливішого імперативу існування людства, – можна уникнути кровопролитних війн, що як ніколи актуально звучить сьогодні.

Головні ідеї нової філософії міжнародної політики полягають у визнанні світу як суперечливого, але взаємозв’язаного й цілісного розмаїття соціальних і політичних систем; розумінні суспільства як системи організмів, які можуть і повинні співіснувати; пріоритеті загальнолюдських цінностей над класовими, становими, національними; багатоваріантності суспільного прогресу; існуванні світу без насильства та воєн; розумінні того, що в сучасному світі немає жодної політичної, економічної, соціальної, ідеологічної чи ще якоїсь проблеми, яку можна позитивно розв’язати, застосовуючи силу чи загрозу силою, й що немає такого питання, яке не можна було б розв’язати мирними, політичними засобами; прагненні до кардинально нового світового порядку, до діалогу й

співробітництва в інтересах розвитку й збереження цивілізації [Бурменський М.В. Міжнародне право: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер., 2006. – 336 с.].

Як бачимо, теорія і практика деідеологізації є своєрідним плетивом реалістичних і ідеологічних сюжетів, правда і домисли в яких розрізнити інколи є справою неможливою. В історії розвитку цивілізації XX століття вона відіграла як позитивну, так і негативну роль. З одного боку, вона переконала всіх і кожного, що ідеологічні істини мають умовний характер відмовитись від них (втекти від ідеології) так само просто, як від авторитетів, які посоромили себе перед громадськістю. З другого – довела, що означена "втеча" має не абсолютний, а відносний характер. Об'єднані й осмислені в єдиному концептуальному полі загальні інтереси держави, народу, нації, класу чи соціальної групи не лише не заперечують, але й вимагають нового ідеологічного оформлення [Слюсаревський М. Ідеологія "взаємини" з освітою і психологічною наукою // Віче. – № 2. – 1999. – С. 63].

Розглянута проблема набуває особливого значення в умовах глобалізації, що веде до все більш глибокої взаємозалежності країн і народів. На перший план висувається проблема взаємодії різних цивілізацій. У Декларації тисячоліття ООН з цього приводу сказано: «Відмінностей усередині товариств та між ними не слід боятися і їх не можна придушувати, про них слід дбати як про цінне надбання людства… діалог між всіма цивілізаціями слід активно підтримувати».

Отже, ідеологічні розбіжності не є непереборною перепоною для забезпечення світу і законності. Ідеологія визначається потребами життя суспільства, які можуть бути задоволені лише в результаті широкого співробітництва держав незалежно від існуючих між ними відмінностей. Ідеологія впливає на міжнародне право як через політику, так і безпосередньо. Вона включає політичні, правові, моральні, філософські ідеї, принципи, установки, правову свідомість. Ідейна основа спільного міжнародного права є результат тривалого історичного розвитку і відбиває досягнутий рівень

цивілізації. У результаті вона володіє точною незалежністю від тих чи інших змін в ідеології держав і має на неї вплив. Тому на міжнародне визнання може розраховувати лише ідеологія співробітництва, а отже, і правопорядку.

Резанов С. А.,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС,
кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Будь-яка свобода, що не має правових обмежень в її здійсненні, здатна перерости в свавілля, привести до порушення основних прав і свобод людини. Тим більше, коли вона пов’язана із застосуванням владних повноважень. Тому дискреційні повноваження не можуть і не повинні існувати без обгрунтованих законодавчих меж.

У юридичній діяльності межі представляють досить поширене явище. Наприклад, існують межі реалізації цивільних прав, межі розгляду касаційної скарги, межі необхідної оборони, межі правосуб’єктності і інші. Їх призначення полягає у тому, що вони виступають легальними рамками, які визначають можливу поведінку суб’єкта правовідносин. В результаті, межі виконують важливу роль по обмеженню невиправданої свободи особи, орієнтації суб’єктів права на соціально-корисну поведінку.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що правові обмеження і межі дискреційних повноважень взаємозв’язані. Вважаємо, що для з’ясування загальних рис і особливостей даних явищ, необхідно, перш за все, розглянути ознаки меж дискреційних повноважень.

Першою ознакою даного феномена є те, що вони є межами, які встановлюють допустиму норму свободи посадової особи у виборі варіантів

рішень. Межі дискреційних повноважень характеризують якісну і кількісну визначеність даних рішень. Ці межі рухомі і мінливі, багато в чому залежать від волі законодавця. Чим «ширші» межі дискреційних повноважень, тим більше за альтернативи доступно суб'єкту правозастосування, і навпаки. Подальший аналіз даної ознаки потрібно здійснювати з використанням категоріального апарату філософії.

Таким чином, однією з основних ознак меж дискреційних повноважень є те, що вони є межами, що встановлюють допустиму норму свободи правозастосувача у виборі варіантів рішень. За їх допомогою визначається як якісна, так і кількісна характеристики встановлених законом альтернатив. Для того, щоб вплинути на ступінь свободи розсуду суб'єкта в правозастосувальному процесі достатньо змінити дані межі, що спричинить за собою збільшення або зменшення (залежно від характеру змін) доступних для його вибору варіантів рішень.

У той же час, ступінь свободи у виборі варіантів рішень є не що інше, як суб'єктивне право. Тому другою ознакою меж дискреційних повноважень є те, що вони виражаються в праві посадової особи винести оптимальне рішення по конкретній юридичній справі. Межі встановлюють особливий режим використання дискреційних повноважень.

У юридичній науці загальноприйнятим вважається підхід, згідно якого суб'єктивне право є мірою свободи, яка надана суб'єкту для досягнення свого інтересу [Философский энциклопедический словарь // Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, О. М. Ковалев. – М., 1993. – С. 202]. Суб'єктивне право завжди обмежується рамками закону. Саме суб'єктивне право обмежує своїм змістом можливу неправомірну активність, а в рамках правозастосування встановлюється додатковий регулятор [Рабінович П. М. Загальна теорія права та держави: Конспект лекцій. / П. М. Рабінович. – Львів : Ред.–вид. відд. Львів. ун–ту, 1992. – С. 49].

Разом з тим, повне ототожнення цих двох явищ представляється не зовсім коректним з наступних причин. У компетенцію суб'єктів

правозастосування входять не тільки владні повноваження, але і обов'язок здійснювати певні функції. В процесі виконання юридичного обов'язку у посадової особи відсутня свобода вибору. Отже, межі компетенції можуть як перетинатися з межами дискреційних повноважень, якщо посадовець реалізує право на розсуд, так і не співпадати у разі, коли даними суб'єктами виконується юридичний обов'язок поза розсудом. В зв'язку з цим, представляється вірним розглядати межі компетенції і межі дискреційних повноважень як поняття, які пересікаються, але повністю не співпадають.

Порушення меж дискреційних повноважень припускає настання негативних правових наслідків для особи, яка їх порушила. Тому наступною ознакою меж дискреційних повноважень є те, що вони виступають як особливий правовий індикатор, що дозволяє диференціювати поведінку суб'єкта правозастосування на правомірну і протиправну. Поведінка службової, яка здійснюється в рамках легально встановлених меж, визнається формально правомірною. Перевищення меж дискреційних повноважень, вихід за встановлені законом рамки є не що інше, як правопорушення, за вчинення якого повинна наступати юридична відповідальність.

При зловживанні в процесі застосування дискреційних повноважень суб'єкт правозастосування може як виходити за його межі, так і формально не порушувати їх. У першому випадку, посадова особа вчиняє правопорушення. Разом з тим, протиправне зловживання правом відрізняється від звичного правопорушення, перш за все, тим, що суб'єкт вчиняє протиправне діяння за допомогою реалізації свого суб'єктивного права і первинна стадія його діяння знаходиться в рамках закону. Отже, в процесі здійснення зловживання на першому етапі суб'єкт правозастосування реалізує законні повноваження. Проте, якщо допускається порушення легальних меж, то вчиняється звичний делікт, і посадова особа повинна бути притягнена до відповідальності.

В зв'язку з цим, представляється, що однією з найважливіших задач законодавця є знаходження юридичного «оптимуму» при розстановці меж

дискреційних повноважень. Зловживання дискреційними повноваженнями не повинно залишатися безкарним.

Підводячи підсумок розгляду даної ознаки, зазначимо, що за допомогою меж дискреційних повноважень, стає можливим дати юридичну оцінку поведінці суб'єкта правозастосування на правомірне і протиправне. У разі перевищення меж дискреційних повноважень, посадова особа повинна понести передбачену законом юридичну відповідальність.

Разом з тим, існують обставини, які дозволяють змінити правові наслідки для суб'єкта правозастосування, не дивлячись на наявність ознак правопорушення. Наприклад, у разі здійснення правозастосувальної помилки. І хоча формально межі дискреційних повноважень були порушені, така поведінка визнаватиметься об'єктивно-протиправною, оскільки відсутня така важлива ознака, як вина суб'єкта.

Особливим правовим інструментарієм виступають підстави застосування дискреційних повноважень, під якими розуміються диспозитивні норми права; імперативні норми права, які містять відносно визначені або альтернативні санкції; оціночні поняття; закриті і відкриті правові переліки; прогалини в праві, а так само колізії в законодавстві. Разом з тим, способи закріплення меж дещо відрізняються від способів правової регламентації самого розсуду.

Якщо суб'єкт застосування права має можливість на свій розсуд винести рішення, прямо не передбачене законом, то в цьому випадку потрібно говорити про відносно-визначені межі. У свою чергу, абсолютно-визначені межі не допускають такої можливості. Повною мірою відносна визначеність меж присутня при застосуванні оціночних понять і відкритих правових переліків.

Таким чином, межі дискреційних повноважень є встановленими за допомогою особливого правового інструментарію межами, в рамках яких, посадова особа на основі комплексного аналізу обставин юридичної справи уповноважений винести оптимальну ухвалу з погляду принципів законності, справедливості і доцільності.

Войтович П.П.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
доктор філософії в галузі права

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЯК ВИБІР ДЕРЖАВИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО РОЗВИТКУ

Питання щодо вибору та права вибору є складним та дискусійним. Це пов'язано із багатоаспектністю поняття «право» та відсутністю єдності у розумінні категорії «вибір».

Вибір розуміється у взаємозв'язку процесу прийняття рішень та об'єктивації результату даного процесу (самого рішення).

В філософії «вибір» розглядається через поняття «воля» і «свобода». Свобода людської волі виражає активну, цілеспрямовану, перетворюючу роль людини по відношенню до детермінуючих обставин, індивідуально неповторне відображення об'єктивних причин у людській діяльності. Свобода волі – це і свобода бажання, і свобода вибору поведінки, і відсутність примусу.

Вибір – це розумова, свідомо-вольова діяльність суб'єкта по визначенню варіанта поведінки в певній сфері та об'єктивація її результату у діянні суб'єкта.

Засноване на свободі волі право вибору виступає найважливішою стороною соціального (у тому числі, правового) регулювання поведінки людей.

Вибір проявляється у процесі реалізації правових приписів, під час поєднання волі держави з волею окремих суб'єктів права, у тому числі щодо взаємодії держави з іншими суб'єктами міжнародного права.

Отже, однією із сфер реалізації права вибору є зовнішня політика, що проводиться державою та її уповноваженими суб'єктами.

З появою держави, тобто універсальної політичної організації, що діє на основі адміністративно-територіального поділу і громадянства та здійснює за допомогою спеціалізованого апарату управління, арбітрування та легальний примус [Чиркин В. Е. Основы сравнительного государствоведения. - М., 1997. -

С. 15], виникла необхідність у співпраці та спілкуванні з іншими державами, у діяльності, що виражає загальний курс держави у міжнародних справах (у зовнішній політиці). Зовнішня політика є однією із найважливіших функцій держави, що визначає її сутність, адже функціонування і розвиток будь-якої держави як суб'єкта міжнародного права і міжнародних відносин не може відбуватися без зовнішніх зв'язків з іншими суб'єктами міжнародного права. Це об'єктивна необхідність існуючого суспільного розвитку.

Природу і сутність зовнішньої політики визначити чітко і однозначно украй складно. Вона є переважно сумою окремих, ситуативних рішень і дій, чітко видимий зв'язок між якими дуже важко простежується і пояснюється. Крім того, зовнішня політика практично всюди виступає у формі подвійної суміші компромісів – з одного боку, між національними політиками і державними діячами і між національною дипломатією, а з іншого боку, - між певною державою і її зарубіжними партнерами і супротивниками в цілях співробітництва, задля задоволення своїх інтересів і певного обопільного розвитку.

Сполучаючи і підпорядковуючи інтереси суверенних держав, інтереси всього людства і окремих його частин, зовнішня політика була і залишається вельми подвійною; у ній знаходять своє віддзеркалення і ідеалістичні уявлення про справедливий устрій світу, і жорсткий практичний розрахунок владних еліт, що відрізняють потреби своїх країн, що породжуються ситуацією, яка складається, від перспективних цілей перетворення світового порядку.

Зовнішня політика є складовою частиною політики в цілому, яка має всеохоплюючий характер і велике значення у регулюванні суспільних відносин.

Ю.І. Казанцев вважає, що зовнішня політика є загальним курсом держави у міжнародних справах [Казанцев Ю.И. Международные отношения и внешняя политика России (XX в.). – Новосибирск, 2002. – С. 339]. Вважаємо таке визначення вірним, але таким, що потребує уточнення. Зовнішня політика, дійсно, є курсом держави, її вибором, але сьогодні такого вибору недостатньо, адже необхідне співробітництво, взаємодія суб'єктів міжнародного права.

Про це пишуть і В. Баштанник та Є. Суліма: «Зовнішня політика – це діяльність держави на міжнародній арені, яка регулює відносини з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності, спирається на економічний, демографічний, військовий, науково-технічний і культурний потенціали взаємодіючих держав» [Баштанник В., Суліма Є. Удосконалення управлінської діяльності у системі зовнішньої політики України: методологія проблеми // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2003. - №3. – С. 52-65], являє собою вибір держави як суб'єкта міжнародного права.

В сучасних умовах глобальних трансформацій світу особливої значущості набуває проблема наслідків впливу культурного чинника на зовнішню політику. Культура виступає як арена найбільш стійкої взаємодії народів, їх взаємного збагачення і розуміння. Люди і країни підпадають під вплив своїх культурних відмінностей, які відображають їх цінності, точки зору, інтереси, звичаї, історичні надії і побоювання [Кучмій О.П. Вплив культурологічних чинників на структурні частини світової політики // Вісник «Міжнародні відносини». – Вип. 22. – С. 151 – 153]. Різні держави і різні регіони мають різний рівень стратегічних переваг, які укорінялися ще на ранньому етапі існування і формують досвід держави, і певною мірою потрапили під вплив з боку філософських, політичних, культурних і пізнавальних характеристик держави і її еліти. При цьому міжнародне право спрямоване на співпрацю між різними правовими культурами, на їх спільний та індивідуальний розвиток, їх симбіоз.

Зовнішня політика базується на численності координат. Серед них: внутрішньополітичне середовище, умови, ресурси, визначення її цілей та задач, склад соціальних сил і груп, характер і зміст суспільних інтересів, ступінь підтримки всередині країни та інші.

Досить важливою проблемою дефініції зовнішньої політики є проблема розуміння її взаємозв'язку із внутрішньою політикою держави. Оскільки

зовнішня політика є діяльністю держави, вона не може бути відокремлена від політики внутрішньої, більш того, вона є похідною внутрішньої політики.

Зміст політики, об'єктивно обумовлений волею народу (громадянського суспільства), фактично опосередковується його повноважним інституційним представником – державою. Це зумовлено тим, що значна частина внутрішньої і зовнішньої політики держави регулюється за допомогою права, законотворчого процесу, винесенням політико-правових рішень, впроваджується у нормативній формі та спирається на міжнародно-правові принципи.

В цілому зовнішня політика залежить від ступеня адаптації держави до середовища, в якому діють подібні до неї, від співробітництва, кожна з країн керується переважно власними національними інтересами, тому необхідне поєднання цих інтересів, їх певне врахування.

Сучасна інтерпретація змісту зовнішньої політики не може обмежуватися вузькоприкладним підходом, який зводить її призначення до прагматичних завдань оцінки адекватності діючого законодавства у цій області і його подальшого вдосконалення. Вбачається, що за своєю суттю і соціальним цілям зовнішня політика повинна відігравати роль особливого і необхідного компонента державної політики, сприяти закріпленню і забезпеченню політичного вибору країни, санкціонованого волею народу і прийнятого його політичними лідерами.

Можна стверджувати, що зовнішня політика є спробою адаптувати національну суспільно-політичну систему до міжнародної, а загалом вона спрямована на досягнення та підтримання динамічної рівноваги між ними, розвиток цих систем.

Головною метою зовнішньої політики являється забезпечення національних інтересів, чого неможливо досягти без розвинутої співпраці, без поваги законних інтересів інших країн та міжнародної спільноти в цілому.

Основні завдання зовнішньої політики - це зміцнення суспільного устрою держави шляхом зміцнення її положення в системі держав, а також

захист на міжнародній арені інтересів всього народу. Отже, основна мета – це розвиток держави, народу, вирішення глобальних проблем сучасності, чого неможливо досягти без співпраці, без обмежень свого суверенітету, у тому числі на користь повноважень міжнародних організацій та інших міжнародних інституцій, шляхом прийняття відповідних міжнародно-правових норм, а тому міжнародне право може вважатися правом розвитку.

Так, М. Баймуратов відзначає, що міжнародне право як результат суспільної практики, з'явившись як спосіб усвідомлення людьми (групами, класами) свого матеріального інтересу, особливо у зв'язку з міжнародними відносинами, що постійно змінюються, надавало і здійснює величезний вплив на розвиток держав і народів. Міжнародне право – це система юридичних принципів і норм договірного і звичаєвого характеру, угод, що виникають в результаті взаємодії (співробітництва) між державами і іншими суб'єктами міжнародного спілкування і регулюють відносини між ними в цілях мирного співіснування [Баймуратов М.А. Международное публичное право. – К., 2004. – С. 6], тобто розвитку.

Ефективність міжнародного права як права всеосяжної безпеки і колективної відповідальності держав перед людством, як права розвитку, припускає конструктивну співпрацю учасників міжнародного спілкування у вирішенні двох основних завдань, а саме забезпечення функціонування того механізму підтримки миру, яким міжнародне співтовариство вже володіє, а також вироблення нових правових норм.

Об'єктом правового регулювання міжнародного права є міжнародні відносини – відносини між державами як суб'єктами міжнародного права[Див. детальніше: Левин Д.Б. Международное право, внешняя политика и дипломатия. – М.: Международные отношения, 1981; Черкес М.Е. Международное право: Учебное пособие. – Одесса: Юридическая литература, 2004. – С. 118].

Кожна держава – суб'єкт міжнародного права – проводить на світовій арені свою зовнішню політику, але роблять це уповноважені на те державні

органи зовнішніх зносин. І вони повинні бути визнані в цій якості міжнародним правопорядком. Саме вони здійснюють вибір, керуючись певними інтересами та залежно від існуючих умов.

Як справедливо відзначає Ю.Д. Ільїн, політика і право знаходяться у постійній взаємодії. Це процес і він об'єктивний. Поза політичним життям право стає безжиттєвим, а насправді кожна норма повинна обслуговувати саме життя [Ильин Ю.Д. Международное публичное право: лекции / Ю.Д. Ильин. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2008. – С. 197].

Політика як цілеспрямована діяльність є невід'ємною частиною життєдіяльності людини, через яку реалізуються загальнонаціональні, групові та індивідуальні інтереси, здійснюється регулювання, реформування або навіть зміна суспільних систем. Про таку зміну міжнародного права, а саме про трансформацію його в право розвитку, співробітництва можна говорити сьогодні.

Політика являється домінуючою сферою соціального і духовного життя суспільства і значною мірою визначає сучасне міжнародне право як право розвитку.

У демократичному суспільстві політика здійснюється для людей і через людей. Загальними засадами демократичної політики є: оптимальне сполучення універсального і національного; гуманістична спрямованість, подолання насильства і злочинності; моральність та патріотизм. Вважаємо, що ці характеристики є у тому числі характеристиками розвитку.

Отже, міжнародне право є сукупністю юридичних норм і інститутів, регулюючих відносини в міжнародному співтоваристві з метою встановлення в ньому миру, справедливості і сприяння його розвитку [Тускоз Ж. Міжнародне право. – К., 1998. – С. 9].

Як пише Вираллі, міжнародне право розвитку відображає трансформацію, яку зазнає міжнародне право у цілому, перехід від права мирного співіснування (класичного міжнародного права) до міжнародного права співробітництва [Virally M. Ou en est le droit international du developement?

/ Michel Virally // Revue juridique et politique, independence et cooperation. – 1975. – № 3. – Pp. 219-280].

У зв'язку з цим Моріс Флорі та Аллен Пелле справедливо ототожнюють міжнародне право розвитку з міжнародним правом. Міжнародне право розвитку, на їх думку, надає міжнародному праву цілеспрямованості. В якості мети виступає боротьба з економічною відсталістю та досягнення слаборозвинутими країнами справжньої незалежності [Flory M. Droit international du developpement. – Paris: Presses Universitaires de France, 1977. – P. 31], а також перетворення діючого міжнародного права на активний інструмент скорочення нерівності у розвиткові [Pellet A. Le droit international du developpement. – Paris: Presses Universitaires de France, 1978. – P. 6].

Право розвитку об'єднує всі норми, спрямовані на міжнародне сприяння розвитку [Тускоз Ж. Міжнародне право: Підручник. Пер. з фр. – К.: «АртЕк», 1998. – С. 274-278]. Міжнародне право розвитку - це новий вимір міжнародного права, це спосіб перегляду міжнародного права.

Рівень розвитку міжнародних відносин характеризують відповідні наміри в зовнішній політиці держав щодо зміцнення демократії і прав людини.

З іншого боку, ступінь забезпеченості основних завдань зовнішньої політики, ступінь забезпеченості інтересів держави все більшою мірою залежить від її відносин з іншими країнами. Незалежні держави не розвиваються у вакуумі, вони взаємодіють один з одним і виступають суб'єктами політики більш високого рівня – світової політики, тобто держави діють у сфері міжнародних відносин.

Міжнародні відносини виступають тим простором, на якому стикаються і взаємодіють на різному рівні (глобальному, регіональному, багатосторонньому і двосторонньому) різні сили: державні, військові, економічні, політичні, суспільні і інтелектуальні [Цыганков П.А. Теория международных отношений. – М., 2004. – С. 20].

Як зазначає А. Мурадян, всі міжнародні відносини можна підрозділити на два основні типи: відносини суперництва і відносини співпраці [Мурадян А.

А. Самая благородная наука (Об основных понятиях международно-политической теории). – М., 1990. – С. 8-10]. Така співпраця неможлива без зовнішньої політики. Зрештою міжнародні відносини складаються, перш за все, з сукупності зовнішньополітичної діяльності держав, які є основними учасниками міжнародних відносин і як самостійні суб'єкти, і як члени яких-небудь організацій.

Зовнішня політика регулює відносини даної держави з іншими державами, забезпечує реалізацію її потреб та інтересів на міжнародній арені.

Міжнародні відносини стають все більш універсальними, різноманітними, всеосяжними, рівно зобов'язуючими для всіх суб'єктів міжнародного права, у зв'язку з чим їх необхідно розглядати як цілісну систему і навряд чи сьогодні можна зрозуміти зовнішню політику тієї або іншої держави, якщо розглядати її ізольовано від системи міжнародних відносин, в яку ця держава входить і яка в певних межах детермінує його зовнішню політику [Левин Д.Б. Международное право, внешняя политика и дипломатия. – М., 1981. – С. 29].

Важливо підкреслити і такий значущий напрям зовнішньої політики, як участь в міжнародних організаціях, яка відкриває додаткові можливості активної участі в міжнародних відносинах.

Сама по собі сучасна міжнародна система виключно складна. Наявність на світовій арені різних центрів сили, культур і цивілізацій не підлягає сумніву. Головне питання полягає в тому, які висновки роблять з цього державні діячі і дипломати, як вони використовують цю обставину в зовнішньополітичних цілях.

Всі країни повинні бути зацікавлені в стабільній системі міжнародних відносин, заснованій на принципах рівноправ'я, взаємної поваги і взаємовигідної співпраці і інших принципах міжнародного права. Ця система покликана забезпечити надійну безпеку кожного члена світової спільноти в політичній, військовій, економічній, гуманітарній і інших областях.

Проте з тих або інших причин держави далеко не повно використовують потенціал міжнародного права. Як справедливо відзначає російський вчений І. І. Лукашук, багато з них, у тому числі і великі, не поспішають з його прогресивним розвитком, і, перш за все з вдосконаленням механізму його функціонування [Лукашук И.И. Внешняя политика России и международное право. – М., 1997. – С. 8].

Тут варто пам'ятати, що право додає обов'язковий характер політичним вимогам народу. Тим самим воно закріплює відносини, що складаються в результаті певної політики, і додає їм стійкості. У праві політика знаходить свій найбільш безпосередній вираз.

Закріплюючи політичні вимоги в певні стандарти поведінки, право додає їм характер загальнообов'язкових норм, але ці норми неодмінно спираються на загальні юридичні принципи, що їм передують, виражають правосвідомість того або іншого класу, або народу – в демократичному суспільстві, і набувають самі по собі відносну самостійність.

Право не тільки закріплює відносини, що складаються в результаті здійснення політики, але і створює організаційні форми здійснення політики.

З іншого боку, політика активно впливає на право. Роль політики в процесі правотворчості виключно велика. Політичні ідеї нерідко перетворюються на принципи права, а конкретні політичні вимоги, політичний вибір стають спеціальними правовими нормами. Політика також значною мірою визначає зміст процесу здійснення права, застосування його на практиці. Це зовсім не автоматичний процес, а процес свідомої людської діяльності, результат вибору.

Міжнародне право і зовнішня політика – це також дві окремі, але нерозривно зв'язані і такі, що узгоджуються між собою сторони міжнародного життя: зовнішня політика, активно беручи участь в створенні і здійсненні норм міжнародного права, разом з тим підкоряється цим нормам; міжнародне право,

що складається і застосовується в процесі зовнішньополітичної діяльності, в той же час встановлює рамки і форми цієї діяльності.

Зовнішня політика, застосовуючи норми міжнародного права, наповнює їх тим конкретним політичним змістом, залежно від якого може змінюватися їх реальне значення в міжнародному житті. Соціально-політичний зміст тих або інших норм і інститутів міжнародного права міг змінюватися не тільки в різні історичні епохи, але навіть впродовж однієї і тієї ж епохи залежно від характеру тієї зовнішньої політики, яка застосовувала дані норми і інститути, залежно від вибору.

Одні і ті ж норми міжнародного права, що застосовуються відповідно до їх юридичного змісту, можуть в різних випадках служити різним політичним цілям і мати неоднаковий соціально-політичний зміст, хоча, як би далеко не йшла ця відмінність, політика, здійснювана за допомогою міжнародно-правових норм, не може підривати ані принцип мирного співіснування, ані принцип суверенітету, ані інші непорушні основи сучасних міжнародних відносин і міжнародного права.

Вплив міжнародного права на зовнішню політику виявляється в трьох аспектах: по-перше, міжнародне право, накладаючи на держави певні зобов’язання, створює обмеження для їх зовнішньої політики, що запобігають діям, несумісним з нормами міжнародного права. По-друге, міжнародне право, надаючи державам певні права, надає їм додаткову можливість і засоби для відстоювання інтересів, що охороняються цими правами, тобто служить опорою для їх зовнішньої політики, їх вибору. По-третє, міжнародне право містить норми, що регламентують діяльність органів, що здійснюють зовнішню політику [Левин Д.Б. Международное право, внешняя политика и дипломатия. – М., 1981. – С. 7 – 9].

Специфічність міжнародного середовища, у якому здійснюється зовнішня політика, зумовлюється: поліцентризмом, складністю, системністю, глобальністю, культурним плюралізмом та інформаційною неоднозначністю

[Мальський М., Мацях М. Теорія міжнародних відносин. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002].

Як зауважує Дж. Розенау, зовнішньополітична діяльність побудована на взаємодії двох співвідношень: розташування і динаміки сил на міжнародній арені та внутрішніх чинників, передусім соціальних [Розенау Дж. К исследованию взаимопересечения внутриполитической и международной систем // Теория международных отношений: Хрестоматия / Под. Ред. П.А. Цыганкова. – М., 2002. – С. 174].

Будь-яка зовнішня політика є спробою адаптувати національну суспільну-політичну систему до міжнародної, а загалом можна стверджувати, що вона спрямована на досягнення та підтримання динамічної рівноваги між ними [Мальський М., Занько Ю., Мацях М. Проблеми наукового дефініювання та особливості наукової інтерпретації поняття зовнішньої політики // Вісник Львівського Університету. Серія Міжнародні відносини. – 2004. – Вип.11. – С. 3-11], тобто розвитку, чого неможливо досягти без тісної співпраці.

Політика як вибір у вирішальному ступені визначає напрям розвитку міжнародного права. При цьому роль зовнішньої політики у взаємодії національного права з міжнародним [Хижняк В.С. Роль внешней политики Российской Федерации во взаимодействии российского национального и международного права // Правовая политика и правовая жизнь. – 2003. – № 4. – С. 107-112.] полягає в тому, щоб надати як можна більший вплив на формування і розвиток в міжнародному праві тих норм і інститутів, які максимально відображатимуть національні інтереси, вибір держави і сприятимуть досягненню інтернаціональних інтересів, розвитку.

Чайковський Ю. В.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права та міжнародних відносин,
кандидат юридичних наук

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ

Інтенсивна глобалізація світової економіки і міжнародних відносин надає спеціальної актуальності дослідженню сучасного стану міграційної політики держав. Загальний характер і важливість міграційних явищ підносить процес міграції майже до рівня розвитку людини в сучасному світі. Глобалізація і універсалізація міграції проявляється у зникненні поділу на країни еміграції та країни імміграції.

Традиційно, найбільші міграційні потоки завжди мали місце на європейському континенті. Європа, яка в минулому була джерелом іммігрантів, в даний час притягує їх з різних регіонів Землі. Все це поставило перед державами, зокрема і Україною, складне завдання правового регулювання міграції. Тому в державах розроблено свої власні спеціальні правові норми, що регламентують міграційні процеси. Ці норми традиційно є складовою частиною міграційної політики держави. Міграційною політикою можна визнати каталог існуючих інструментів, створених державою або її складовими частинами, що охоплює однаково як пасивні, так і активні форми управління імміграцією і еміграцією. Водночас основа міграційної політики – застосування стратегічних цивілізаційних передумов і модернізацій, а також національних звичаїв чи основних міжнародних документів.

Аналіз змін, які відбуваються в останні роки в міграційних політиках держав, схиляє до думки, що головним детермінантом розвитку певної міграційної політики є її тісний зв’язок з потребами ринку праці, а також домінуюча концепція суспільства (модель політичного чи етнічного суспільства). Водночас все більшу роль відіграє громадська думка, яка в деякій мірі накладає на політичних керівників певні обов’язки у сфері міграційної

політики. Крім того, ЗМІ здатні створити в суспільстві відмінну від реалій картину міграції. Ті або інші обумовленості мають вплив на ступінь відкритості/закритості приймаючої держави, а також на остаточну форму міграційної політики.

Отже, які чинники активно впливають на розвиток міграційної політики. Міграція належить до тих соціальних явищ, які сильно реагують на зміни демографічних, політичних та економічних умов. При чому це стосується не лише еміграції, але й імміграції. Звісно, жодна держава не може стимулювати еміграцію зі своєї країни, проте еміграційна політика держави повинна враховувати відтік власних громадян за кордон з метою коректного прогнозування, наприклад, кількості і якості (кваліфікації) іммігрантів, які повинні будуть замінити на робочих місцях тих, хто виїхав. Цікаво, що частіше особи покидають державу не у пошуках праці через неможливість знайти її у власній державі, а з метою зміни місця праці та поліпшення оплати або умов праці. Тобто, відтік цих осіб потребує адекватної заміни для економіки держави-постачальника робочої сили. Крім того, ці особи продовжують перебувати під захистом держави громадянства, і ця обставина також враховується при формуванні міграційної політики.

Імміграційна політика є другою складовою політики у сфері міграції і для держави обидві складові є рівнозначно важливі. Вона необхідна для того, щоб захистити інтереси власного населення від некерованого припливу робочої сили і для цього необхідний більший контроль нелегальної зайнятості. При чому успіх такого контролю буде досягнутий, якщо держава не перекладе цю функцію, не обтяжить роботодавця. І в першу чергу, це можна досягти не засобами покарання, а стимулювання і заохочення і роботодавців, і нелегальних працівників, до легального працевлаштування.

Крім того, міграційна політика повинна також сприяти інтеграції іноземців в державі прибуття, враховуючи те, що іноземцям з певних країн значно легше інтегруватися в суспільство через подібність мовну, культурну або законодавчу. Тобто за необхідності забезпечення економічного розвитку

через залучення мігрантів слід стимулювати міграцію з певних країн враховуючи майбутню легкість їх інтеграції.

Вдала міграційна політика – запорука розвитку держави. Так, працевлаштування власних громадян за межами держави стимулює приплив валюти, яку працюючі висилають родині з-за кордону, що покращує рівень життя громадян, стимулює власну економіку і в деяких випадках навіть може впливати на валютно-фінансову політику держави.

В області іммміграційної політики повинні також враховуватися інтереси охорони інтелектуального і людського потенціалу для власної економіки і політики. Важливо створити такі умови, які б унеможливили еміграцію молодих людей і професіоналів в тих сферах, які мають значення для власної економіки і науки.

Отже, міграція залежить від демографічних, політичних і та економічних чинників. Дуже важливим фактором як для еміграції, так й імміграції є рівень економічного розвитку. Умовами, що не сприяють еміграції є високий рівень економічного розвитку, збільшення виробництва, інвестицій, зростання кількості робочих місць, високий рівень оплати праці, висока занятість, що водночас є і факторами притягнення іммігрантів. Тобто, держава завжди повинна формувати свою міграційну політику беручи до уваги обидві її складові.

Тому, враховуючи ці особливості, ми не можемо створювати власну міграційну політику за відсутності багатьох законодавчих інструментів протидії нелегальній міграції. Так, в протидії нелегальній міграції виділяють: укладення умов (наприклад, про полегшення працевлаштування), візову політику, прикордонний контроль і контроль безпосередньо при перетині кордону, контроль міграційної служби на території держави, засоби відповідальності за нелегальний перетин кордону і нелегальне перебування особи на території держави, попередження незаконного працевлаштування, депортація, реадмісія, а також добровільне повернення і амністія для нелегальних мігрантів. На сьогоднішній день, це напрацьовані міжнародним

суспільством ефективні інструменти міграційної політики держав. На жаль, в Україні на сьогоднішній день багато із цих інструментів не працюють, при чому як через об'єктивні причини військових дій всередині держави, так і певні суб'єктивні причини, пов'язані із високим рівнем корупції і відсутності реального контролю з боку держави над кордоном. Як наслідок – відсутність системного підходу в напрацюванні міграційної політики із широким залученням до цього процесу громадянського суспільства і міжнародного досвіду формування.

Тимофеева Л.Ю.,
Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры уголовного права

СТРАТЕГИЯ «ЧЕЛОВЕЧНОСТИ»

Государства развиваются; меняются, совершенствуются нормы закона, законотворческие органы международного сообщества ломают голову над новыми изменениями, созданием новых конвенций, программ, которые будут способствовать развитию государства и минимизации преступности. А люди продолжают совершать преступления...

Какие бы результаты не сопровождало за собой развитие государства или государств, но последнее не должно противоречить фундаментальным ценностям. Ценностям, без которых право не имеет смысла. Ценности человека и человечности. «Справедливость и любовь – вот лозунг, вот эмблема, вот извечный резерв человеческой жизни во всех ее личных и социально-политических импульсах. И с этой исключительной точки зрения проводилась, производится и всегда будет производиться оценка и переоценка всего того, что Генр. Риккерт называет – «смыслом мира», – всего того, что надо считать в нем самым ценным, о чем люди никогда не перестанут спрашивать», как пишет В. М. Ворт. [Ворт В. М. Жизнь и смерть, право и сила: идея возмездия и смертная казнь в основоположениях государственной уголовной политики.

Тени прошлого и настоящего: социально-юридический этюд [Текст] / В. М. Ворт. – П. : Тип. К.П. Шрадер, В. О., Большой пр., 19, 1917. – С. 47].

Жизнь человека, человечность охраняется как национальным, так и международным законодательством. В ст. ст. 4, 5 Всеобщей декларации прав человека от 10.12.1948 г. предусмотрено, что никто не должен содержаться в рабстве или в подневольном состоянии; рабство и работорговля запрещаются во всех их видах; никто не должен подвергаться пыткам или жестоким, бесчеловечным или унижающим его достоинство обращению и наказанию.

Ученые давно говорят об универсализации, в том числе универсализации ценностей посредством их «всемирной» охраны и защиты. Отдельные аспекты проблемы «вечных» преступлений, формирования уголовно-правового запрета на основе идей гуманизма исследовали, в частности: Я. В. Гилинский, В. Н. Дремин, Н. А. Зелинская, В. Н. Кудрявцев, В. А. Туляков и другие ученые.

В учебниках американского уголовного права, можно проследить разделение преступлений на mala in se и mala prohibita. Преступления по сути и преступления по запрету. Преступления по сути – это действительно общественно опасные преступления. Преступления по запрету – преступления, обусловленные историческим периодом, социальной, экономической обстановкой. Законодатель берет на себя право наказывать за такие преступления, решать судьбу человека. Я. И. Гилинский утверждает: «Нет ни одного поведенческого акта, который был бы «преступен» сам по себе, по своему содержанию, независимо от социального контекста... легальное сегодня курение табака было запрещено под страхом смертной казни в средневековой Голландии; умышленное причинение смерти (убийство) – тягчайшее преступление, но и… подвиг в отношении противника на войне» [Гилинский Я. И. Генезис преступности. Проблема причинности в криминологии [Текст] // Российский ежегодник уголовного права. – 2007. – № 2 / под ред. Б. В. Волженкина. СПБ. : ГУ, 2008. – С. 382-398]. Даже ценность жизни как наивысшей ценности не абсолютно имеет исключения,

обусловленные политической необходимостью. Убийство на войне не квалифицируется как убийство, но это насильственное лишение жизни другого человека. В Папуа Новой Гвинеи и сейчас процветает каннибализм. Съедение человека – наказание за определенные «преступления», по местному обычаю. Например, если женщина беременеет чаще, чем раз в 4 года, то мужчину съедают. Жизнью мужчины жертвуют ради жизни ребенка, который появился на свет. Племя не может прокормить больше людей, чем запланировано. Таким образом, контролируется численность населения.

Конечно, вечных преступлений нет, мы должны быть экономными в репрессии, но мы должны охранять и защищать наивысшие ценности. Часто за самыми альтруистическими, гуманными идеями стоят множество человеческих жизней. Говоря об альтруистах и стероэпилептиках, Ч. Ломброзо подчеркивает следующее: «Из характерных особенностей апостолов, они обладают только альтруизмом – действительно заботятся об устранении бед, угнетающих человечество..., но путаются в подробностях, теряют из виду целое, противоречат сами себе, бросаясь в крайности, а главное – во всем видят только самих себя...» [Ломброзо Ч. Преступный человек. [Текст] / пер. с итал. Г. И. Гордона. – МИДГАРД, 2005. – С. 516]. Альтруизм часто бывает опасным. Человек может обожать животных и растения, любить весь мир, но убить человека для него («во благо человечества, животных и растений») – пустяковое дело... Например, по Нюрнбергскому трибуналу приговаривали к стерилизации, к смертной казни ради «благородной цели – очищения нации», ради *развития Германии*. Государственный, политический интерес, развитие государства, развитие нации не может быть выше ценности жизни.

В кинофильме «Нюрнбергский процесс» (Judgement At Nuremberg) 1961 г. ярко показано, что судья не может быть просто исполнителем законов, какими бы они не были, но должен соответствовать духу права. Все подсудимые были приговорены к пожизненному лишению свободы. Судья сказал: «Мы все сочувствуем душевным переживаниям Эрнста Яннинга, но мы не можем простить ему миллионы человеческих жизней». Подсудимым

показали торжество справедливости, им подарили жизнь, в то время как их приговоры (когда они были судьями) отняли жизнь у детей и невиновных... Жизнь человека не может быть средством достижения политических результатов. Тысячи смертей, сотни тысяч смертей не могут обуславливаться благом человека и человечества... В тоже время, лица, совершающие преступления против человечности – люди. Адвокат Л. А. Витвинский выступил в защиту Чаммера унд Остена – офицера германской армии, состоявшего в составе германских вооруженных сил с 1898 года по «делу немецких генералов», которых в конце января 1946 г. повесили на площади Калинина (сейчас – площадь Независимости). Они обвинялись по ст. 1 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 19.04.1943 г., которая предусматривала для фашистских преступников, совершивших убийства и пытки гражданского населения и пленных, смертную казнь через повешенье или каторжные работы на срок от 15 до 20 лет. Адвокат находит в подзащитном то человеческое, то извинительное, способное смягчить приговор, чтобы хотя бы перед смертью он услышал глас справедливости. Человек совершил тяжкие преступления, но он человек. Он в своей жизни делал что-то хорошее. Он в своей жизни не имел возможности делать определенных поступков, он с кровью и молоком матери «впитал» фашистскую идеологию…

Да, за насильственные тяжкие, особо тяжкие преступления, за преступления, которые совершаются неоднократно, должны быть предусмотрены строгие меры уголовно-правового воздействия, но не настолько, чтобы само наказание стало преступлением против человечности. Весь мир виновен в преступлениях по Нюрнбергскому трибуналу, но это не исключает личной ответственности каждого должностного лица, который вынес обвинительный приговор невиновному. Некоторые ученые считают социализм самым большим преступлением, хотя он тоже преследовал «добродетельную цель» развития государства. Колаянни пишет: «Я никогда не верил, что нищета дает действительный глоток к возмущению и справедливым экономическим преобразованиям... В тех случаях когда высокая преступность

совпадает с деятельной социалистической пропагандой, следует вывести заключение, что не последняя порождает первую, а что обе они имеют общую причину, ускоряющую их движение – нищету. И ее одной недостаточно для развития социализма; необходим известный подъем культурного уровня. Социализм не порождает преступлений, но сам является величайшим политическим преступлением современной эпохи» [Колаянни. Социализм и преступность // Проблема преступности [Текст] / ред. и предисл. Я. С. Розанова. – К. : гос. издательство Украины, 1924. – С. 224-225]. Экономическое развитие государства не всегда способствует минимизации преступности. Однако в отношении некоторых видов преступлений это работает. А. Принс говорит о том, что некоторые лица нуждаются в помощи государства. Ведь проще и гуманнее потратить силы и средства до совершения преступления (позаботится о рабочих местах, о ценовой политике, культуре), чем после совершения преступления тратить намного больше, чтоб возвратить этого человека в общество. «Необходимо не воспрепятствовать людям делать зло, а думать о том, чтобы поставить их в возможность творить добро». [Принс А. Преступность и репрессия: уголовно-юридический очерк [Текст] / пер. и ред. В. В. Пржевальского. – М. : І. КНЕБЕЛЬ, 1898. – С. 112]. Главное не ставить развитие основной целью, которая будет затмевать целое и ценность самого человека.

При формировании уголовно-правового запрета, при реагировании на общественно-опасное деяние необходимо основываться именно на примате прав человека, а не примате государства и его развития. Как отмечает В. А. Туляков: «Идущая гуманизация политического сознания не может не сопровождаться определенной радикализацией и полярностью взглядов и мнений. Однако сегодня необходимо признать необходимость создания и оформления новой модели уголовно-правовых отношений в триаде «преступник – потерпевший – государство», основанных на базисных публично-правовых изменениях и примате прав человека». [Туляков В. А. Транзитивное уголовное право [Текст] / В. А. Туляков // Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України». – м. Одеса, 15-16 травня 2015 року. – С. 166].

В ч. 1, ст. 2 Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 04.11.1950 г. закреплено и охраняется право на жизнь, но предусмотрены и исключения, в частности: на основании «Никто не может быть умышленно лишен жизни иначе как во исполнение смертного приговора, вынесенного судом за совершение преступления, в отношении которого законом предусмотрено такое наказание». Лишение жизни не рассматривается как нарушение вышеизложенного положения, когда оно является результатом абсолютно необходимого применения силы: a) для защиты любого лица от противоправного насилия; b) для осуществления законного задержания или предотвращения побега лица, заключенного под стражу на законных основаниях; c) для подавления, в соответствии с законом, бунта или мятежа».

Стратегия реализации принципа гуманизма уголовного права на международном уровне связана с формированием уголовно-правовой политики относительно криминализации и декриминализации, пенализации и депенализации, предупреждения преступности, применением мер уголовно-правового воздействия с учетом примата человека как такового, прав лица, совершающего преступление, третьих лиц и потерпевшего как человека. Последнее подразумевает следующее.

Формирование уголовно-правового запрета, контроль процессов криминализации и декриминализации, пенализации и депенализации, основываясь на фундаментальных принципах равенства, гуманизма, справедливости, законности; развитие альтернативных мер уголовно-правового воздействия, мер безопасности; за совершение тяжких насильственных преступлений против жизни и здоровья должны быть предусмотрены строгие санкции; за совершение преступлений небольшой или средней тяжести, преступлений, совершенных по неосторожности должны быть предусмотрены более мягкие, более гуманные санкции; расширение частно-публичных начал

уголовно-правовой охраны и регулирования; повышение уровня правосознания граждан.

Люди продолжают совершать преступления. Государства развиваются; меняются, совершенствуются нормы закона, законотворческие органы международного сообщества ломают голову над новыми изменениями, созданием новых конвенций, программ, которые будут способствовать минимизации преступности... А нужно просто любить...

Olga Bednyakova,
University of Wroclaw,
Doctoral candidate at the Faculty of Law, Administration and Economics

STATE PLANNING AS A TOOL FOR NATIONAL DEVELOPMENT (BY THE EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN)

In Kazakhstan the national projects, the reforms of public administration, strategic targets of the government are focusing on the need of improving the quality of the citizens' life. The implementation of the System of state planning of the Republic of Kazakhstan allowed to build quite balanced and integrity system of the strategic and program documents of the country, to define hierarchy of program documents depending on their status and the action period, and also to find new approaches to the development and the maintenance of the strategic plans of the public and local administration [О системе государственного планирования в Республике Казахстан. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.adilet.gov.kz/ru/node/10986].

ThemainobjectiveoftheSystemofstateplanningisguaranteeingfullyeffectiveexecutionoftheStrategicPlan - 2020 [Указ Президента Республики Казахстан «Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года» от 1.02.2010 года, № 922], and other strategic and program documents.The feature of strategic planning is that the activity of the public authority is based on their strategic plans. The public authority has direct responsibility for the achievement of the

specific targets and indicators, which are directly related to the goals of basic documents of the country – Strategic Plan – 2020 and state programs. This system gives possibility to follow up the activity effectiveness of the public authority. Moreover, the assignation of the budgetary funds for the public authority is only for the purposes setting out in the strategic plan.

The analysis of the Kazakhstan experience of the strategic planning shows that many strategic documents still have a lot of problems within their implementation. First of all, the tasks, objectives and expected outcomes of the strategic plans and programs are not clearly formulated; there are no definite criteria and indicators for evaluation for the outcomes of the program implementation. Implementation of many tasks and goals are not provided with the financial resources, so it is impossible to evaluate the effectiveness of the activities of the public authority. In account of these unresolved problems, the government's efforts to introduce the mechanisms of strategic planning at the level of ministries and public agencies did not give the expected results.

From year to year the number of the developed programs increased because of the fact that they are the main instruments for implementation of the strategic plans of the government. When the government announced about new Conception for implementation of the strategic plans of the government, the country had more than 120 government and branch (sectoral) programs and more than 370 regional programs. In accordance with the new Concept the implementation of these programs were suspended. The main instrument of qualitative implementation of the strategic priorities of the country became newly developed strategic plans of the ministries and departments. They must determine the basic principles of the budgetary funds allocation for the priorities of the state policy, as well as ensure the effectiveness and transparency of their spending.

According to the analysis data of the Ministry of National Economics of the Republic of Kazakhstan in 2011 the evaluated public authorities implemented about 2,076 goals and objectives within 23 strategic and 16 regional programs. The work of public authorities was rated as having middling efficiency [Рубашина И. Р.

Разработка показателей результатов: что измеряем и зачем? / И. Р. Рубашина // Государственные финансы. – 2012. – № 9 (21). – С.8].

The issues to guaranty the quality of strategic plan implementation and control were not resolved:

- There are no key indicators focused on the needs of the local community.

In the system of the strategic planning the goals of the secondary plans and programs are based on formal corresponding with indicator of the parent strategic documents without any focus on the needs of the local community, as well as the necessary competence and resources. It led to diffuse of responsibility for the outcomes and did not provide the corresponding impacts for the local community and business.

- The effective tools to achieve planed indicators are not determined.

There are no effective measures for the preventative control of the implementation of the strategic plans and programs: dispute of the high level of the budgetary spending, practically every fifth evaluated budget program had low result of the indicators achievement.

- The cooperation between the central and local government is insufficiently effective.

The local government should also take into account the goals and tasks of the central strategic documents. As the result, within the strategies and plans of the region development the local government has to consider a lot of goals, tasks and corresponded indicators submitted in the strategic plans for the whole country or different branches. These duties complicate the process of monitoring and evaluation for these programs [Рубашина И. Р. Разработка показателей результатов: что измеряем и зачем? / И. Р. Рубашина // Государственные финансы. – 2012. – № 9 (21).– С.11].

The implementation of the strategic plans of the ministries and departments, primarily was due to the need of increasing the personal responsibility of heads of departments to solve the problems of rational using of the limited resources to achieve high results.

Thus, currently the implementation of the system of the strategic planning in the country is not fully contribute to achieve good results of the allocation and spending public financial resources, especially the rational spending of the budgetary funds. It is necessary to develop new approaches to improve the evaluation of the strategic plans of public authority of the Republic of Kazakhstan, which would improve the quality of the state planning documents, optimize their amount, increase flexibility of decision making process, and focus the activities of public authorities on achieving specific results.

Березнер В. В.,
Національний університет «Одеська юридична академія»
здобувач кафедри кримінального права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Корумпування суспільних відносин обумовлює необхідність здійснення соціальної діяльності, спрямованої на те, щоб перешкодити цьому процесу. Ця діяльність в літературі та законодавстві останніх часів позначається термінам «антикорупційна діяльність», який охоплює собою весь спектр дій, включаючи застосування репресивних та запобіжних заходів. Поняття «антикорупційна діяльність пропонується розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні – це будь-яка діяльність у сфері соціального управління, яка спрямована на зменшення можливостей для корумпування суспільних відносин, забезпечення верховенства права, сприяння розвитку демократичного суспільства та утвердження правової держави. У вузькому – це система заходів політичного, правового, організаційно-управлінського, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру, спрямованих на зменшення обсягів корупції, зміну характеру корупційних проявів, обмеження взаємовпливу корупції та соціальних процесів, збільшення ризику для осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, нейтралізацію дій та усунення чинників корупції, виявлення, припинення та розслідування проявів корупції,

притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень осіб до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) / М.І. Мельник. – Київ, 2004. – С. 216]. Антикорупційну діяльність інколи розглядають як безпосередній вираз антикорупційної політики, яка визначає ідеологію і стратегію антикорупційних заходів. Мабуть саме тому, у Законі України від 14 жовтня 2014 р. «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія)» на 2014-2017 р. терміни «антикорупційна політика» та «антикорупційна стратегія» вживаються як синоніми. Такий підхід навряд чи є обґрунтованим, оскільки політика та стратегія відрізняються кінцевою метою. Стосовно антикорупційної діяльності (політики) можна говорити про наявність проміжної та кінцевої мети. Проміжна мета характеризується певними конкретизованими орієнтирами. Так у Загальних положеннях Засад державної антикорупційної політики в України (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 р. зазначається, що в Україні фактично відсутня ефективна стратегія протидії корупції, тому цей документ визначає лише першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, які повинні створити основу для подальшого проведення реформи у цій сфері. Кінцева мета антикорупційної політики (точка зору, згідно якої у такій якості виступає знищення корупції, викоренення причин та умов, які їй сприяють є необгрунтованою, оскільки це явище притаманне будь-якому суспільству) полягає у зменшенні обсягів корупції, обмеженні сфери її розповсюдження, зміні на менш небезпечний характер проявів, обмеженні впливу корупції на соціальні процеси, збільшення ризиків настання негативних наслідків для особи, яка вступає в корупційні відносини. У підсумку, повинна бути створена система суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців і громадян є соціально престижною і вигідною, можливості для зловживання владою або службовим становищем зводяться до мінімуму, діє ефективна система протидії корупції, за якої вчинення корупційних діянь неминуче тягне

відповідальність винних у їх вчиненні осіб і передбачає не лише застосування до них відповідного покарання чи стягнення, а й настання негативних наслідків матеріального, політичного, соціального характеру. Створення такої системи і є стратегічною метою антикорупційної діяльності у будь-якій державі. Виходячи з цього, такі запропоновані згаданими Засадами заходи як створення Національного антикорупційного бюро України, посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини і таке інше навряд чи можна вважати національною антикорупційною стратегією. Не випадково, в міжнародно-правових документах такий термін не вживається. Так, наприклад, у ст. 5 Конвенції ООН проти корупції зазначається, що кожна Держава – учасниця розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції.

Досягнення стратегічної мети антикорупційної діяльності обумовлює вирішення низки завдань, найголовніше з яких, як уявляється, з'ясування соціальної та правової сутності корупції.

У сучасній правовій доктрині, незважаючи на доволі широке різноманіття позицій стосовно визначення корупції та її проявів, так або інакше сформувалися три основні підходи при характеристиці сутності цього поняття. Згідно першого підходу вважається, що дати чітке, загальноприйняте визначення корупції неможливо в принципі, оскільки існують суттєві культурні відмінності різних суспільств. Те, що в одній спільноті сприймається негативно, в іншій допускається чи навіть очікується згідно з діловою практикою даної культури. Крім того, не існує чітко визначеного для всіх правових систем кола дій, які визнаються як корупційні (концепція доречності) [Холмс. Л. Корупція та криза в посткомуністичних державах / Л. Холмс. – Велика Британія, 1996. – С. 7]. Визначення корупції майже унеможливлює неймовірна диверсифікація цього явища, тобто різноманітність його проявів та форм. До того ж, за великим рахунком, законодавче визначення поняття «корупція» на дає правоохоронним органам ніяких додаткових правових засобів щодо підстав юридичної відповідальності за корупційні діяння.

Прибічники другого підходу, навпаки, вважають, що для успішної протидії корупції законодавче визначення цього поняття є конче необхідним. При цьому, корупція розглядається не як певне соціальне явище, а як конкретне діяння, причому виключно кримінально-правового характеру. У кримінально-правовому сенсі корупція визначається як суспільно небезпечне діяння, що посягає на політичну та економічну систему держави і вчинюється шляхом зловживання посадовим, службовим чи громадським становищем з метою одержання не передбачених законом політичних, посадових або матеріальних переваг [Мельник М.І. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) / М.І. Мельник. – Київ, 2004. – С. 358]. Нормою саме такою або подібного змісту пропонується доповнити діючий Кримінальний кодекс (надалі КК) України, оскільки відсутність у кримінальному законі терміна корупція означає, що боротьба з корупцією як з кримінальним діянням законом не передбачена» [Багрий-Шахматов Л.В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними / Л.В. Багрий-Шахматов. – Одесса, 2001. – С. 195].

У підсумку зазначається, що відсутність у кримінальному законі такого спеціального складу злочину, як корупція є найістотнішою перешкодою ефективній протидії цьому явищу і однією з основних правових причин корупції.

З точки зору прибічників третього підходу корупція – це насамперед соціально-правове явище, яке не може бути зведено до якогось конкретного діяння і тим більше криміналізовано. У правовому відношенні корупція – це сукупність різних за характером діянь – дисциплінарних, цивільно-, адміністративно- та кримінально-правових. Відсутність у КК України спеціальної статті про відповідальність за корупцію з правової точки зору розглядається не як недолік антикорупційного законодавства, який перешкоджає ефективній протидії цьому злу, а як перевага вітчизняного законодавства, оскільки це дає змогу запобігти необґрунтованому притягненню до кримінальної відповідальності, правовому свавіллю, порушенню

конституційних прав і свобод людини і громадянина. Так або інакше, у межах цього підходу корупція визначається як складне соціальне (економічне, політичне, правове, психологічне, моральне) явище, яке полягає у зловживанні службовою особою наданими їй владою чи службовими повноваженнями в корисливих або інших особистих інтересах. Кримінально- карана корупція як явище знаходить своє відображення у десятках видів злочинних діянь, які пов'язані зі зловживанням службовою особою владою чи своїм службовим становищем. Прибічники цього напрямку у з'ясуванні сутності корупції теж наполягають на її законодавчому визначенні. Але на відміну від попереднього підходу це пропонується зробити не в кримінальному, а в спеціальному профільному законі, який регламентує засади запобігання та протидії корупції. Що ж стосується кримінального законодавства, то тут у певному сенсі можна говорити про те, що поняття корупції включено в нормативне описання певних злочинів. Всі корупційні злочини можуть бути об'єднані умовно (наприклад, шляхом розміщення у одній чи декількох главах), але аж ніяк не шляхом штучного створення такого «злочину», як корупція.

Саме цим шляхом і йде вітчизняний законодавець, визначаючи поняття корупції не кримінальним, а спеціальним законом. На відміну від Закону України від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією» де корупція визначалася як діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, діючий Закон України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції» визначає корупцію – як використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка, пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Нові погляди на сутність корупції були насамперед пов'язані з ратифікацією Україною низки міжнародних Конвенцій, спрямованих на боротьбу з корупцією, зокрема, Конвенції ООН проти корупції 2003 р., Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 р., Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 р. Саме у цих актах і знайшли відображення зазначені новели. Так, наприклад, згідно ст. 2 Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією «корупція» означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи.

Аналіз міжнародно-правової бази, спрямованої на боротьбу з корупцією дозволяє зробити певні висновки. По-перше, проводиться чітка диференціація між корупцією та іншими формами злочинності. Так, наприклад, у преамбулі Конвенції ООН проти корупції прямо зазначається, що держави – учасниці цієї Конвенції стурбовані зв'язками між корупцією та іншими формами злочинності, зокрема організованою й економічною злочинністю, у тому числі відмиванням коштів. Конвенція чітко розрізняє підкуп у публічній (ст. ст. 15, 16) і приватній (ст. 21) сферах та інші злочини – розкрадання майна державною посадовою особою (ст. 17), розкрадання майна у приватному секторі (ст. 22), зловживання впливом (ст. 18), зловживання службовим становищем (ст. 19), незаконне збагачення (ст. 20), відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23). І хоча Конвенція наполягає на визнанні цих діянь кримінально-каранними згідно національного законодавства, корупційними вони не визнаються; по-друге, поняттям «корупція» охоплюються не будь-які дії, пов'язані зі зловживанням службовою особою своїм становищем, а тільки дії, спрямовані на отримання неправомірної вигоди; по-третє, і Конвенція ООН проти корупції (ст. 2) і Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ст. 1) це явище переважно пов'язують зі сферою публічного управління; по-четверте, сучасні міжнародно-правові уявлення щодо сутності корупції, за великим

рахунком, не виходять за межі традиційних національних уявлень щодо сутності хабарництва. Не випадково Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією широко вживає і термін «хабар», і термін «хабарництво» (глава II). Та обставина, що корупція розглядається як більш широке поняття, що включає до себе і надання нематеріальних активів, та може полягати у підкупі (обіцянці, пропозиції неправомірної вигоди) суті питання не міняє. З кримінально-правової точки зору це означає тільки одне – розширення предмету хабарництва (до речі це пропонувалося зробити у вітчизняній доктрині та законодавстві ще у двадцяті роки минулого століття за рахунок, наприклад, включення до предмету хабара послуг сексуального характеру) та форм об'єктивної сторони складу цього злочину; по-п'яте, міжнародна спільнота зовсім не наполягає на обов'язковому механічному перенесенні положень Конвенцій у національне законодавство (не випадково, більшість країн світу визначення поняття «корупція» у своєму законодавстві взагалі не передбачає).

У конвенціях лише наголошується на необхідності криміналізації певних дій. Але звідси зовсім не випливає, що саме до цих дій необхідно зводити поняття корупції. Так, наприклад у Німеччині, яка теж є учасником зазначених Конвенцій, корупція розуміється дещо інакше: до неї відносять хабарництво, викрадення майна з використанням службового становища, нецільове витрачення коштів, інші дії, вчинені державним службовцем всупереч служби з метою збагачення, розголошення службової таємниці, дії, вчинення з дотриманням службових приписів, але в інтересах певних фірм, а також будь-які вчинки, несумісні зі статусом державного службовця [Мельник М. Німеччина на шляху боротьби з корупцією / М. Мельник. – Право України. – 1997. – № 11. – С. 112]. У примітці ст. 45 КК України законодавець теж запропонував доволі широке коло корупційних злочинів, однак цей підхід суперечить визначенню корупції, яке наведено вище.

У підсумку зазначимо наступне. Корупція – представляє собою певне соціально-правове явище, яке характеризує ступінь розповсюдженості службових зловживань у сфері публічного управління. За будь-яких умов воно

не може бути зведено до конкретного діяння (навіть кримінально правового), тим більш до ознак предмету цього діяння, чи ознак його об'єктивної сторони. Зведення корупції до відносин з надання – отримання неправомірної вигоди або штучно звужує соціальну базу цього явища (за рахунок виключення зі сфери кримінально-правового регулювання інших видів службових зловживань), або штучно розширює її (за рахунок віднесення до кола корупційних злочинів діянь, які вчиняються у приватній сфері).

Додамо, що жодна із згаданих Конвенцій саме на такому підході зовсім не наполягає, акцентуючи увагу лише на необхідності криміналізації певних діянь.

Кравець І. М.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри господарського права, кандидат юридичних наук

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ХОЛДИНГОВІ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Господарське (комерційне) життя завжди мало транснаціональний характер, а в сучасному світі, включно з Україною, це стало невід'ємною частиною господарських відносин (іноземне інвестування, зовнішньоекономічна діяльність, участь іноземних інвесторів в приватизаційних процесах тощо). Благодатним полем для таких відносин є холдинги. В світовій практиці холдинг – це система господарських організацій (в більшості випадків – у формі акціонерних товариств) з двома категоріями учасників: контролюючою компанією і залежними/дочірніми. При цьому контролююча компанія може створюватися і діяти на території однієї країни, а дочірні – на території різних держав.

Задихайло Д. В. наголошує на особливостях надзвичайно великих транснаціональних компаній (далі – ТНК) як суб'єктів макроекономічної влади глобального масштабу. По-перше, такі структури характеризуються

транснаціональністю, тобто наявністю пов’язаних підприємств щонайменше у 2-х країнах, але з економічною та організаційною єдністю, що дозволяє реалізовувати спільну економічну політику власного розвитку. По-друге, про ступінь економічної могутності таких структур свідчить, як правило, олігополісний характер їх положення на ринках. По-третє, за своєю правовою формою організаційна структура такої надзвичайно великої ТНК із відповідною світовою мережею дочірніх підприємств є об’єднанням холдингового типу. Більш точно – це структура, що очолюється центральним холдингом, якому в свою чергу підпорядкована низка субхолдингів за регіональною, або предметною ознакою діяльності. Саме така правова форма дозволяє кожній з таких ТНК знайти власний баланс між централізацією в проведенні єдиної економічної політики розвитку та забезпечення конкурентоздатності з однієї сторони, та необхідною тактичною свободою дочірніх підприємств, що мають використовувати достатньо специфічні правові, політичні, ринкові, інфраструктурні та інші умови функціонування на регіональних та національних ринках – з іншої. По-четверте, важливою особливістю названого типу економічних структур є об’єднання в їх межах промислового та фінансового капіталу, включення до складу таких ТНК підсистем, що уособлюють транснаціональний фінансовий капітал. Відтак, за характером капіталу такі структури здебільшого перетворюються на фінансово-промислові групи. По-п’яте, надзвичайно великі ТНК, як правило, активно проводять науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, адже інноваційність самої продукції та/або її виробництва є безумовним фактором підтримання високої конкурентоздатності поряд з економією на масштабі виробництва, використанням конкурентних переваг на кожному ринку дислокації елементів виробничих ланцюгів тощо [Задихайло Д. В. Холдингові об’єднання як форма концентрації економічної влади: правові позиції / Д. В. Задихайло // Юрист України. – 2013. – № 4 (25). – С. 52].

Однією з переваг транснаціональних холдингів, як наголошує Шиткіна І. С., є можливість реєстрації окремих учасників об’єднання в країнах

з вигідним режимом оподаткування, з розвинутими інструментами фінансових ринків, доступним кредитуванням [Шиткина И. С. Холдинги: правовое регулирование и корпоративное управление / И. С. Шиткина. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – С. 188].

Щодо функціонування транснаціональних холдингових систем особливо гостро постає проблема відповідальності холдингової компанії перед дочірніми компаніями (підприємствами) та/або їх кредиторами. Це пояснюється тим, що будучи формально самостійними, дочірні компанії (підприємства) фактично залежать від контролюючої (холдингової) компанії, яка має реальні можливості використовувати їх у своїх інтересах (і відповідно – на шкоду дочірнім компаніям (підприємствам) та його кредиторам, що в своєю чергою може негативно позначитися на економіці країни перебування відповідної дочірньої компанії (підприємства)).

Наявність статусу юридичної особи у кожного з учасників таких відносин забезпечує розмежування їх відповідальності (за загальним правилом, одна юридична особа не відповідає за зобов'язаннями іншої), що для залежного підприємства (товариства) може загрожувати відповідальністю за дії, до яких його примусив інший суб'єкт господарювання через наявність у нього відповідних важелів впливу та контролю за залежним підприємством [Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси у господарських товариствах: проблеми правового забезпечення / Вінник О. М. – К. : Атіка, 2003. – С. 250]. Тому важливим є захист інтересів дочірніх компаній (підприємств) як таких, що перебувають у цілковитій залежності від холдингової компанії. Природа відповідальності основного товариства (в т.ч. холдингової компанії) у межах відносин залежності побудована на двох компонентах: 1) фідуціарному – коли мова йде про відповідальність основного товариства (в т.ч. холдингової компанії) перед дочірніми підприємствами; 2) quasi-фідуціарному – коли мова йде про відповідальність основного товариства (в т.ч. холдингової компанії) перед кредиторами дочірнього підприємства, оскільки вони укладаючи з останнім договори, розраховують на добросовісне виконання ними своїх

зобов'язань та відсутність зловживань зі сторони їх учасників [Григораш И. В. Зависимые юридические лица в гражданском праве: опыт сравнительно-правового исследования / Григораш И. В. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – С. 111–112].

Щодо українського законодавства, то ст. 126 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144] передбачала (до внесення в неї змін у 2006 р.) захист інтересів залежних підприємств, проте сьогодні залишилися положення про субсидіарну відповідальність холдингової компанії, якщо з її вини корпоративному підприємству завдано шкоди, що призвела до його неплатоспроможності. Разом з тим, Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. [Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15.03.2006 р. № 3528-IV // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15. – стор. 32. – Ст. 1065] передбачає, що система холдингу може складатися лише з акціонерних товариств, одне з яких є холдинговою компанією, а решта – її корпоративні підприємства.

Отже, участь у холдингу інших організацій, що мають відмінну від акціонерних товариств організаційно-правову форму (материнське підприємство і унітарні дочірні підприємства, контролююча компанія чи її дочірні підприємства у формі товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю) виключає можливість застосування передбачених ст. 126 ГК України санкцій, що навряд чи можна визнати справедливим. Тому доцільно повернути ст. 126 ГК України колишню редакцію, яка б забезпечила захист залежних підприємств будь-яких організаційно-правових форм, а в Законі України «Про холдингові компанії в Україні» закріпити можливість функціонування холдингу у складі господарських організацій різної організаційно-правової форми, одна з яких має реальні можливості контролювати інших учасників холдингу/холдингової групи.

Важливість транснаціональних холдингових систем визнана в Європейському Союзі (далі – ЄС), про що свідчить Регламент Ради ЄС

№ 2157/2001 від 08 жовтня 2001 р. про статут Європейського товариства, частини 3 і 4 якого присвячені створенню холдингової компанії Європейського товариства та його дочірніх підприємств, що серед іншого передбачає незалежну експертизу проекту умов створення такої холдингової компанії.

Для того, щоб товариство було визнано Європейським, його засновники повинні бути зареєстровані принаймні в двох країнах-членах ЄС або повинні мати протягом двох років дочірнє товариство або філіал в іншій країні-члені ЄС. Важливою перевагою такого виду товариства, крім уніфікованого правового статусу, є спрощений порядок трансграничного переносу місця реєстрації товариства всередині ЄС. Особлива увага, крім того, приділяється належному дотриманню прав міноритарних акціонерів та кредиторів Європейського товариства [Право Европейского Союза / [под ред. С. Ю. Кашкина]. – М. : Проспект, 2009. – С. 189]. Україна, на жаль, поки що до цієї спільноти не входить і має захищати власні інтереси самотужки, використовуючи, насамперед, правові засоби, включно із запропонованими.

Отже, транснаціональні холдингові системи – це складні господарські системи з розгалуженою системою зв’язків між холдинговою компанією та дочірніми підприємствами. З огляду на вищезазначене, в подальшому потребують дослідження питання характеру взаємовідносин між холдинговою компанією та іншими учасниками транснаціональних холдингових систем, механізмів реалізації організаційно-господарських повноважень холдинговими компаніями стосовно дочірніх підприємств, умов та меж відповідальності холдингової компанії перед підпорядкованими їй учасниками господарських систем та/або їх кредиторами за збитки, спричинені внаслідок реалізації холдинговою компанією своїх організаційно-господарських повноважень.

Кузьмін Е.Е.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ

Уява людей про поняття, роль, місце та значення збройного конфлікту в сучасному світі найчастіше за все пов'язується з негативною стороною та болючими наслідками, що, як правило, супроводжують такі конфліктні ситуації. І дійсно, конфлікти, особливо збройні конфлікти, дуже часто проявляються в тисячах загиблих, поранених, скалічених, полонених; знищених домівках, зруйнованих об'єктах мирного життя; захворюваннях у зв'язку з гуманітарною катастрофою, голоді, тотальній бідності; насильстві над жінками та дітьми; інших жахах війни. І це абсолютно справедливо.

Однак, не всі відомі мислителі тільки з такої точки зору оцінювали ці події. Наприклад, в свій час Аристотель якось сказав: «Ми позбавляємося дозвілля, щоб мати дозвілля, і війну ведемо, щоб жити у мирі». На нашу думку, саме цей відомий вислів дає змогу поглянути на збройний конфлікт під іншим кутом. Так, на сьогоднішній день, в контексті міжнародного права розвитку, поширеною є думка про те, що конфлікт є джерелом розвитку, певним індикатором або «сигналом для змін» [Управління конфліктами : текст лекцій: навч. посібник / Г. В. Жаворонкова, О. М. Скібіцький, Т. В. Сівашенко [та ін.]. – К. : Кондор, 2010. – С. 27-34].

Є. Л. Стрельцов відзначає, що конфлікт – це складне, багатогранне явище, яке може бути досліджене з різних сторін. Поряд із негативними наслідками конфліктів та конфліктних ситуацій, існує думка, що конфлікт навіть запобігає стагнації, є основою соціальних і персональних змін, виступаючи в ролі медіатора, за допомогою якого формулюються проблеми, знаходяться їхні рішення [Стрельцов Є. Л. До питання про сутність та види міжнародних конфліктів / Євген Львович Стрельцов // Наукові праці

Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: Зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2014. – № 4 (33) – С. 133].

Фундаментальна ідея міжнародного права забороняє застосування сили або погрози силою в міжнародних відносинах, проте кожен рік виникають нові виклики для міжнародного співтовариства, велика кількість яких трансформується в збройні конфлікти. Не дивлячись на заборону агресивних війн, міжнародне право все ж таки допускає випадки «справедливих війн», війн за незалежність, національно-визвольних рухів, самооборони і т.д. Безумовно, навіть в таких випадках та з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права, а саме – обмеження видів, форм, засобів, методів та способів ведення бойових дій, наслідки таких протистоянь є жахливими. Хоча, безперечно, ідеї відстоювання незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, культурної самобутності, демократичних цінностей суспільства є тими базовими орієнтирами, котрі свідчать про розвиток суспільства, яке їх виборює. Історія містить в собі яскраві приклади боротьби колоній з митрополіями, велику кількість війн за незалежність, оборонних війн, національно-визвольних рухів. Так, подібні збройні конфлікти дуже часто ставали підґрунтям для консолідації соціуму, його об’єднання, духовної єдності, зародження національної свідомості, самобутності, національної ідеї тощо. І саме в цьому, вбачається розвиток, саме це дає підстави говорити про збройний конфлікт як джерело розвитку. Не дивлячись на це, слід відзначити і те, що не всі збройні конфлікти можуть мати такі наслідки. Більшість з них все ж залишає виключно негативний відбиток.

Варто зазначити, що розвиток людського суспільства, динаміка розвитку соціальних процесів все частіше стають предметом дослідження не тільки правників, а й філософів, політологів, соціологів, психологів та представників інших сфер знань. І тут, слід відмітити те, що кожний конкретний представник має свою власну думку, свої власні погляди стосовно вказаної проблематики.

Філософи вбачають пошук чинників, які слугують підставами для розвитку суспільства в дослідженні таких термінів як «еволюція», «революція»

і «реформа». Поняття «еволюція» використовується в широкому і вузькому значеннях. У широкому розумінні «еволюція» – це весь процес поступового розвитку, який включає не тільки кількісні, але й якісні зміни, в тому числі й революції. У вузькому значенні слово «еволюція» виступає як період, який передує революції, її підготовці. Поняття «революція» використовується для характеристики суспільних явищ. Це якісний стрибок, який ламає суспільство в самій його основі, а не переробляє його повільно, поступово. Реформа – це зміна якої-небудь істотної сторони життя суспільства при збереженні основ її економічного і державного ладу [Філософія : підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Х. : Право, 2010. – С. 165].

Звісно, єдиної позиції стосовно найбільш оптимального і ефективного шляху розвитку суспільства немає. Відсутніми наразі є і чіткі передумови та підстави для такого розвитку. Проблема пошуку факторів та чинників які є передумовами для розвитку суспільства полягає значно глибше. Відповіді на ці питання не знайдено й досі. Ш. Л. Монтеск'є та В. І. Вернадський вважали, що до таких чинників слід відносити зміни в природньому середовищі, кліматі та космосі. В свою чергу, У. У. Ростоу та З. К. Бжезинський стояли на позиції того, що такими джерелами є технологічний прогрес, технології та виробництво. О. Конт же пов'язував розвиток із культурно-ціннісними змінами, побудовою системи духовних орієнтирів та цінностей. Звісно тут треба погодитися із загальновідомою думкою про те, що тільки сукупність всіх факторів може дати відповідь на те, що є чинниками для розвитку соціуму, адже кожний із вищезазначених джерел має безпосередній вплив.

Саме тому, на нашу думку, конфлікти, збройні конфлікти, конфліктні ситуації потребують подальшого всебічного дослідження. Так, і хоча вони і слугують певним «кроком уперед», ціна такого розвитку є дуже великою.

Ніколаєв Ю. О.,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗРИВІВ У ДІЮЧИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ КЛАСТЕРНИХ СИСТЕМАХ

Існує досить багато визначень поняття інноваційного промислового кластера, що пояснюється різними підходами та характером організацій, що займаються цією проблемою. Так, держава і державні органи схильні до максимально розширювального трактування кластера, наближаючи його до адміністративних границь тих або інших територій. Вони використовують звичайно дуже широкі, загальні визначення, засновані, наприклад, на масштабах зайнятості, потенціалі економічного росту, політичній вазі регіону, тощо. Такий підхід приводить до того, що кластерами називаються досить широкі категорії і сфери бізнесу, такі як металургія, професійні послуги, туризм, тощо, хоча вони не мають нічого, щоб зв'язувало їх у єдину виробничу систему.

Другий підхід є характерним для академічних і дослідницьких кіл. Для нього є характерним пошук кількісних показників і параметрів, необхідних для проведення статистичного економічного аналізу, таких як стандартні промислові класифікації галузей, показники економічної агломерації і транснаціональні потоки. Це призводить до використання трансакційних методів аналізу економічного розвитку і регіональних досліджень, таких, як географічна концентрація зайнятості та виробництва, коефіцієнти локалізації (для порівняння даного рівня спеціалізації із середнім по країні), міжгалузевий аналіз (для оцінки локальних потоків виробництва та споживання). Прикладом такого підходу може служити дослідження Відділення міського та регіонального планування університету штату Північна Кароліна, в якому на основі коефіцієнтів локалізації і міжгалузевих потоків продукції виділяються в рамках економіки штату 23 промислових кластера [Сонько С. Сучасна модифікація теорії

економічного районування / С. Сонько // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 14].

Нарешті, третій підхід, характерний для різних бізнес-шкіл, розвиває регіональні кластерні моделі, засновані на порівняльних конкурентних перевагах на глобальних ринках, які пов'язані з такими факторами, як рівень конкурентоспроможності, характер підприємницьких угод, спеціалізована інфраструктура, розвинутий локальний споживчий попит. Найбільш широко застосовуваною моделлю із цього ряду є модель Майкла Портера [Porter M.E. Cluster of Innovation: Regional Foundation of US competitiveness / M.E. Porter. – Wash. D.C., 2011. – 488 p.]. Портер М. стверджує, що територіальна близькість компаній, і, отже, рівень регіону або навіть міста в багатьох випадках є важливішим у якості відправної точки конкурентоспроможності, ніж рівень країни в цілому. Багато країн і регіонів (наприклад, канадська провінція Квебек, штати Массачусетс, Вісконсін, Північна Кароліна, а також Австралія, Нова Зеландія, багато західноєвропейських країн) використовують модель Портера у своїй регіональній політиці для виявлення кластерів, визначення сильних і слабких сторін взаємозв'язків компаній, що формуються, або які є вже сформованими на певній території або в певному географічному районі.

У нашому дослідженні проведено аналіз діючих кластерних проектів на території України – з метою виявлення стратегічних розривів між стратегічними цілями та ресурсами для їх реалізації.

Як випливає з даного аналізу, абсолютна більшість з діючих нині в Україні 43 кластерних прпоектів має істотні стратегічні розриви між стратегічними цілями та ресурсами для їх реалізації.

Найбільш типовими стратегічними розривами, виявленими нами в українських кластерах, є такі:

- брак стимулів і коштів для генерування і комерціалізації базисних інновацій;

- закріплення всередині кластерів застарілого технологічного укладу;

- слабка координація діяльності кластерних суб'єктів всередині кластерів;

- слабка взаємодія влади і бізнесу в рамках кластерів;

- недостатнє фінансово-економічне забезпечення та матеріально-технічна база;

- недостатній рівень підготовки кадрів для потреб кластераів українськими ВНЗ;

- недостатнє інформаційне забезпечення кластерів;

- низькі темпи розвитку кластерів.

З метою ліквідації стратегічних розривів, нами пропонується комплекс практичних рекомендацій, який узагальнено складається з наступних елементів:

- включення в діюче законодавство поняття «інноваційний промисловий кластер шостого технологічного укладу» та надання суб'єктам таких кластерів інноваційних податкових пільг і забезпечення пільгового кредитування внутрішньокластерних інноваційних проектів;

- внесення доповнення до діючого «Порядку створення та функціонування національних інноваційних кластерів» (затвердженого Постановою № 220 Президії НАН України від 8.07.2009 р.) – при створенні національного кластеру на базі вже діючих регіональних кластерів передбачити низку практичних заходів щодо стимулювання внутрішньокластерного співробітництва між кластерними суб'єктами регіонів, що об'єднуються в єдиний національний кластер;

- передача місцевими органами влади частини своїх повноважень щодо відведення земель кластерним суб'єктам і ліцензування їх діяльності кластерним громадським об'єднанням підприємців;

- залучення інвесторів, спонсорів і меценатів у кластери на конкурсній основі;

- створення кластерних інноваційних фондів з отриманням відповідних пільг від держави;

- підсилення і стимулювання роботи координаційних структур у кластерах;

- здійснення допомоги вищим навчальним закладам з боку фахівців кластерів у підготовці майбутніх спеціалістів.

Баданова М. М.,

Карагандинский Государственный университет имени академика Е.А. Букетова, преподаватель кафедры конституционного и международного права, докторант PhD

ПОЛИТИЧЕСКИЙ РЕЖИМ В ПОСТСОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ: ПРЕДПОСЫЛКИ И ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ

Политико-режимные трансформации на постсоветском пространстве, имеющие более двадцатилетнюю историю своего развития после распада СССР в 1991 году, в последнее время вызывают у многих исследователей все больший интерес. Однако, как отмечается рядом политологов, до сих пор их изучение остается малопродуктивным, так как сталкивается с рядом теоретико-методологических трудностей. Главным из них является тот факт, что политические трансформации стран постсоветского пространства имеют большую вариативность, которую пока не удается объяснить в рамках какой бы то ни было одной универсальной одной теоретической модели.

Очевидно, что исследование данной проблематики невозможно без более тщательного анализа становления политических систем и режимов постсоветских стран, изучения этапов и особенностей политических трансформаций в рамках отдельных случаев. В этой связи исследование политических трансформаций отдельных независимых государств бывшего СССР в постсоветский период становится крайне актуальным.

Глубинная сущность происходящих в посттоталитарных странах, в число которых входит и Казахстан, политических трансформаций сводится не к простой постепенной и преодолевающей трудности унификации политических систем, а скорее к расширению типологического разнообразия демократий. Именно к такой трактовке склоняются сегодня многие зарубежные исследователи. К примеру, С.Хантингтон, подводя своеобразные итоги почти двух десятилетий “глобальной демократизации 3-й волны”, приходит к выводу, что по мере усвоения формальных демократических институтов все большим

числом разнородных обществ “сама демократия становится все более дифференцированной” [Хантингтон С. Третья волна: демократизация в конце XX в. / С. Хантингтон. – М.: РОССПЭН, 2003. – 368 с.].

Специфика поэтапного развития политического транзита в Казахстане связана с теми общепринятыми предпосылками, которые предшествуют и сопровождают развертывание политических преобразований в сторону демократизации в любой стране. В сравнительной политологии выделяются “… три основных типа структурных предпосылок демократии: во-первых, обретение национального единства и соответствующей идентичности; во-вторых, достижение довольно высокого уровня экономического развития; и в-третьих, массовое распространение таких культурных норм и ценностей, которые предполагают признание демократических принципов, доверие к основным политическим институтам, межличностное доверие, чувство гражданственности и др.’’ При этом данные структурные предпосылки обусловлены влиянием тех или иных объективных общественных явлений, а не субъективными намерениями и действиями участников политического процесса [Мельвиль А. Ю. Опыт теоретико-методологического синтеза структурного и процедурного подходов к демократическим транзитам / А. Ю. Мельвиль // Полис. – 1998. – № 2. – С. 6-38.].

Учитывая указанные структурные предпосылки, считаем, что для более всестороннего определения специфики и этапов более двадцатилетнего периода политической трансформации в Казахстане необходимо выявить те институциональные и функциональные предпосылки, которые ему предшествовали и сопровождали его. Вместе с тем, особенности политического транзита в Казахстане отнюдь не исключают наличия некоторых частичных аналогий, которые прослеживаются между ним и классическими вариантами политической трансформации. В этом смысле при всех кардинальных отличиях казахстанской посттоталитарной трансформации от успешных южноевропейских и латиноамериканских переходов к демократии она на

начальных своих этапах последовательно подчинялась некоторым константам процедурной модели политического транзита.

Первая предпосылка связана с определением места казахстанской модели политического транзита в общем процессе “глобальной демократизации”. В первую очередь, следует заметить, что утверждение демократического вектора развития политической системы Казахстана в предшествующий десятилетний период, в целом, происходило в общих рамках 3-й волны демократизации, которая охватила ряд посттоталитарных и поставторитарных стран мира. Однако необходимо отметить, что, следуя в русле некоторых общих закономерностей демократических транзитов этой волны, Казахстан демонстрирует свою совершенно определенную специфику. При этом специфика казахстанского политического транзита не сводится лишь к простому выбору Казахстаном своего особого “третьего пути” продвижения к демократии.

Однако после прохождения начальных этапов, несмотря на целый ряд аналогий, казахстанский политический транзит во многих отношениях перешел к собственным алгоритмам развития, что обусловило его обособленное положение относительно не только классических южноевропейских и латиноамериканских вариантов политической трансформации, но и подобных процессов в странах Центральной и Восточной Европы и ряда стран СНГ. Рождающаяся в ходе казахстанской посттоталитарной трансформации новая общественно-политическая реальность несет в себе сложный сплав частично преодоленных, а частично преобразованных традиций прошлого, что приводит нас к определению второй предпосылки политического транзита в нашей стране.

Вторая предпосылка связана с характером детерминированности политического транзита в Казахстане. Здесь необходимо отметить, что политические реформы в конце 80-х и начале 90-х были обусловлены в основном внешним влиянием, связанным с фазами развала тоталитарной системы СССР и становления суверенитета Казахстана. Как вполне

справедливо замечает один из казахстанских исследователей М.С. Машан, “отсчет новейшего политического процесса логично было бы вести с 1985 г. – фактического начала посттоталитарной модернизации, первоначально в рамках коммунистической системы” [Машан М. С. Политическая система Казахстана: трансформация, адаптация, целедостижение / М. С. Машан. Алматы: ИРК, 2000. – 208 с.].

Третья предпосылка связана с масштабом вовлеченности тех или иных общественных сил в процесс политических преобразований. Общим знаменателем, который может свидетельствовать о некоторой схожести политической модернизации в перестроечном СССР и суверенном Казахстане, является то, что реформы в них были начаты по направлению сверху вниз. Иными словами, с самого начала системных преобразований Казахстан попал в разряд стран, где политические реформы во многом начинались политической элитой.

Четвертая предпосылка связана с характером тех институциональных условий, которые предшествовали вступлению Казахстана в процесс политических преобразований. Здесь необходимо отметить, что в конце 80-х гг. в нашей стране, по большому счету, не было достаточных экономических, социокультурных предпосылок для демократических реформ, из-за чего проведение первых преобразований начиналось практически с нуля. Более того, условия, в которых Казахстан начал осуществлять политические реформы, в своем большинстве, были неблагоприятны. Напомним, что вступление Казахстана в начале 90-х гг. на путь системных преобразований происходило в таких условиях, даже тезисное упоминание которых дает нам представление обо всей сложности ситуации в тот период.

Во-первых, страна переживала системный социально-экономический кризис, следствием которого стал развал промышленности, гиперинфляция, резкое снижение уровня жизни населения;

Во-вторых, не были сформированы основы рыночной экономики как одной из главных экономических предпосылок утверждения демократии;

В-третьих, в результате распада СССР почти повсеместно в постсоветских странах усилилась политизация этничности и обострились межнациональные отношения;

В-четвертых, в стране отсутствовал реальный политический плюрализм, не было многопартийности, независимых СМИ, неправительственных организаций;

В-пятых, не было исторически сложившихся демократических традиций и опыта функционирования демократических институтов.

Наличие указанных сложных условий в начале 90-х гг. отнюдь не свидетельствует о том, что им не было должного противовеса в лице тех внешних и внутренних импульсов, которые стимулировали процесс политических преобразований. При этом необходимость своевременного решения промежуточных тактических задач по обновлению казахстанского общества обусловила то, что процесс политических изменений принял гибкий характер.

Пятая предпосылка связана с формой перехода Казахстана к политическому транзиту. Здесь необходимо отметить, что в нашей стране процесс политических преобразований изначально протекал мирным путем, что во многом свидетельствует о национальном единстве в стране. Во многом благодаря тому, что развал такого геополитического объединения, как бывший СССР, в силу ряда объективных и субъективных причин, оказался неизбежным, Казахстан в первые годы суверенитета получил возможность самостоятельно определять параметры развития своей политической системы.

Указывая на эту особенность казахстанского политического транзита, известный казахстанский историк М.К. Козыбаев пишет, что, несмотря на всю остроту и напряженность политического ландшафта конца 80-х – начала 90-х гг., “… процесс суверенизации протекал мирным путем, без открытой внутренней борьбы за верховные полномочия, проявления крайних форм нетерпимости, при отсутствии внешнего вмешательства” [Козыбаев М. К.

Декабрь 1986 года: факты и размышления / М. К. Козыбаев. – Алматы, 1997. – 43 с.].

Примерно в сходном русле рассуждает и А.Х. Бижанов, который пишет, что “как и в большинстве стран СНГ, переход к демократии в Казахстане был произведен мирной революцией… Именно это и предопределило особенность политического развития Казахстана, когда в первые этапы (фазы) процесса преобразований ярко выраженным был примат внутриполитических изменений. Задачи внешней и оборонной политики заключались, в основном, в обеспечении процессу трансформации благоприятных внешних условий” [Бижанов А. Х. Республика Казахстан: демократическая модернизация общества переходного периода / А. Х. Бижанов. – Алматы: Онер, 1997. – 256 с.].

Шестая предпосылка связана с внутренним содержанием политических реформ в Казахстане. Здесь необходимо отметить, что с самого начала системных преобразований в нашей стране был избран путь на проведение комплексной трансформации. Иными словами, в отличие от некоторых транзитных стран, политические преобразования в Казахстане были очень тесно сопряжены с форсированным осуществлением рыночных реформ и выбором оптимального государственно-политического устройства страны.

Таким образом, приведенные предпосылки политического транзита в Казахстане позволяет заключить, что за последние годы в стране в целом были проведены важные структурные, институциональные и функциональные преобразования, которые закрепили базовые основы демократического общественного устройства и либеральной политической системы.

Чипко М. В.,
Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
аспирант кафедры международного права и международных отношений

ПРОБЛЕМЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЕВРОПЕЙСКИХ СТАНДАРТОВ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В УКРАИНСКОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

Возрастающее негативное влияние энергетического производства на экологию вынуждает государства постепенно отказываться от использования традиционных источников энергии в пользу возобновляемых. Множество европейских государств полагают, что развитие данной сферы позволит обеспечить энергетическую безопасность в регионе, а также улучшить экологическую обстановку в мире. В связи с этим, переход на использование энергосберегающих и ресурсосберегающих технологий является ключевой составляющей энергетической политики стран-членов ЕС.

По данным Международного энергетического агентства к 2030 году доля электроэнергии, полученной из возобновляемых источников энергии (далее – ВИЭ), увеличится вдвое по сравнению с сегодняшними показателями. В планах таких государств, как США, Япония, Германия и Швеция, стоит повышение процентного соотношения альтернативных источников энергии в общем энергобалансе до 20-50%. По мнению Европейской комиссии, уже к 2020 году пятая часть производимой энергии в Европе будет получена из экологически безопасных источников [Дудченко О. Альтернативні джерела енергоресурсів в Українському Причорномор'ї. Аналітична записка./ О. Дудченко / [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.niss.gov.ua/articles/232/]. Одним из мировых лидеров в использовании возобновляемой энергии не только в ЕС, но и в мире, является Германия (к 2020 году 35% всей энергии будет производиться с помощью ВИЭ) [How is Germany integrating and balancing renewable energy today? // Energy transition. The German energiewende. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://energytransition.de/2015/02/how-germany-integrates-renewable-energy/].

Главной причиной такого успеха стала последовательная государственная политика государства по рационализации использования энергоресурсов. В 1991 году в Германии был принят Закон о приоритете возобновляемой энергии (отменен Законом о возобновляемой энергии с дополнениями от 2014 года), целью которого является расширение масштабов использования ВИЭ. Важной особенностью этого законодательного акта выступает гарантирование сохранения установленных тарифов [The Renewable Energy Act 2014. Erneuerbare Energien Gesetz (EEG) 2014. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/G/gesetz-fuer-den-ausbau erneuerbarer-energien, property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf].

Европейский опыт развития альтернативной энергетики, в особенности опыт тех стран, которые достигли высоких результатов, должен стать основой для формирования в Украине надлежащего механизма регулирования использования ВИЭ.

Развитие сферы возобновляемой энергетики определено приоритетным для государства Энергетической Стратегией Украины до 2030 года и Национальным планом действий по возобновляемой энергетике на период до 2020 года. Это также входит в обязательства Украины по Договору о присоединении к Энергетическому Содружеству [Решение Совета Министров Энергетического Сообщества D/2012/04/MC-EnC «О внедрении Директивы 2009/28/ЕС и внесении изменений к Статье 20 Договора об основании Энергетического Содружества» [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.inogate.org/documents/4.%20Ministerial%20Council%20Decision%20D 201204MC-EnC%20ENG.pdf]. Согласно Протоколу о присоединении Украины к Договору об основании Энергетического Сообщества, имплементация Директивы 2003/55/ЕС относительно общих правил для внутреннего рынка природного газа должна была произойти до 1 января 2012 года, а Директива 2009/73/ЕС, которая призвана полностью либерализовать рынок, должна была быть ратифицирована 1 января 2015. Согласно решению Совета Министров D/2011/MC-E-EnC, договорные стороны должны внедрить в свое

законодательство большую часть Регламентов и Директив Третьего энергопакета. Следует отменить, что требования Третьего энергопакета затрагивают вопросы защиты окружающей среды, энергетической эффективности и возобновляемой энергетики. Тем не менее, несмотря на принятые Украиной законы о либерализации рынков электроэнергии и природного газа, очевидных практических изменений по адаптации этих рынков к европейским стандартам не наблюдается.

Помимо этого, при подписании Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом 27 июня 2014 года Украина обязалась предпринять все необходимые меры по усовершенствованию законодательства, связанного с регулированием использования ВИЭ.

В целом, возобновляемая энергетика в Украине начала активно развиваться с введением в 2009 году «зеленого» тарифа для электроэнергии, полученной из ВИЭ. «Зеленый» тариф – это своеобразный механизм поддержки производителей возобновляемой энергии, позволяющий им продавать электроэнергию по специальной цене. Этот тариф устанавливается национальным регулятором, сегодня – Национальной комиссией, осуществляющей государственное регулирование в сфере энергетики и коммунальный услуг (далее – НКРЭКУ). В Законе Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике» относительно стимулирования использования альтернативных источников энергии» от 1.04.2009 года закреплены государственные гарантии долгосрочности поддержки альтернативной энергетики («зеленый» тариф был установлен до 2030 года). Принятие этих мер обусловлено, в первую очередь, тем, что реализация проектов в этой сфере связана с крупными капиталовложениями, а также имеет довольно длительный срок окупаемости. Более того, кредитные ресурсы зачастую привлекаются в иностранной валюте, именно поэтому законодательством предусмотрена привязка «зеленого» тарифа к курсу евро. С 2009 года национальный регулятор ежемесячно пересматривал «зеленые» тарифы с учетом колебаний курса валют. Это обеспечивало надежность

капиталовложений инвесторов и возрастающую эффективность данных проектов. Но в период с середины 2014 года до начала 2015 наблюдались серьезные нарушения действующего законодательства, так как НКРЭКУ перестала пересматривать «зеленый» тариф согласно текущему курсу евро. Помимо этого, развитие всего сектора возобновляемой энергетики оказалось под угрозой из-за значительного снижения тарифной ставки на 55% и 50 % для солнечных электростанций и других видов альтернативных источников, в связи с введением чрезвычайных мер в энергетике [Розпорядження Кабінету Міністрів Україні «Про вжиття надзвичайних заходів на ринку електричної енергії № 36-р від 14 січня 2015 року [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/36-2015-%D1%80].

Для разрешения сложившейся ситуации был разработан Законопроект «О внесении изменений в некоторые законы Украины относительно обеспечения конкурентных условий производства электроэнергии из альтернативных источников энергии» [Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії № 2010 від 03.02.2015 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53806]. В нем предусмотрен комплекс качественных изменений в механизме государственной поддержки развития ВИЭ. Законопроект включает в себя приведение величин «зеленого» тарифа в соответствие с актуальной стоимостью технологий производства электроэнергии из ВИЭ. Также предполагается, что все государственные гарантии перед инвесторами должны соблюдаться в обязательном порядке, что способствует приведению украинского законодательства в соответствие с общеевропейскими стандартами. Еще одной мерой, направленной на выполнение обязательств, взятых Украиной в рамках Договора об учреждении Энергетического сообщества, а также на выполнение Директивы Европейского парламента и Совета ЕС 2009/28/ЕС от 23 апреля 2009 г. «О стимулировании использования энергии, произведенной из возобновляемых источников энергии», стала

разработка Госагентством по энергоэффективности и энергосбережению Национального плана действий по возобновляемой энергетике на период до 2020 года, утвержденного распоряжением КМУ от 1 октября 2014 г. № 902-р. Согласно этому плану, общее количество энергии, полученной из ВИЭ, к 2020 году должно дойти до отметки в 11%.

В свою очередь, Энергетическое сообщество также прилагает усилия для того, чтобы реформы в Украине происходили эффективно и в установленные сроки. Создана специальная многосторонняя рабочая группа по имплементации обязательств Украины в рамках сообщества. Основной задачей Украины является предоставление ежегодного отчета о предпринятых мерах по изменению законодательства в сфере энергетики.

Учитывая сложную политическую и экономическую ситуацию, которая сложилась в нашем государстве, приведение законодательной базы, регулирующей сферу использования ВИЭ в соответствии с требованиями Европейского Союза и Энергетического сообщества, позволило бы Украине ускорить процесс евроинтеграции, а также ослабило бы зависимость нашей страны от импорта традиционных энергоресурсов.

Aleksandra Koniewicz,
Jakub Kalinowski,
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej

ONCOLOGY PACKAGE- A POLITICAL DEVELOPMENT STRATEGY OF HEALTH SERVICE IN POLAND ANALYSIS OF THE STATE OF POLISH HEALTH CARE

Polish health service is not the most prosperous, and society is geared to it pejoratively. It is a common complaint of the disparities between the health needs of patients and the possibilities of satisfying them, the deficiencies in the equipment of hospitals, the low salaries of health workers and on growing in this context corrupt practices [A. Ostrowska: *Paternalizm i partnerstwo. Społeczny kontekst relacji*

pacjent-lekarz [w]: *Etyczne aspekty decyzji medycznych*, edited by. J. Hartman, M. Waligóry, Warsaw 2011, p. 13]. Most induce chronic negative emotions waiting periods for a visit to a specialist or operation carried out under the National Health Fund. Frequent cases are distant terms of several months or even several years.

For an objective approach to the issue, should we reach to the latest rankings of assessing the state of health care in individual countries. At the beginning of 2015 it has been published by the European Health Consumer Index (EHCI), classifying Poland at the 31st place out of 37. When assessing taken into account e.g.: observance of patient's rights, waiting times for medical services, infant mortality, survival in the case of cancer, the scope of guaranteed benefits, preventive measures and availability of new medicines [http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/polska-slabo-w-rankingu-jakosci-sluzby-zdrowia,510077.html, (06.06.2015)]. For 1000 possible points, in 2014 Poland gained 511 points, ranking in the ranking a little higher, than for example. Lithuania, Serbia and Montenegro. Incontrovertible is the widespread dissatisfaction with this poor performance in the developed, capitalist country. For comparison, in 2013 Poland took 32 place, scoring 521 points [http://www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Polska-ochrona-zdrowia-na-31-miejscu-w-Europie-wg-rankingu-konsumenckiego,148505,14.html, (06.06.2015)]. For over twenty years, the Polish health service policy is the subject of lively discussion. Noticeable is a lack of long-term action plan, aimed at a thorough revitalization. The society, which are de facto the main recipients of health care services regularly provided by the Ministry of Health reforms to improve the condition of the health care system. Unfortunately, due to excess bureaucracy and the political ambitions of the authorities of the Ministry of the proposed changes are often introduced without prior, in-depth consultations with the medical community, as it was described even when the package oncology. Dr. Arne Björnberg, President of Health Consumer Powerhouse, who conducted the study EHCI, making recommendations stated: *As the large central European country, belonging to the EU, Polish results are undeniably weak. For many years, surprising lack of focus of Polish policy on health care and obvious helplessness in improving the appalling*

conditions[http://swiat.newsweek.pl/ranking-sluzby-zdrowia-polska-wypadla-gorzej-niz-albania-newsweek-pl,artykuly, 356417,1.html, (06.06.2015)]. Honest, however painful specialist comment could not be overlooked. Politicians from different parties willingly spoke about the unsatisfactory results Polish. According to the Civic Platform deputy Paul Olszewski quality of care is improving, although the process of change is slow. In support of their words he presented the idea introduced by Health Minister Bartosz Arlukowicz, namely oncology package or a package of queuing. Law and Justice spokesman Marcin Mastalerek criticized the lack of visible improvement, accusing the lack of effects in the past 7 years. Also spoke disapprovingly spokesman for the Democratic Left Alliance Dariusz Joński commenting on the idea of oncology package and absurd lengthening queues which, in accordance with the objectives of the project were to be reduced [Deputies comments from http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/polska-slabo-w-rankingu-jakosci-sluzby-zdrowia,510077.html, (06.06.2015)].

ONCOLOGY PACKAGE HOPE FOR AWAITED CHANGES

The solution proposed by the Ministry of Health and which has applied since 1 January 2015 it is called oncology package. As we read on the official website of the package is a colloquial term legislation introducing so-called. fast oncological therapy that is an organizational solution designed to efficiently and quickly lead the patient through successive stages of diagnosis and treatment. Fast oncological therapy is intended for patients whose doctors suspect or detect malignancy and patients during cancer treatment using chemotherapy or radiotherapy. There are no age restrictions on access to treatment through the rapid treatment of cancer. Importantly, formally oncology package is not a program or preventive health. The patient does not report itself to the rapid treatment of oncological nor to her not to be registered. Also, the Ministry of Health or the National Health Fund patients are not eligible to participate in the rapid treatment of cancer. A treatment decision in the context of rapid oncological therapy - based on patient test results - made by a doctor [Definition from http://pakietonkologiczny.gov.pl/faq/, (06.06.2015]. Among the postulated benefits that is expected to bring the proposed reform primarily includes

reducing wait times for patients with suspected cancer, to organize the process of diagnosis and treatment of the patient, the introduction of rapid diagnosis and comprehensive treatment. As called Democratic Left Alliance deputy Minister of Health target time of filing of the patient to a specialist to cancer it will amount to 7 weeks in 2017, in 2015 to 9 weeks [An Interview A. Rudnickiej with Ministry of Health B. Arłukowicz, Głos Pacjenta Onkologicznego, December 2014, p. 3]. Furthermore we expect to reduce the number of deaths of patients and reduce treatment costs by as the earliest detection of disease. In simple changes resulting from the implementation of the package will include a number of planes: two new tools in the form of a card diagnosis and treatment of oncological systemic changes, namely the abolition of limits on the diagnosis and treatment of cancer and a number of organizational changes[An Interview A. Rudnickiej with Ministry of Health B. Arłukowicz, Głos Pacjenta Onkologicznego, December 2014, p. 18].

A GREEN CARD AND A CANCER TRACKER

Oncology package before the entry into force of aroused huge controversy. Constantly discussions took place, especially in the medical community, how the proposed changes really contributed to the improvement of the situation. Oncologists, as a group directly interested in the case, have repeatedly reproached authors of the project a number of inaccuracies and presented their legitimate concerns. Since the introduction of the package is noticeable intensification of a number of problems and doubts related to its functioning. Even the green card is issued to patients, often corrected before the new year, still must pass a series of adjustments to achieve the desired shape. According to professor Krzakowski said the document should be a «road map» and identifying algorithm further proceedings equally serving the sick and the doctors. It should be a flexible document and allow modifications, which are often unavoidable and often result from a particular clinical situation[An interview A. Rudnickiej with M. Krzakowski, Głos Pacjenta Onkologicznego, December 2014, p. 6]. In addition, the demands are raised, supposedly the Ministry of Health and the National Health Fund tried to move the entire burden of responsibility qualifications patients requiring so-called issue. green card for GPs. In support of this thesis is

worth mentioning that, during the Jan. 14, 2015 organized by the Batory Foundation. Lesław A. Paga debate titled « Oncological Package - new rules, old problems» widely discussed problem threads. Gregory Stachacz, associated with the project leaders of Health, presented a plea directed against the Ministry of Health and the National Health Fund that these institutions would put additional complex responsibilities including issuing green cards GPs who until now have in your practice such activities did not have. As pointed out by Stachacz assumptions oncology package are good, but the tool firmly defective. In his opinion, it is necessary to reach the GPs, the answer to their doubts. One of the biggest is the system of training in the field of cancer diagnostics [More: http://www.paga.org.pl/aktualnosci?more=2097957683,(06.06.2015)].

SEEKING SOLUTIONS

Package oncological there are only a few months, so unreliable would be to assess its effectiveness at this stage. In addition, it is also difficult to make estimates of indicators of individual physicians, although the first design were to be calculated in March. So far we know nothing about relevancy to issue green cards. It is impossible to deny the noble idea of developers package that patients with suspected cancer as quickly able to attempt treatment. Given, in particular, the Polish state health service in which, according to rankings and public life leaves a lot to the health care system faced a challenge like to accept, and most importantly to adopt a permanent solution contained in the reform. The changes will not be possible without the willingness to engage doctors themselves, of which at the stage of change, everything depends. It’s hard to require that goodwill and will act when doctors at the outset, before anything began to function, are threatened with the guidelines and recommendations incomprehensible that no one consulted with them. However now it’s too late, this postulate *de lege ferenda* should be to eliminate limiting indicators and resignation of receiving a card issuance capabilities.More than it should to hold consultations on the line Ministry-NHF-the medical community to work together on the path of action. Unpleasant consequences are born of the reform introduced a number of unpleasantness for the doctor, they undermine his professional education and receive

the freedom of conduct according to their own medical intuition. Instead diagnose and help, doctors will count its effectiveness, the cost of research for which they sent patients and what happens if one of them negatively assessed by the indicator will be called to a supervisor. A number of concerns can lead to disastrous conflicts between all links in the chain of dependence. Tensions arise on all levels: between doctors, between patients, between doctors and families of patients, between patients and their families, between officials and patients and doctors[J. Hartman: Wojna lekarzy z pacjentami, w: Etyczne aspekty decyzji medycznych, edited by J. Hartman, M. Waligóra, Warsaw 2011, p. 23]. Mutual cooperation is the key to success, for which I belong undoubtedly consider it proper implementation of the demands of the oncology package. It is unreasonable to restrict in any way the doctor in making a diagnosis and as a manifestation of the negative consequences receive the right to issue cards that could save someone's life. Nothing good can also announces additional pull to the responsibility for issuing it without permission captured on the short course. Is the Polish health service able to carry the burden of reform and whether doctors instead rely indicators will cure the sick it turns out in practice.

Tomasz Wicha,
Ph.D. applicant in Political Science

POLARISATION AND ITS IMPORTANCE IN THE ANALYSIS OF THE CONTEMPORARY FOREIGN POLITICS OF THE REPUBLIC OF POLAND

Polarisation in the theory of politics is widely known because of the scientific papers of Carl Schmitt [C. Schmitt, Teologia polityczna i inne pisma , Warszawa 2012, p. 245-314.] and Chantal Mouffe [Ch. Mouffe, Polityczność: Przewodnik krytyki politycznej , Warszawa 2008, p. 16-23.]. The analysis of the concept of *a friend and an enemy* helps to categorise and understand the ideas that bother the decidents who study international and internal affairs. Polarisation can be exemplified by natural contrasts (even from everyday life) and by the contrasts in politics: West–East, democracy – totalitarianism and via political notions (the government –

opposition). Both of the concepts in polarisation classified the idea and depicted the indispensable notions of *a friend and an enemy* that can coexist in political realia.

The differentiation can be referred to the political processes in the Republic of Poland that concern the foreign affairs. There is a strong differerentiation of two policies concerning foreign affairs in the Republic of Poland. The first concept (linked with realism), supported by the president Lech Kaczyński and Law and Justice party, was conncected with the idea of strong ties among Central and Eastern Europe. states Therefore, close relationships between the Republic of Poland and the Baltic States, Belarus, Ukraine and Visegrad states were established. Such an analysis of foreign affairs helped to promote the idea of a group subject in the international relations in Europe. Moreover, the concept of a strong group of the members of the European Union made it unable for the member-states to present the concepts in the institutions of European Union as one group and, finally, be more powerful. Such an understanding was emphasised by the good relations among the governors of the states of the Central and Eastern Europe. One general idea that grouped the states of Central and Eastern Europe is the threat of the neoimperialism of the Russian Federation as the states were joint by the common history after WWII.

The opposite idea in the foreign affairs of the Republic of Poland was the idea put forward by Civic Platform. The concept of liberal understanding of foreign affairs was connected with the notion of the strong ties of Republic of Poland with Germany and France as the leaders of Europe. In such a way, the decidents of Civil Platform wanted to gain better political results in the relation EU members–the Russian Federation.

One needs to discover what barriers of political actions are once it is necessary for the evaluation of the processes in political life in any country [P. Dybel. S. Wróbel, Granice polityczności: Od polityki emancypacji do polityki życia, Warszawa 2008, p. 127-130, 271-281.]. The barriers and concepts which are influential for the political processed can be enumerated as follows: the importance of the political and military presence of the United Stated of America in the region of Central and Eastern Europe and its role in the international affairs, the membership in

NATO and EU, the relationship between the Russian Federation and EU. Moreover, one needs to indicate there are many differences between the states in Central and Eastern Europe as it is natural that single concepts of a given state are of utmost importance for the whole European (or at least Eastern European) concept of international relations.

Apart from the processes that are *explicite* and those that need broader analysis which can be referred to as *implicite* one needs to differentiate the notions connected with the mobilization that can be practised in the long period and space [R. Skarzyński, Mobilizacja polityczna: Współpraca i rywalizacja człowieka współczesnego w wielkiej przestrzeni i długim czasie , Warszawa 2011, p. 37-53, 301-334.]. The analysis of polarization is in almost every aspect the exploration of contrasts that are inevitable in politics. The divergent understanding of concepts and ideas is connected with the initial stages of politics which can be referred to the game or a spectacle where contrasts and conflicts form the debate.

One of the core factors of the ideas connected with the mobilisation is the concept of history and historical processes with regard to joint history of the post-Soviet states- the processes from the time after 1945 [M. Kula, Krótki raport o użytkowaniu historii , Warszawa 2004, p. 11-159.]. The political transformation is a vague term in the Republic of Poland as hardly any concept of establishing a new country can be classified as the one that united. The conflict was natural, even in the transformation of the role and the status of the Republic of Poland in international arena. One dominant idea at that time was the necessity to become independent from the Russian Federation in any sphere. Therefore, the membership in NATO was understood as the key concept in the foreign affairs of the Republic of Poland.

The core in the political arguments is played by the persuasion in the time of political struggle before the election [G. Majone, Dowody, argumenty i perswazja w procesie politycznym , Warszawa 2004, p. 225-264.]. The elections, necessary in democracy, help to emphasise the concepts of the study of foreign affairs, esaecially the presidential campaign in the Republic of Poland and the campaign before the

parliamentary election form the scope for the analysis of the status and divergent concepts of the foreign policies of the Republic of Poland.

The contemporary analysis of the political relations is strictly connected with the individual traits of given candidates of that strive to win the election. Moreover, the contemporary analysis makes it necessary to use other aspects for the analysis of foreign affairs, not just getting the understanding of real policy or the evaluation of the political thought [R. A. Dahl, B. Stinebrickner, Współczesna analiza polityczna, Warszawa 2007, p. 194-201, 213-218.].

Politicians and their experts claim they make use of psychological processes important for the political affairs [D. C. Mutz, Psychologia polityczna a wybór , [in:] Zachowania polityczne , v. 1, ed. R. J. Dalton, H-D. Klingemann, Warszawa 2010, p. 132-147.]. Such diversities are important when politicians come from different cultural background and direct their actions into different groups.

Apart from economical aspects the use of emotions in political campaigns is very important [G. E. Marcus, Psychologia emocji i polityki , [in:] Psychologia polityczna , ed. D. O. Sears, L. Huddy, R. Jervis, Kraków 2008, p. 163-189.]. The political struggle is strictly connected with the management of emotions, with regard to foreign affairs as well. The concepts that are polarised provoke emotions that are disparate such as disregard and total appreciation.

One can depict the role of religion and religious aspects in defining the role of the political campaigns and the role of the Church in the public debate in the Republic of Poland [Y. Esmer, T. Pettersson, Wpływ religii i religijności na zachowania wyborcze , [in:] Zachowania polityczne , v. 1, ed. R. J. Dalton, H-D. Klingemann, Warszawa 2010, p. 74-101.]. It is mainly due to the role the Church played in the period of the communist regime in the time after WWII.

The presidential campaign in the Republic of Poland proved that the choice between two candidates might be the voting for change or no change as well. Polarisation helps the voters to understand the differences between the candidates (especially in the approach towards the foreign affairs the present) and to make a decision which is claimed to be more optimal at the particular election.

Грабович Т. А.,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри міжнародного права та міжнародних відносин

ПОЛІТИКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС: ЗВОРОТНІЙ БІК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА РОЗВИТКУ

Незважаючи на поступовий розвиток концепції міжнародного права розвитку та включення до її структури не лише принципів та норм міжнародного економічного права, але й принципів та норм міжнародного екологічного права і міжнародного права прав людини [Якубовская Н. А. Международное право развития: эволюция концепции / Наталия Алексеевна Якубовская. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 319], вважаємо, що центральне в цьому нормативному комплексі займають норми, що регулюють співробітництво з економічних питань, що складаються між державами різних рівнів економічного розвитку з метою стимулювання (підтримання) менш розвинутих економік. У зв'язку з цим представляє інтерес політика енергетичної безпеки. По-перше, ЄС є клубом розвинутих європейських держав. По-друге, внаслідок значної енергоємності виробництв в ЄС існує суттєва залежність вказаного економічного простору від енергоресурсів, що постачаються з держав іншого (меншого) економічного рівня. У такому разі, чи не вступає в суперечність політика енергетичної безпеки ЄС з положеннями міжнародного права розвитку.

Політика енергетичної безпеки ЄС «після-Лісабонського» періоду знайшла своє відображення у низці документів ЄС, в яких формулювались погляди співтовариства на ключові аспекти будь-якої безпекової політики «загрози – цілі – засоби реагування».У стратегічному огляді енергетичних проблем *(The first strategic energy review)*, прийнятому у 2007 р. основними загрозами енергетичній безпеці ЄС були названі: 1) зростання залежності від обмеженого кола третіх країн, схильних до нестабільності; 2) очікуване значне

збільшення глобальних потреб у енергоресурсах разом із зростанням цін; 3) кліматичні зміни.

Слід зазначити, що на протязі 2007-2014 рр. відповідні загрози дійсно були домінуючими у питаннях енергопостачання та енергетичної безпеки ЄС. Але події 2014-2015 рр. наочно продемонстрували наскільки мінливими є сучасні геополітичні умови, коли обставини фактично піддали ревізії окреслені види загроз. По-перше, останнім часом сукупність політичних, економічних та технологічних факторів значною мірою змінило тенденції щодо зростання попиту на енергоресурси, та, відповідно тенденція збільшення цін змінилася тенденцією зменшення. По-друге, в цілому підтверджуючи положення про потенційну небезпеку енергетичної залежності від обмеженого кола країн-постачальників, сучасні обставини значною мірою змінили уявлення про конкретні країни, що є джерелами такої нестабільності.

Але визначена структура загроз, автоматично обумовлює структуру цілей політики енергетичної безпеки та пов'язаних з ними засобів реагування. Тож, відповідно до зв'язків між загрозами, цілями та засобами можна говорити про три основних компоненти політики енергетичної безпеки ЄС.

Так, у Повідомленні Комісії "Енергія 2020. Стратегія щодо конкурентної, постійної та безпечної енергії" зазначається, що спільна енергетична політика ЄС розвивається навколо спільної мети – забезпечити неперервну фізичну доступність енергетичних продуктів та послуг на ринку за ціною, яку можуть дозволити собі всі споживачі (приватні та промислові), при цьому роблячи внесок у більш широкі соціальні та кліматичні цілі ЄС. Центральні цілі енергетичної політики (безпека постачання, конкурентоспроможність та сталість) зараз визначені Лісабонським договором [Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. – Energy 2020 A strategy for competitive, sustainable and secure energy {SEC(2010) 1346} /COM/2010/0639 final. – Brussels. – 10.11.2010. – P. 2].

Слід зазначити, що конструкція із трьох вимірів енергетичної політики ЄС, що охоплює зовнішні відносини (безпека постачання), внутрішній ринок (конкуренцію в енергетичній сфері) та екологію (стійкість щодо кліматичних змін) сформувалася як відповідь на нові проблеми та загрози в енергетичній сфері, що чітко визначилися після 2000 р. та стали результатом широкого обговорення даної проблематики як всередині самого ЄС, так і між ЄС та державами-членами. Адже вирази "конкурентоспроможна, безпечна, стала" використовуються у практично кожному документі виданому Комісією ЄС починаючи з середини 2000-х років. В розвитку цих основ "Кіото" та "Москва" були корисними зовнішніми рушійними силами" [Convery F. Origins and Development of the EU ETS. / Frank Convery – Environmental and Resource Economics. – 2009. – № 43(3). – P. 391-412]. Іншими словами, визначний вплив на формування структури сучасної енергетичної політики ЄС справили зобов'язання в рамках Кіотського протоколу та відносини між країнами-членами ЄС та Російською Федерацією у газових питаннях.

При цьому Лісабонський Договір став тим документом, де дані три виміри вперше були визначені на рівні первинного законодавства, і тим самим питання енергетичної безпеки було визначено як сферу спільної компетенції ЄС та держав-членів. Відповідно держави-члени ЄС можуть вирішувати питання проведення власної енергетичної політики виключно у тих питаннях, що не врегульовані на рівні ЄС.

Дані рамкові стандарти енергетичної політики ЄС визначені ч. 1 ст. 194 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС), яка встановлює такий перелік завдань, як: забезпечення функціонування енергетичного ринку; забезпечення безпеки енергопостачання в Союзі; сприяння ефективному використанню енергії та енергозбереженню, а також розвитку нових та відновлювальних форм енергії та сприяння взаємопов'язаності енергетичних мереж.

Не дивлячись на те, що термін "безпека" в даному випадку застосовується лише до одного із визначених у ст. 194 ДФЄС завдань, слід зазначити, що сама по собі енергетична безпеки є і причиною формування, і

головною метою реалізації енергетичної політики ЄС. Тож, всі аспекти та напрямки енергетичної політики так або інакше спрямовані на вирішення питань енергетичної безпеки.

Так, наприклад, Барт Ван Вурен *(Bart Van Vooren)*, розглядаючи правові та інституційні перешкоди енергетичній політиці ЄС вказує на таку принципову позицію, що різні політичні, безпекові, економічні та екологічні аспекти є тісно переплетеними та не можуть бути відділені один від іншого [Van Vooren B. Legal and Institutional Obstacles to an EU External EU Energy Policy post-Lisbon: Managing the Vertical and Horizontal Axes / Bart Van Vooren. / ECPR General Conference. – Reykjavík, 2011 – P. 5].

Теза щодо тісного взаємозв'язку окремих елементів енергетичної політики висловлюється і в актах "м'якого права" ЄС з енергетичних питань. Зокрема, у Повідомленні Комісії "Енергетична політика для Європи" від 10 січня 2007 р. зазначається, що існуючі заходи щодо таких сфер, як відновлювана електроенергія, біопальне, енергетична ефективність та Внутрішній енергетичний ринок досягли важливих результатів, але не вистачає їх когерентності для забезпечення стійкості, безпеки постачання та конкурентоздатності. Жоден елемент цієї політики не забезпечує відповіді на всі запитання – вони повинні бути об'єднані в єдине ціле. Енергетична політика повинна адресуватися багатьом різним сферам політики [Communication from The Commission to The European Council and The European Parliament – An Energy Policy For Europe {SEC(2007) 12} / COM (2007) 1 final. – Brussels. – 10.1.2007. – P. 6].

Таким чином, можна сказати, що політика енергетичної безпеки ЄС охоплює всі три вектори енергетичної політики, встановлені ч. 1 ст. 194 ДФЄС, але при цьому, дані вектори розподілені між забезпеченням безпеки постачання та забезпеченням безпеки споживання. При чому, як вже зазначалося безпека споживання займає в цій системі головну функцію, щодо гарантування безпечно та доступного енергопостачання споживачам, а безпека постачання – допоміжну, створюючи сприятливі умови для захисту безпеки споживання, зокрема через зменшення енергетичних потреб та диверсифікацію джерел.

Так, визначена п. b) ч. 1 ст. 194 ДФЄС безпека енергопостачання спрямована в першу чергу на протидію ризикам зменшення або зупинення постачання енергетичних продуктів споживачам в ЄС. При цьому такі ризики можуть носити природній, політичний, економічний або технічний характер.

Наприклад, у Повідомленні Комісії "Енергетична політика для Європи" від 10 січня 2007 р. зазначається, що ключовою проблемою безпеки постачання є зростаюча залежність ЄС від імпортованих вуглеводнів [Communication from The Commission to The European Council and The European Parliament – An Energy Policy For Europe {SEC(2007) 12} / COM (2007) 1 final. – Brussels. – 10.1.2007. – P. 3-4]. Так загальна енергетична залежність ЄС від імпорту складає 50 %, в тому числі 57 % по газу та 82 % по нафті, та має тенденцію до зростання, що створює як політичні, так і економічні ризики. Економічні ризики полягають у зростанні тиску на глобальні енергетичні, що створює непевність щодо можливості задоволення попиту. Зокрема, це стосується можливості та бажання основних постачальників нафти та газу збільшити інвестиції у видобуток. Політичні ризики полягають у відсутності надійних механізмів забезпечити солідарність між країнами-членами ЄС у випадку енергетичної кризи, а також у тому, що деякі члени ЄС надто або повністю залежні від єдиного постачальника газу.

Тож, головним засобом забезпечення безпеки енергопостачання ЄС розглядається солідарність країн-членів у вирішенні енергетичних питань. Зокрема, згідно п. 3.2. Повідомлення Комісії "Енергетична політика для Європи" шляхами підтримки енергетичної безпеки називаються: 1) заходи щодо диверсифікації необхідні для допомоги країнам-членам, які надто залежні від одного постачальника газу; 2) підтримка функціонування створеного в ЄС механізму запасів нафти у взаємодії з іншими країнами Організації економічного співробітництва та розвитку в рамках Міжнародної енергетичної асоціації; 3) встановлення обов'язкових стандартів щодо надійності взаємного підключення електричних мереж.

Згідно пропозицій, що містяться у Повідомленні Комісії ЄС “Енергія 2020. Стратегія конкурентної, сталої та безпечної енергії” від 10 листопада 2010 р. [Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions “Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy.” Brussels, 10.11.2010 COM (2010) 639 final. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ] безпека енергопостачання повинна реалізовуватися не лише завдяки досягненню вищих рівнів безпеки доступу до енергоносіїв, але й шляхом розширення прав та можливостей споживачів. Така орієнтація політики енергетичної безпеки на споживача, зокрема, передбачає:

- подальше впровадження ринкових механізмів для гарантування доступу споживачів до енергії за доступними цінами;

- надання споживачам допомоги щодо участі у енергетичному ринку відповідно до Третього енергетичного пакету, що включає поширення найкращих практик заміни постачальників, рекомендацій щодо ціноутворення та альтернативних процедур вирішення спорів;

- приділення особливої уваги вразливим споживачам та поширенню практики, що дозволяє споживачам скоротити споживання енергії;

- підсилення зусиль регулюючих органів щодо покращення функціонування роздрібного ринку енергії.

В той же час традиційні заходи щодо покращення безпеки постачання, згідно Повідомлення Комісії ЄС “Енергія 2020. Стратегія конкурентної, сталої та безпечної енергії” включають:

- підвищення безпеки видобутку нафти та газу на океанському шельфі;

- запровадження нових правових основ в галузі ядерної енергетики;

- безпека мереж транспортування та технологій зберігання вуглеводневих енергоносіїв тощо.

Отже, наведені положення вказують на те, що домінуючим тлумаченням енергетичної безпеки в європейській науковій думці є концепція доступності

постачання енергетичних ресурсів за прийнятними цінами. В свою чергу доступність постачання складається з матеріальної доступності (наявності енергоресурсів та відповідної інфраструктури), географічної доступності (розумних відстаней транспортування енергоресурсів) та політичної доступності (стабільності у політичному відношенні країн-постачальників). Прийнятність цін на енергетичні ресурси включає задовільний рівень поточних цін (включаючи як плату безпосередньо за постачання, так і необхідний рівень інвестицій) та стабільність цін (мінімізація ризику швидкого зростання).

Досягнення вказаних завдань з боку ЄС можливе лише у тісній співпраці з країнами-експортерами вуглеводнів, частина з яких знаходяться на іншому рівні економічного розвитку, що допускає не лише передачу технологій, устаткування цим країнам взамін стабільного постачання вуглеводнів, але й вжиття заходів екологічного характеру, а також експорт в певному сенсі стандартів демократичного урядування.

Приклад політики енергетичної безпеки ЄС підтверджує двовекторність процесіву рамках концепції міжнародного права розвитку і їх спрямованість не лише на захист (пріоритизацію) інтересів держав з менш розвинутими економіками, але й на забезпечення стабільного існування та розвитку ключових економік світу.

Гришкевич В.В.,
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы,
студентка 4 курса юридического факультета

МЕСТО ЕВРОПЕЙСКОЙ КОМИССИИ В СИСТЕМЕ ИНСТИТУТОВ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Европейская комиссия является одним из главных институтов Европейского Союза. Ей принадлежит ведущее место в системе управления Европейским Союзом. Именно поэтому Европейскую комиссию часто и вполне оправдано называют мотором европейской интеграции.

Правовой статус и порядок формирования, а также структура и компетенция Европейской комиссии закрепляются в ст. 17 Договора о Европейском Союзе 1992 г. и в стст. 244-250 Договора о функционировании Европейского Союза 1957 г. Указанные положения детализируются в Декларации № 10 и Декларации № 11, где определяются общие подходы и условия реализации программы обновления и изменения состава и порядка формирования Европейской комиссии.

Следует отметить, что для Европейского Союза не характерно традиционное деление органов на законодательные, исполнительные и судебные. Вместе с тем, анализ функций и деятельности Европейской комиссии позволяет отнести ее к институту исполнительной власти Европейского Союза. Сравнение Европейской комиссии со своего рода правительством имеет место не только в популярной, но и научной литературе. Представляется, однако, что такое сравнение с правительством справедливо лишь частично. При сравнительной похожести Европейской комиссии по своему статусу и предназначению, ее отличает отсутствие одного из главных атрибутов – формирование на партийно-политической основе.

Справедливости ради, следует отметить, что еще при подготовке текста Лиссабонского договора звучали предложения об избрании Председателя Европейской комиссии из числа лиц, представляющих партию, которая победила на выборах в Европейской комиссии. В этом случае процедура формирования Комиссии существенно изменилась бы. Однако в ходе развернувшейся дискуссии данное предложение не получило поддержки. В Лиссабонском договоре нашло место лишь указание на учет итогов выборов в Европейский парламент при формировании состава Европейской комиссии и выдвижении кандидата на пост ее председателя.

Таким образом, разработчики Лиссабонского договора хотя и подтвердили роль европейских политических партий, однако юридически обязывающей формулировки в текст не включили. Вместе с тем, как показала практика, такое пожелание все же нашло реализацию. Так, в частности,

нынешний председатель Европейской комиссии – Жан-Клод Юнкер – занял свой пост в 2014 году после того как выдвинувшая его на эту должность «Европейская народная партия» победила на выборах в Европейский парламент. Такой порядок формирования Председателя явно ориентирует в будущем Европейский Союз именно на федеративную модель построения.

Что касается роли и предназначения Европейской комиссии, то в этом плане показательна формулировка ч. 1 ст. 17 Договора о Европейском Союзе: «Комиссия продвигает общие интересы Союза и с этой целью выступает с соответствующими инициативами. Она следит за применением Договоров и мер, принятых институтами на основании последних. Она осуществляет надзор за применением права Союза под контролем Суда Европейского Союза. Она исполняет бюджет и управляет программами. Она осуществляет координационную, исполнительную и управленческую функции согласно условиям, предусмотренным Договорами. За исключением общей внешней политики и политики безопасности и иных случаев, предусмотренных Договорами, она обеспечивает представительство Союза на международной арене. Она выступает с инициативами по составлению ежегодной и многолетней программ Союза в целях достижения межинституционных соглашений».

Формула «общий интерес» носит достаточно расплывчатый характер, поскольку пониматься может по-разному. Так, общий интерес можно рассматривать и как интерес, поддерживаемый всеми государствами-членами Европейского Союза. В этом смысле примером могут выступать решения, принимаемые совместно всеми государствами. С другом стороны, общим может выступать интерес, который вытекает из целей и ценностей европейского объединения. Представляется, что именно со второй позиции и следует понимать главное предназначение Европейской комиссии.

В целом, функциональное предназначение Европейской комиссии можно свести к следующему:

1. Инициатива принятия новых нормативно-правовых актов – по общему правилу, новые акты могут приниматься только по предложению Комиссии. В этом плане, полномочия ее практически монопольны. Предлагая новый законопроект, Европейская комиссия стремится удовлетворить максимально широкий спектр интересов. Однако на основе принципа субсидиарности, законотворческая инициатива Комиссии не должна распространяться на те вопросы, которые могут быть эффективно решены на национальном, региональном или местном уровне. Лишь в особых случаях право законодательной инициативы в порядке дополнения предоставляется Высокому представителю по общей иностранной политике и политике безопасности, действующему единолично или совместно с Европейском Комиссией, и Европейскому центральному банку. Каждому – в пределах его компетенции

2. Управление бюджетом и финансовые полномочия – разработка бюджета Европейского Союза для его последующего утверждения Парламентов и Советом, управление финансированием различных программ, а также исполнение бюджета ЕС – также в числе приоритетных полномочий Комиссии.

3. Надзор за применением европейского права – Комиссия выступает как своего рода страж учредительных договоров Европейского Союза и следит за тем, чтобы каждое государство-член применяли нормы европейского права должным образом. Помощь в этом Комиссии оказывает Суд Европейского Союза. Так, если Европейская Комиссия считает, что национальное правительство не в состоянии применять нормативно-правовые акты ЕС, то она всячески содействует в исправлении данной проблемы. В крайней ситуации, в дело вступает Суд ЕС, имеющий право наказать государство штрафными санкциями.

4. Представительство ЕС на международной арене – Европейская Комиссия выступает от имени всех государств Европейского Союза в международных организациях, как ООН, ВТО и др.

Лиссабонский договор уточняет полномочия Комиссии по исполнению норм европейского права. Отныне – это становится правилом. Комиссия фактически превратилась в исполнительно-распорядительный орган Европейского Союза.

Значение Комиссии также в том, что она является постоянно действующим институтом, который осуществляет повседневное оперативное управление делами Союза и добивается реализации европейского права. Обладая достаточно широкими полномочиями, Комиссия осуществляет контроль за соблюдениями норм европейского права, выступая как гарант и мотор европейского интеграционного процесса.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ МЕХАНИЗМЫ СОЗДАНИЯ УСЛОВИЙ, СПОСОБСТВУЮЩИХ РАЗВИТИЮ ГОСУДАРСТВ

Якубовський С. О.,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, доктор економічних наук

СПІВРОБІТНИЦТВО З МІЖНАРОДНИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ СОЮЗАМИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ УКРАЇНИ, БЄЛАРУСІ ТА ВІРМЕНІЇ

У сучасному світі всі країни умовно поділені на дві групи: перша, - це країни, національні валюти яких використовуються у міжнародних розрахунках, можуть слугувати міжнародним резервним засобом і держави, які накопичили значні золотовалютні резерви (Китай, Росія, нафтодобувні країни Перської Затоки); друга, - країни, з неконвертованими національними валютами і з незначними обсягами золотовалютних резервів.

Країни з другої групи у зв'язку з майже неконтрольованим рухом міжнародного капіталу у глобалізованій світовій економіці позбавлені можливостей проводити власну грошово-кредитну політику без врахування інтересів країн першої категорії. При цьому в особливо скрутному становищі опинились країни, для яких є притаманним постійно від'ємний рахунок поточних операцій платіжного балансу.

Україна, Бєларусь та Вірменія саме і належать до цієї групи держав, які за пострадянській період не спромоглися побудувати конкурентоспроможні національні господарства, що призвело до наявності в економіках постійно від'ємних поточних рахунків платіжних балансів і обумовило потрібність країн у зовнішньому фінансуванні.

З метою отримання зовнішнього фінансування зазначені країни протягом 2012-2013 років розглядали можливості приєднання до зони вільної торгівлі з ЄС або до Євразійського економічного союзу (ЄАЕС).

Республіка Бєларусь із-за постійних політичних протиріч з ЄС та США одразу зробила вибір на користь ЄАЕС. Вірменія після довгих коливань наприкінці 2013 року теж вирішила приєднатись до ЄАЕС. Україна, як і Вірменія та Бєларусь, в 2012-2013 роках розглядала питання про приєднання до ЄАЕС.

Однак через політичні розбіжності на початку 2014 року між Україною і Російською Федерацією і протестів значної частини населення, що виступали за інтеграцію країни з ЄС, Україна була змушена відмовитися від приєднання до ЄАЕС, підписавши 27 червня 2014 Угоду про Асоціацію з ЄС.

Метою даного дослідження є визначення динаміки поточного стану фінансової стійкості України, Бєларусі і Вірменії та потреби їх зовнішнього фінансування для економічного розвитку.

Поточний стан фінансової стійкості країн оцінимо за відношенням чистої міжнародної інвестиційної позиції (ЧМІП) та обсягу зовнішнього боргу до ВВП. Саме ці показники є найбільш важливими для країн з неконвертованою національною валютою (для розвинутих країн більш вагомим є показник відношення державного боргу до ВВП).

Згідно розрахункам Україна вже знаходиться у групі країн з найбільш вразливою фінансовою системою: відношення її зовнішнього боргу (126,3 млрд. дол.) до ВВП за офіційним курсом Національного банку на 1 квітня 2015 року становило 189 % [Національний банк України. Звіт про міжнародну інвестиційну позицію та зовнішній борг країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=63729]. Відношення офіційної ЧМІП (-68,4 млрд. дол.) до ВВП України становить –102 %.

Разом з тим, якщо враховувати ЧМІП без готівкової валюти поза банківської системи, обсяг якої на 1 квітня 2015 р. сягнув 91,8 млрд. дол. (для порівняння – на 1 січня 2010 р. він дорівнював 60,8 млрд., на 1 квітня 2012 р. –

80,8 млрд.), відповідний показник складе – 239 %, що відносить державу до групи країн з надзвичайно високим рівнем залежності від зовнішніх інвесторів та кредиторів.

Відношення обсягів офіційних золотовалютних резервів та обсягів валютних депозитів в банках України до обсягів готівкової валюти, що знаходиться у тіньовому секторі, – 1 до 6 і 1 до 14, що є надзвичайно загрозливим для стабільного розвитку держави та її суверенітету.

Для Республіки Бєларусь, незважаючи на постійно від'ємний поточний рахунок платіжного балансу (-4,96 млрд. дол. у 2008 році, -8,28 млрд. у 2010 р. і –5,09 млрд. у 2014), відношення зовнішнього боргу (40,1 млрд. дол.) до ВВП на 1 січня 2015 склало 52,8 %, а ЧМІП до ВВП – -57,2 %. При цьому, враховуючи, що обсяг готівкової валюти поза контролем держави є невеликим (трохи більше 64 млн. дол.), відношення реальної ЧМІП до ВВП Республіки Бєларусь є менше 60 % [Міністерство фінансів Республіки Бєларусь. Показники економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.gov.by/public_debt/pokazateli/].

ЧМІП Вірменії зменшувалася з -932 млн. дол. у 1999 році до -5,219 млрд. у 2009 і –7,88 млрд. на початок 2015 року. Аналогічна тенденція була властива і зовнішньому боргу країни - 1,381 млрд. дол. у 1999 році, 5,036 млрд. в 2009 і 8,452 млрд. дол. на початок 2015 року. В результаті на початку 2015 року відношення ЧМІП Вірменії до ВВП становило -71%, відношення зовнішнього боргу до ВВП - 76 %. Для порівняння на початку 2014 року відношення ЧМІП Вірменії до ВВП дорівнювало -113 %, відношення зовнішнього боргу до ВВП – 109 % [Central bank of Armenia. External Sector Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cba.am/en/SitePages/statexternalsector.aspx].

Отже, результати аналізу фінансової стійкості України, Республік Бєларусь та Вірменії свідчать про наступне. З трьох досліджених країн найбільша фінансова стійкість притаманна Республіці Бєларусь, фінансова система якої знаходиться в значно меншій залежності від зовнішнього

кредитування в порівнянні з Україною та Вірменією. При цьому у керівництва Республіки Бєларусь, на відміну від України та Вірменії, ще існує можливість проведення незалежної соціально-економічної політики без загрози зовнішнього дефолту.

Республіка Вірменія у зв'язку зі значними обсягами зовнішнього боргу та постійним дефіцитом поточного рахунку змушена розраховувати на зовнішнє фінансування, яке завдяки членству країни в ЄАЕС, надходить з Російської Федерація, яка, у свою чергу, під впливом міжнародних санкцій та падіння світових цін на нафту опинилась у скрутному становищі, що значно обмежує її можливості для виконання фінансових зобов'язань у межах ЄАЕС.

Разом з тим, слід зазначити, що після вступу Вірменії в ЄАЕС відбулося певне покращення відношення її ЧМІП та зовнішнього боргу до ВВП.

Таким чином, можна відзначити, що приєднання Республік Бєларусь та Вірменії до Євразійського економічного союзу поки ще має позитивні наслідки для стійкості їх фінансових систем. Однак, у довгостроковому періоді головним результатом розвитку Республік Бєларусь та Вірменії стане стан поточного рахунку їхніх платіжних балансів. І лише у випадку його суттєвого покращення можна бути констатувати загальний позитивний ефект від приєднання країн до Євразійського економічного союзу.

Показники фінансової стійкості України є набагато гіршими ніж у Бєларусі та Вірменії, однак вона завдяки укладанню Угоди про Асоціацію з ЄС та співробітництвом з Міжнародним валютним фондом має можливість розраховувати на значно більшу фінансову підтримку. Разом з тим, отримання цих фінансових ресурсів для розвитку країни, на відміну від допомоги Росії, пов'язано не стільки з політичною підтримкою, що відбувається у межах ЄАЕС, а з проведенням радикальних економічних реформ.

І саме небажання чинного керівництва змінити економічну систему країни, насамперед у податковій сфері, здійснити реальні кроки по децентралізації (за прикладом Польщі) чи федералізації, – що буде ще кращім для розвитку країни (за прикладом Федеративної республіки Німеччини), може

стати перешкодою на шляху міжнародної фінансової допомоги, створенню умов для ефективного соціально-економічного розвитку та подальшого існування України як незалежної держави.

Вихренко К. П.,
Одеська національна морська академія,
здобувач

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ РИБАЛОК

Ключовою складовою рибальської галузі, промислового рибальства (рибальського сектору) та рибогосподарського комплексу в цілому є процеси видобування морських біоресурсів у форматі спеціально організованого судноплавства. Загальною тенденцією такого судноплавства стає перенесення його здійснення з прибережних ділянок держав у відкрите море та у виключні економічні зони інших держав. Варіативність форм та видів морського рибальства, відсутність оптимальної моделі організації відповідних процесів, поєднання комерційного інтересу та потреб продовольчої безпеки ускладнює завдання правового регулювання у цій сфері, зокрема на міжнародному рівні. Специфіка морського рибальства зумовлює особливості реалізації національної юрисдикції держави прапору щодо рибальських суден, що має істотні практичні відмінності від юрисдикції на торговельні судна.

Глобалізація морського рибальства актуалізує потребу врахування норм міжнародного права для праці в рибальському секторі. Традиційно найбільший вплив міжнародного права існував у сфері регламентації промислового лову у певних басейнах, що впливало на організацію праці на суднах. Діяльність у рибальському секторі традиційно мала міжнародну складову, втілену спочатку у двосторонніх договорах про торгівлю і мореплавання а пізніше – у басейнових угодах щодо обмежень лову певних видів морських біоресурсів. Держави досі прагнуть врегулювати значну кількість питань перебування

рибалок на суднах без урахування міжнародних стандартів, шляхом схвалення для екіпажу (персоналу) рибальських суден актів санітарно-медичного спрямування, актів з питань дотримання техніки безпеки та інших техніко-правових норм.

Посилення міжнародного впливу на працю в рибальському секторі відбулося після схвалення Конвенції ООН з морського права 1982 р. та Угоди про здійснення положень Конвенції 1982 р., які стосуються збереження транскордонних рибних запасів і запасів далеко мігруючих риб і управління ними 1995 р. Ці акти запровадили права прибережних та інших держав щодо врегулювання процесів рибальства у виключних економічних зонах та передбачили потребу більш міцного зв'язку між державою прапору та рибальським судном, порівняно з попередньою морською практикою. Конвенція 1982 р. закріплює права України, як держави, що знаходиться в географічно несприятливому положенні, оскільки є прибережною державою, що омивається замкненими (напівзамкненими) морями, та є залежною від експлуатації живих ресурсів виключних економічних зон інших держав.

Для реалізації власних інтересів в умовах дії Конвенції 1982 р. та Угоди 1995 р. Україною укладено низку міжурядових двосторонніх угод з питань рибальства, зокрема, з Францією (1992 р.), Болгарією (1993 р.), Єгиптом (1994 р.), Грузією (1996 р.), Мавританією (2003 р.) та Марокко (2012 р.). Ці двосторонні акти містять норми з питань забезпечення рибальських суден сторін та статусу їх екіпажів; вони передбачають співпрацю у сфері підготовки кадрів у риболовній промисловості. Угода щодо забезпечення виконання заходів з міжнародного збереження та управління рибальськими суднами у відкритому морі 1993 р., що мала додатково посилити контроль держави прапору за діяльністю рибальських суден, не отримала масового приєднання; її положення відображені у рекомендаційних актах ФАО, таких, як Кодекс [ведення] відповідального рибальства 1995 р.

Активну позицію з міжнародного правового забезпечення рибальства, зокрема, організації праці в рибальському секторі, обіймають ММО, МОП та

ФАО. Технічні конвенції, що регулювали працю у морському секторі, схвалені під егідою МОП, мали варіативне ставлення до праці рибалок. Значна частка технічних «морських» конвенцій МОП не поширювалася на рибалок (конвенції №№ 22, 73, 91, 92, 145, 146) або діяла у цій сфері з обмеженнями (конвенції № 55 та № 71). Частка технічних «морських» конвенцій МОП могла охоплювати рибальський сектор за умовчанням (конвенції №№ 7, 8, 53, 56, 74, 133) або застосовувалася у відповідних відносинах за попереднім рішенням конкретної держави, схвалених разом із організаціями роботодавців та робітників або за рішенням цих організацій (конвенції №№ 163, 165, 166, 185), або могла розповсюджуватися на рибальський сектор ad hoc (конвенції №№ 68, 69, 108, 134, 180, 185).

У 50-60 роках XX ст. під егідою МОП було підписано спеціальні технічні, «риболовні» конвенції №№ 112, 113, 114, 125, 126, більшість з яких, крім № 125, сьогодні переглянуто Конвенцією МОП про працю в рибальському секторі № 188 2007 р. Наведені акти встановили вимоги у сфері мінімального віку, медичного огляду, трудових договорів та свідоцтв, що підтверджують кваліфікацію рибалок. Україна, як правонаступниця Української РСР, сьогодні бере участь у Конвенції МОП про медичний огляд рибалок № 113 та у Конвенції МОП про приміщення для екіпажу на борту риболовних суден № 126.

На рекомендаційному рівні МОП приділяв увагу праці у рибальському секторі починаючи з спеціальної рекомендації № 7 1920 р. з питань мінімального робочого часу рибалок. МОП було схвалено спеціалізовані морські рекомендації, що могли охоплювати рибальський сектор за попереднім рішенням держави (рекомендація № 187) чи за умовчанням (рекомендації №№ 9, 27, 28, 48, 49, 75, 76, 77, 78, 105, 106, 107, 108, 140, 141, 142, 173, 174, 185). Важливою є спеціалізована рекомендація МОП № 126 щодо корегування аспектів професійної підготовки рибалок, схвалена у розвиток конвенції № 125. Окремі рекомендації МОП мали метою поширити на різні категорії працівників

морської сфери, зокрема, на рибалок, вимоги конвенцій МОП, що рибалок не охоплювали (рекомендації № 27 та № 49).

ММО та ФАО у 60-х років XX ст. почали разом з МОП вживати спільні заходи щодо регламентації безпеки експлуатації рибальських суден, кваліфікації та сертифікації членів їх екіпажів. Це призвело до затвердження спільних рекомендаційних актів, що містять насамперед технічні стандарти; їх прикладом є Кодекс безпеки рибальських суден та рибалок ММО та ФАО. Спроби утворення конвенційного механізму щодо безпеки рибальських суден призвели до підписання Торемоліноської конвенції з безпеки рибальських суден 1977 р., Торемоліноського протоколу 1993 р. та Кейптаунської угоди про здійснення положень цього Протоколу 2012 р., що послідовно не вступили в силу.

Причиною такої невдачі є вкрай широка різноманітність риболовних суден та варіативність акваторій їх промислу, що розмиває зміст відповідних конвенційних вимог. Більш вдалою стала спроба регламентації сертифікації персоналу рибальських суден у Міжнародної конвенції про стандарти підготовки, дипломування та несення вахти екіпажами рибальських суден (STCW-F) 1995 р. STCW-F зняла питання дотримання рибальськими суднами Конвенції ПДНВ 1974 р. та конвенції МОП № 125, вона передбачає механізми контролю її дотримання на риболовних суднах незалежно від їх прапору в портах держав-учасниць конвенції. Україна не приєдналася до Торемоліноського протоколу 1993 р. або Кейптаунської угоди 2012 р., але з 2002 р. є учасницею STCW-F, що вступила в силу у 2012 р.

Новий етап міжнародно-правового забезпечення праці рибалок є пов’язаним із розробленням та схваленням Конвенції МОП № 188 про працю в рибальському секторі. Підписання цього акту відбувалося за умов побоювань низки держав щодо перспектив встановлення жорстких стандартів праці рибалок; тому прийняття цієї конвенції в 2007 р. відбулося в умовах компромісу, за яким значну частину приписів угоди її учасникам дозволялося виключити – у застосуванні до усіх рибальських суден або до їх окремих

категорій. Процедури контролю за дотриманням Конвенції № 188 є пом'якшеними як порівняно із процедурами STCW-F, так і з механізмом КПМС-2006, що сьогодні забезпечує трудові права моряків. Але й у цих умовах приєднання держав до Конвенції № 188 є повільним, водночас низький рівень вимог до процедури її вступу в силу дозволяє очікувати цього факту протягом найближчих років.

Відображення міжнародних стандартів праці рибалок у праві ЄС є динамічним процесом, зумовленим повноваженнями ЄС у сферах правил конкуренції внутрішнього ринку, спільної політики в сфері рибальства та компетенцією ЄС щодо підтримки соціальної політики, освіти та професійного навчання. Забезпечення безпеки праці рибалок передбачено нормами чинної директиви ЄС 93/103/ЄС 1993 р. про мінімальні вимоги безпеки і захисту здоров'я під час робіт на борту рибальських суден, яка була схвалена раніше ніж STCW-F або Конвенція № 188. Директива ЄС 97/70/ЕС 1997 р. встановила для рибальських суден гармонізований режим безпеки згідно вимог Торемоліноського протоколу 1993 р. для запровадження відповідних стандартів на рівні ЄС в умовах невтішних перспектив вступу протоколу в силу (наступне схвалення Кейптаунської угоди 2012 р. не вплинуло на зміст директиви 97/70/ЕС або інших актів ЄС).

Такі регламенти ЄС, як № 104/2000, № 1260/1999 та № 2792/1999, визначають правила та умови надання структурної допомоги ЄС у рибальському секторі, спрямованій на модернізацію рибальських суден та обмеження зусиль щодо вилову. Вплив права ЄС на трудові відносини у рибальському секторі відбувається й шляхом застосування прецедентних рішень Європейської Комісії та Суду ЄС. Ці рішення мають метою насамперед усунення дискримінаційної допомоги держав національним риболовним підприємствам або рибалкам шляхом зниження податків або цін на сировину, надання грошової допомоги тощо (рішення 83/314/ЕЕС 1983 р., 86/592/ЕЕС 1986 р., 2006/269/ЕС 2006 р., 2005/239/ЕС 2004 р. та ін.). Ці акти не містять згадок на релевантні норми міжнародного права з питань праці рибалок;

імплементація таких норм відбувається в ЄС у форматі тристороннього європейського діалогу. У такому форматі Комітет з секторального соціального діалогу у сфері морського рибальства ЄС, Європейська федерація транспортних робітників (ETF); Робоча група FISH Комітету професійних агрокультурних організацій та Генерального комітету сільськогосподарської кооперації ЄС (COPA-COGECA) та Асоціація національних організацій риболовних підприємств ЄС (Europeche, або Єврориба) 21 травня 2012 р. схвалили Угоду про перенесення умов Конвенції МОП № 188 у галузеві та колективні угоди в державах під юрисдикцією ЄС – без приєднання цих держав до самої конвенції.

Національне законодавство, галузеві та колективні угоди, правова практика держав ЄС з питань праці рибалок мають істотні відмінності, зокрема у сфері імплементації міжнародних стандартів. Основні відмінності полягають у ставленні до рибалок як до найманих працівників або як до замозайнятих осіб чи підприємців, у статусі об'єднань рибалок, пріоритету колективних або галузевих угод, у базових умовах контрактів рибалок тощо. Водночас можна стверджувати про врахування європейськими державами вимог STCW-F 1995 р. та окремих приписів Конвенції МОП № 188.

Законодавство України також застосовує до праці рибалок пострадянську модель правового регулювання, втілену в КТМ України 1995 р. та трудовому законодавстві. Профільний закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» 2011 р. окреслює владні повноваження, що зараз реалізуються МАПП та ДАРГ України, у сферах сертифікації персоналу риболовних суден, визначення їх безпечного укомплектування екіпажами, системи управління безпекою цих суден та системи управління охороною праці тощо. Під час реалізації цієї компетенції на рівні урядових та відомчих актів основна увага приділяється імплементації вимог STCW-F 1995 р., а також СОЛАС 1974 р. і МКУБ 1993 р. Ці процеси не є завершеними, водночас приєднання України до Кейптаунської угоди 2012 р. та до Конвенції МОП № 188 або використання їх стандартів на рівні національного законодавства, галузевих та колективних угод є питанням

майбутнього. Неучасть України у цих процесах відбувається через низку якість державного управління в цій сфері, формальний характер профспілок рибалок, тимчасову окупацію Криму РФ, яка істотно ускладнила експлуатацію Україною океанічних риболовних суден.

Гусев М. И.,
студент 5-го курса
специальности «Международные экономические отношения»
Одесского национального университета им. И.И.Мечникова

ВЛИЯНИЕ ВАЛЮТНОГО КУРСА НА ВНЕШНЕТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ УКРАИНЫ КАК ФАКТОРА УВЕЛИЧЕНИЯ БЛАГОСОСТОЯНИЯ СТРАНЫ И ЕЕ ГРАЖДАН

В данной статье рассмотрим влияние курса гривны и девальвационных процессов на внешнеторговые отношения Украины, а именно на экспорт, импорт и сальдо внешнеторговых операций, т.к. именно эти факторы влияют на приток валютных поступлений в страну и повышают тем самым ее благосостояние, а затем и благосостояние ее граждан.

В Украине почти не производится продукция с высокой добавленной стоимостью для международного обмена из-за низкого уровня развития технологий и устаревшего оборудования на производствах. Основа экспорта – продукция с низкой добавленной стоимостью, произведенная на энергоемких предприятиях (продукция металлургической и химической промышленностей).

Важно рассмотреть влияние органов государственного управления на курсообразование.

За фундаментальный курс в наибольшей степени отвечает исполнительная власть в лице правительства, реализуя экономическую политику и определяя направление развития страны. Это влияние определяется в течение длительного периода, в результате чего фундаментальный курс национальной валюты растет или снижается.

Влияние на фундаментальный курс имеет и Национальный банк Украины (НБУ) через управление валютными резервами страны. Функция Национального банка заключается в сглаживании конъюнктурных колебаний и частично колебаний, вызванных среднесрочными факторами. Это влияние осуществляется главным образом благодаря присутствию регулятора на Межбанковском валютном рынке как основного покупателя-продавца иностранной валюты.

В периоды избыточного предложения иностранной валюты НБУ выходит на межбанковский валютный рынок скупая избыточный объем валюты, а в периоды дефицита иностранной валюты выходит на межбанковский валютный рынок с ее предложением. Однако даже при самом широком присутствии НБУ не способен в долгосрочной перспективе существенно отклонять реальный курс от фундаментального.

Национальный банк имеет в своем арсенале определенный набор мер административного воздействия, однако они эффективны в краткосрочном периоде и имеют ограниченное влияние в среднесрочном периоде. Официальный курс НБУ выполняет исключительно информационную и техническую функцию и не является реальным курсом, хотя и должен быть близким к нему.

Экспорт играет очень важную роль в экономике Украины. Экспорт товаров из Украины дает возможность привлечь дополнительную валютную выручку из-за рубежа для развития отдельных отраслей экономики. Экспортоориентированные отрасли экономики Украины зависят от курса гривны, как от одного из важнейших факторов ценообразования на экспортную продукцию. Поэтому курс гривны имеет значительное влияние на украинский экспорт [Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.epravda.com.ua/publications/2009/09/17/207976/].

Рассмотрим динамику экспорта, импорта и торгового сальдо Украины с 2004 по 2014 год, для выявления определенных закономерностей влияния девальвирования гривны на данные показатели (см. рис. 1).

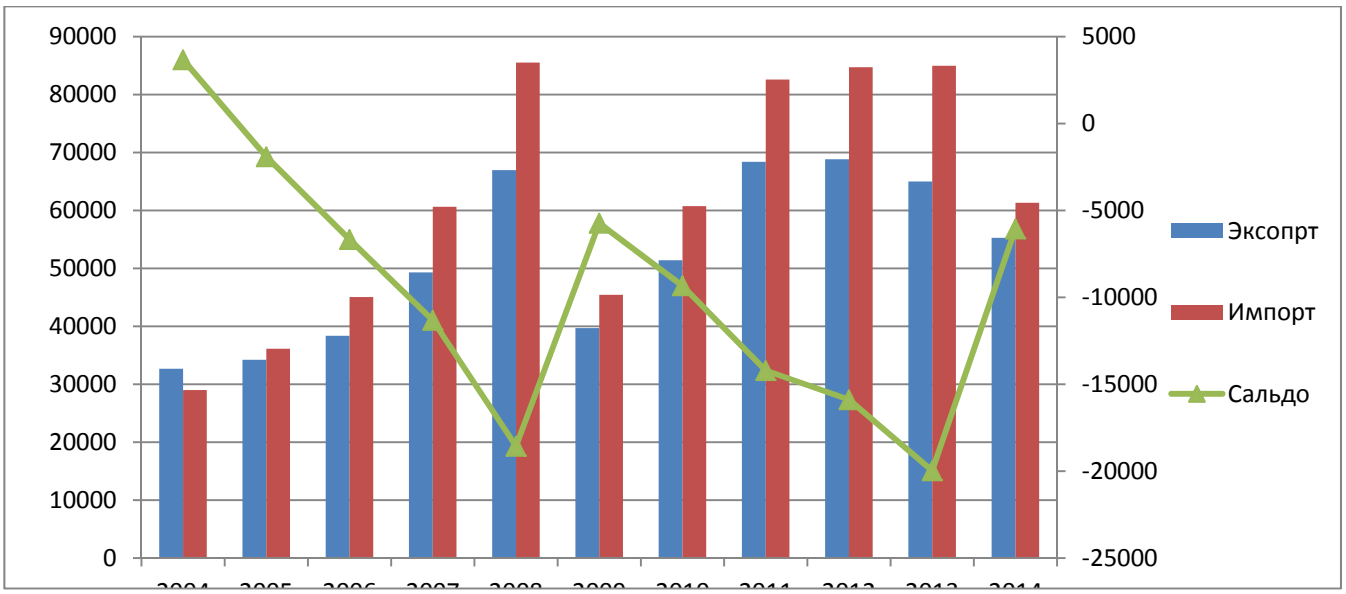

Рис.1. Экспорт и импорт Украины, а также сальдо внешнеторговых операций за период с 2004 по 2014 годы (в млн. долларов США).

Источник: [Электронный ресурс. – Режим доступа: http://comtrade.un.org/pb/WorldTables.aspx?y=2013].

За аналогичный период времени, динамика курса гривны выглядела следующим образом (см. рис. 2):

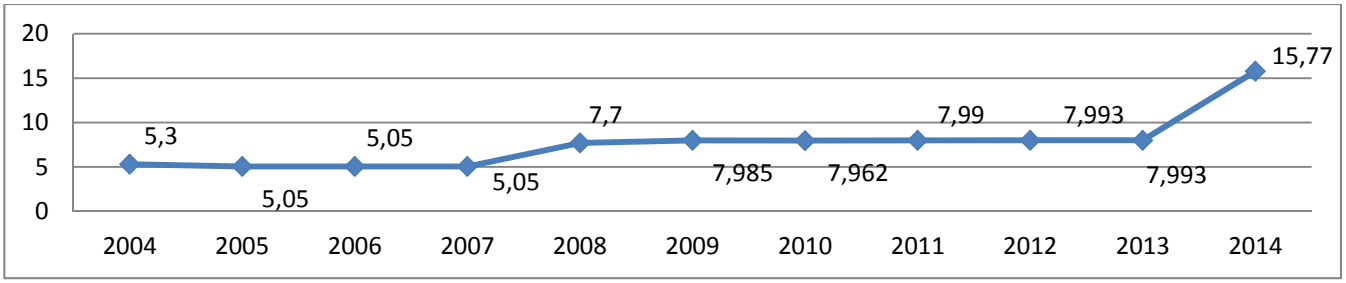

Рис. 2. Курс гривны к доллару США с 2004 по 2014 год.

Источник: [Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search/form/day].

Таким образом, если сопоставить изменения в основных внешнеторговых показателях и изменение курса гривны на едином графике, то получаем следующий график (см. рис. 3):

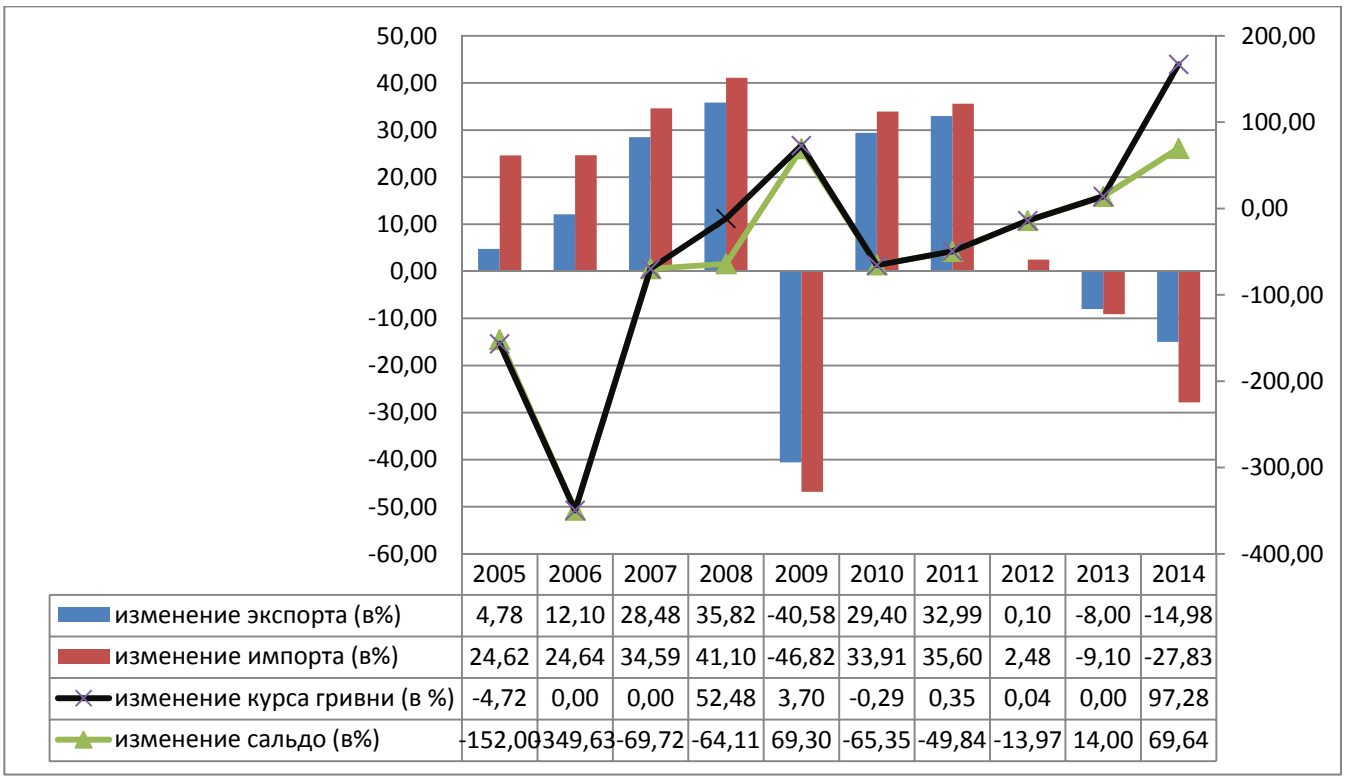

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
изменение экспорта (в%)	4,78	12,10	28,48	35,82	-40,58	29,40	32,99	0,10	-8,00	-14,98
изменение импорта (в%)	24,62	24,64	34,59	41,10	-46,82	33,91	35,60	2,48	-9,10	-27,83
изменение курса гривни (в %)	-4,72	0,00	0,00	52,48	3,70	-0,29	0,35	0,04	0,00	97,28
изменение сальдо (в%)	-152,00	349,63	-69,72	-64,11	69,30	-65,35	-49,84	-13,97	14,00	69,64

Рис. 3. Сопоставленный график изменения курса гривны, а также экспорта, импорта и сальдо внешнеторговых операций Украины (в %) с 2005 по 2014 годы.

Исходя из сопоставленного графика, можно сделать следующий вывод: официальный курс гривны к доллару США является стратегическим финансовым инструментом, который четко контролируется Национальным банком Украины, и который не подвержен рыночным колебаниям. Поэтому имеющаяся «стабильность» курса валюты дает возможность проанализировать непосредственное влияние изменения курса валюты на внешнеторговые отношения, без каких-либо посторонних влияний либо обратных тенденций. Резкая девальвация гривны в 2008 году привела к увеличению сальдо торгового баланса на 69,3% уже в 2009 году, однако, не за счет увеличения объемов экспорта, а за счет сокращения объемов импорта. При этом, уже в 2010 году, все вернулось на круги своя, и сальдо торгового баланса Украины стало опять ухудшаться, причем темпы спада почти совпадали с темпом роста. В 2011 и 2012 годах отрицательное сальдо внешнеторговых операций стало уменьшаться в своем значении, но говорить, что этому причиной стало небольшое

девальвирование гривны в этот период не стоит. В 2011 году сокращение отрицательного торгового сальдо стало возможным благодаря увеличению объемов экспорта, а в 2012 году причиной стало сокращение деловой активности, которое можно наблюдать в уменьшении объема внешнеторговых операций.

Небольшая девальвация в Украине практически не влияет на внешнеторговые операции страны, а существенное девальвирование национальной валюты влияет на внешнеторговые операции Украины только в краткосрочном периоде. Влияния девальвации гривны на экспорт товаров с Украины также положительно только в краткосрочном периоде, но при этом прирост экспорта после девальвации в размере почти 36% не покрывает размер девальвирования гривны, которое наблюдалось в размере 52,5%. Таким образом, прирост объема экспорта на 1% обеспечился обесцениванием гривны почти на 1,5%, что не совсем является целесообразным инструментом для стимулирования экспорта. При этом незначительные курсовые колебания гривны особо не отражаются на объеме импорта товаров в Украину в связи с наличием значительной доли энергоресурсов в импорте, которую нельзя сократить в краткосрочном и среднесрочном периодах без нанесения ущерба для экономики страны.

Таким образом, внешнеторговые отношения являются ключевой возможностью для увеличения благосостояния населения в Украине, и именно курсовая политика монетарных властей способна как стимулировать развитие внешней торговли, так и создать большие барьеры на пути к внешним рынкам за счет удорожания валютных средств для субъектов экономики, которые занимаются внешнеторговыми операциями.

Ершов Д. И.,
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
слушатель магистратуры кафедры мирового хозяйства и международных экономических отношений

ЛИКВИДАЦИЯ БЕДНОСТИ КАК ФАКТОР, ВЕДУЩИЙ К ПРОЦВЕТАНИЮ ГОСУДАРСТВ

В современном многополярном мире существует множество проблем, которые тормозят развитие государств. И одна из них-это социальное неравенство, выходящее в бедность. Эта проблема не дает в полной мере развиваться человеку, как элементу общества, а обществу – как элементу государственной системы.

В статье 25, «Всеобщей декларации прав человека», указано: каждый человек имеет право на жизненный уровень, включая пищу, одежду, жилище, медицинский уход и необходимое социальное обслуживание, который необходим для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, и право на обеспечение на случай безработицы, болезни, инвалидности, вдовства, наступления старости или иного случая утраты средств к существованию по не зависящим от него обстоятельствам.» [Всеобщая декларация прав человека: года [Электронный ресурс] / Декларации ООН – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml]. Обеспечение такого жизненного уровня дает возможность:

- обеспечить мирное сосущетвование различных этнических груп, как внутри государств, так и за их пределами;
- дать толчок к процветанию целых регионов;
- ликвидировать голод и пандемию смертельных болезней
- решить множество политических и экономических проблем.

Бедность – это также и экономическая проблема. Во многих новообразованных государствах, экономические системы все еще развиваются и недостаточно гибкие для решения современных экономических проблем, в

частности выхода из возможных финансовых кризисов, которые усугубляют проблему бедности. Но в промышленно развитых странах, эта проблема не менее значима, где также существуют группы населения, чьи права не до конца реализованы. На Форуме тысячелетия «Мы, народы: укрепление Организации Объединенных Наций в XXI веке» в 2000 г. [Декларация и Программа действий Форума тысячелетия «Мы, народы: укрепление Организации Объединенных Наций в XXI веке» [Электронный ресурс] / Декларации ООН – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/forumdec_dec_a.shtml], были обозначены 4 задачи, которые могут поспособствовать решению проблемы бедности, также при участии ООН:

1) выступить в качестве независимого арбитра, для того чтобы сбалансировать интересы стран-должников и стран-кредиторов и следить за тем, как расходуются средства, высвобождаемые вследствие списания долга;

2) установить обязательные кодексы поведения для транснациональных корпораций и ввести эффективное регулирование налогов на международных финансовых рынках, инвестируя эти денежные средства в программы искоренения нищеты;

3) немедленно учредить в Организации Объединенных Наций глобальный фонд для искоренения нищеты, который позволит обеспечить доступ бедных слоев населения к кредитам, с помощью взносов, поступающих от правительств, корпораций, Всемирного банка и из других источников;

4) утвердить тему культурного развития в качестве главной темы одного из остающихся годов Международного десятилетия борьбы за ликвидацию нищеты (1996–2007 годы).

Многие из этих задач были выполнены, а многие только в процессе выполнения. Исходя из отчета Всемирного банка 2014 г. [Всемирный Банк: годовой отчет 2014 г. [Электронный ресурс] / Всемирный Банк: Группа Всемирного Банка МБРР-МАР – 2014. – 67 с. – Режим доступа: http://www.worldbank.org/en/about/annual-report], существуют две взаимосвязанные цели – ликвидация крайней бедности и ускоренное

обеспечение всеобщего благосостояния, что и является новой стратегией Группы Всемирного банка. Несмотря на небольшой спад в начале 2014 года, в странах с высоким уровнем дохода налицо восстановление экономики, которое, как ожидается, поддержит экономический рост в развивающихся странах. Вместе с тем, многие развивающиеся страны начинают обнаруживать, что их способность поддерживать экономическую активность ограниченна. Чтобы добиться темпов экономического роста, необходимых для достижения двух поставленных Всемирным банком целей, потребуется придать новый импульс структурным реформам, учитывающим особенности каждой развивающейся страны. Как ожидается, в 2015 и 2016 годах экономический рост ускорится примерно до 5,5 процента, что близко к средним показателям в докризисный период.

Экономические показатели государств также разнятся. Наиболее высокие темпы роста по-прежнему наблюдаются в Восточной Азии и Тихоокеанском регионе, хотя ожидается, что в 2014 году они стабилизируются на уровне около 7 процентов на фоне стремления Китая сбалансировать рост своей экономики и добиться его большей устойчивости. По прогнозам, экономический рост в странах Южной Азии, стимулируемый укреплением экономики стран с высоким уровнем дохода, составит в 2014 году 5,3 процента, а в дальнейшем, в 2015 и 2016 годах, ожидается дальнейший рост его темпов – примерно до 6 процентов, в известной мере благодаря реформированию экономической политики. Инвестиции в ресурсные отрасли, коммунальную инфраструктуру и сельское хозяйство позволили сохранить темпы роста в странах Африки к югу от Сахары на уровне 4,7 процента, а в 2015–2016 годах они, как ожидается, превысят 5 процентов. Неоднозначная картина восстановления экономики наблюдается в странах Восточной Европы и Центральной Азии. Неблагоприятные перспективы в странах, являющихся ведущими торговыми партнерами (прежде всего, в Российской Федерации), как ожидается, замедлят темпы роста в Центральной Азии, тогда как на развивающихся европейских странах благоприятно отразится постепенное

восстановление экономики в зоне евро. В результате, согласно прогнозам, темпы роста в развивающихся странах Европы и Центральной Азии замедлятся в 2014 году до 2,4 процента, прежде чем вырасти в 2016 году примерно до 4 процентов. Слабые показатели экономического роста в Соединенных Штатах в начале 2014 года замедлили темпы роста экономики стран Латинской Америки и Карибского бассейна, однако восстановление экономики в странах с высоким уровнем дохода и стабильные цены на сырье, как ожидается, позволят поднять темпы роста в 2016 году до 3,5 процента. Социальные и политические неурядицы по-прежнему замедляют экономическую активность во многих странах Ближнего Востока и Северной Африки, содействие расширению возможностей, экономическому росту и процветанию где, согласно прогнозам, после наблюдавшейся в 2013 году стагнации экономический рост достигнет 1,9 процента в 2014 году, а к 2016 году ускорится до 3,5 процента. Для этого, многим развивающимся странам предоставляются гранты и инвестиции на развитие различных секторов экономики; страны привлекаются для взаимопомощи развивающимся странам Данные показатели говорят о том, что многие страны только на пути своего процветания.

Таким образом, проблема ликвидации бедности все еще актуальна. Для ее решения, необходимо вовлечения всех стран мира и международных организаций. Обмен опыта и взаимопомощи между государствами будет способствовать нахождению более быстрого способа ликвидации бедности и крайней нищеты. Основополагающим также является и ликвидация экономических проблем, и реструктуризация законодательных основ как на внутреннем, так и на международном уровнях.

Зайченко А. О.,
Одесский национальный университет им. И. Мечникова,
слушатель магистратуры

ПРАКТИЧЕСКОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОТНОСИТЕЛЬНОГО УРОВНЯ БЕДНОСТИ В СТРАНАХ МИРА

Понятие бедности является чрезвычайно важным в современной экономике, особенно в эмпирических исследованиях, поскольку определение показателей, связанных с бедностью неразрывно влечет за собой определение уровня национального благосостояния и других ключевых экономических концепций. Однако, данное понятие необходимо рассматривать в разрезе национально-культурного и экономического развития данного общества. Понятие бедность очень дифференцировано для каждой отдельной страны и даже для отдельного региона данного государства. Помимо этого, каждый человек понимает бедность по-разному. Можно одному и тому же человеку задать один и тот же вопрос о бедности и в зависимости от тех или иных условий он даст разные ответы.

Прежде чем мы рассмотрим причины бедности в мировом масштабе, необходимо разобраться, что же такое бедность и какие существуют подходы в определении данного понятия:

- социал-дарвинистский (Г. Спенсер, Ф. Гиддингс, П. Ж. Прудон и др.): неравенство населения - есть движущая сила развития как общества в целом, так и отдельной личности;

- социал-уравнительный или эгалитаристский (Ж. Руссо, Г. Бабеф и др.): бедность - есть социальное зло, следствие определенного типа распределительных отношений (Э. Реклю) либо результат капиталистических производственных отношений и присвоения капиталистами прибавочной стоимости (К. Маркс и Ф. Энгельс), уничтожение бедности может стать возможным только с революционным переустройством капиталистического общества;

- статистическо-социологический (Ф. Ле-Пле, Ч. Бут и С. Раунтри): бедность - есть социальная болезнь общества. Например, Ч. Бут изучал такие параметры бедности, как уровень доходов и удовлетворение основных потребностей, нормы и стандарты, необходимые для поддержания определенного уровня работоспособности и здоровья [Батракова Л.Г. Основные концепции оценки бедности населения / Л.Г. Батракова / Ярославский педагогический вестник. – 2011. – № 3. – Том I (Гуманитарные науки). – [Электронный ресурс], - режим доступа: http://vestnik.yspu.org/releases/2011_3g/26.pdf].

Таким образом, можно сделать вывод, что бедность возникает в случае, если уровень доходов человека падает, ниже минимального уровня, определенного в данной стране, который необходим для удовлетворения основных потребностей. Такой минимальный уровень называется «чертой бедности». Со временем и в зависимости от региона и общества основные потребности человека меняются. И каждая страна определяет свою черту в зависимости от ее уровня развития. Например, Всемирный банк ориентируется на такой показатель, как паритет покупательной способности (соотношение валют разных стран, при котором за соответствующие суммы этих валют можно приобрести приблизительно равный товар или услугу в рассматриваемых странах) и за основу были взяты 1,25 - 2 долл. в день. По исследованиям 2005 г. в самых бедных странах мира (Малави, Мали, Эфиопии, Нигер, Гамбия, Танзания, Таджикистан, Мозамбик, Чад, Непал и др.) около 1,4 млрд. человек жили менее чем на 1,25 долл. в день.

При определении степени бедности той или иной страны Мировым Банком используются следующие показатели: численность населения; территория; ВНП на душу населения; среднегодовой рост инфляции; ожидаемая продолжительность жизни; процент грамотного взрослого населения.

Несмотря на то, что одним из часто используемых показателей уровня бедности в стране является показатель процентного соотношения населения

государства, живущего менее чем на 1.25 долл. США (по курсу) в день к общей численности населения, из Таблицы 1 мы видим, что такой показатель неинформативен и мало может дать для анализа, поскольку в большинстве рассматриваемых стран равен 0, что неудивительно, учитывая значительно более высокий дневной прожиточный минимум в данных странах.

В данной работе предлагается рассмотреть два индекса, расчитанных автором, или способствующих наглядности концепции того, что бедность является относительным явлением.

Индикатор APgap (Average - Poverty gap) является способом измерения социального неравенства выраженного в разрыве о доходах между населением, со средним уровнем дохода и живущими за чертой бедности. Чем выше значение индикатора, тем меньше разрыв и соответственно ниже уровень социального неравенства. Соответственно при значении показателя, стремящемся к 0, социальный разрыв очень велик. Индикатор рассчитан следующим образом:

$$APgap = Poverty\ threshold\ /\ National\ income\ per\ capita\ /\ 365 \times 100$$

где:

Poverty threshold - официальный порог бедности для государства

National income per capita – национальный доход на душу населения

Индекс RPI (Relative power index) представляет собой попытку определения того, насколько порог бедности, установленный в каждом государстве отвечает реальности. Индекс рассчитывается по следующей формуле:

$$RPI = Nominal\ Exchange\ Rate\ /\ PPPi \times Poverty\ threshold\ i\ /\ Poverty\ threshold\ USA \times 100$$

где:

Nominal exchange rate - номинальный валютный курс

PPPi - Паритет покупательной способности валюты государства i

Poverty threshold i - официальный порог бедности для государства i

Poverty threshold USA - порог бедности в США.

Таким образом, полученный индекс показывает, какой процент от набора товаров и услуг, которые может приобрести житель США, живущий на черте бедности, доступен для жителя страны i, живущего на черте бедности.

Табл. 1

Страна	Прожиточный минимум в день	Процент населения, живущий на 1.25 дол. в день и ниже	Нац.доход на душу населения,рассчитан на 1 день	APgap, %	RPI, %
США	4,91	0	149,5	3,3	100
Бразилия	1,23	3,75	44,1	2,7	35
Великобритания	9,47	0	108,2	10,24	167
Германия	6,61	0	125,7	8,03	n.a.
Франция	7,68	0	110,6	8,49	n.a.
Дания	5,13	0	121,5	6,23	75
Швейцария	10,25	0	159,14	16,31	137
Китай	1	6,26	35,3	0,35	34
Япония	4,84	0	102,43	4,95	99
Индия	0,6	23,63	16,04	0,09	44
Грузия	1,79	14,14	19,61	0,35	76

Источник: The World Bank, собственные расчеты

Индикатор APgap показывает ожидаемые результаты. Разрыв между средним классом и бедной частью населения намного выше в Китае или Грузии чем, например, в Великобритании и Швейцарии. Из неожиданных моментов можно отметить относительно высокий разрыв в США и Японии.

Второй индикатор (RPI) дает интересные данные для анализа, например, условный малоимущий в Индии может позволить себе больше товаров и услуг, чем в Бразилии, несмотря на то, что прожиточный минимум в Бразилии выше более чем вдвое. На их фоне условный малоимущий в Грузии является намного более обеспеченным, поскольку может позволить себе 3/4 от набора товаров и услуг, доступных американскому условному бедняку. Что касается Швейцарии, у которой показатель равен 137%, можно сказать, что такой результат связан с

высоким уровнем ВВП, следовательно, человек на черте бедности в данной стране живет относительно богаче, чем например, в США.

Кроме того, исходя из полученных результатов, малоимущие люди в развивающихся и постсоциалистических странах не могут позволить купить себе такой же объем товаров и услуг, который доступен малоимущему в США. Согласно данным Таблицы 1, человек, живущий за чертой бедности в Китае, должен потреблять почти в три раза меньше товаров и услуг, чем в США. Однако, очевидно, что такое невозможно. Рассмотренный пример указывает на то, что государственные расчеты уровня бедности являются весьма неточными. С одной стороны, ясно, что занижение уровня доходов, определяющего черту бедности, выгодно для государства, так как незначительный рост доходов ведет к значительному (на бумаге) сокращению бедности. Особенно это заметно в том случае, если значение показателя APgap по данной стране стремится к нулю. С другой стороны, очевидным является также и тот факт, что подобная политика государства лишь маскирует бедность, не решая при этом проблему.

Тимофієнко М.С.
Одеський національний університет імені і.і. Мечникова,
слухач магістратури

ДИСПРОПОРЦІЇ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ ЄВРОЗОНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В ЄС

На відміну від національної держави Європейський Союз – це відкрита політико-економічна система, яка жорсткіше відчуває прояви фінансової дестабілізації, що виникають під час світових криз, а прийом нових членів ще більше ускладнює ситуацію.

Початкова Шістка держав (Франція, Західна Німеччина, Італія, Нідерланди, Бельгія та Люксембург) перетворилася на об’єднання 28 держав та пройшла всі етапи інтеграції, створивши економічний і валютний союз.

В Євроінтеграційних процесах багатьма дослідниками відзначається феномен «втоми від розширення». До складу ЄС були включені як провідні капіталістичні країни Західної Європи так і держави, відсталі в економічному відношенні: Чехія, Словакія, Угорщина, Польща, Литва, Латвія, Естонія. Значного песимізму надало розширення у 2007 році за рахунок Болгарії та Румунії, які дуже відчутно відставали від решти Євросоюзу за економічними показниками. Це потребувало від розвинених країн суттєвих капіталовкладень в економіки відсталих країн.

Однією з основних причин «втоми від розширення» в численних старих державах-учасниках ЄС є необхідність подолання суттєвого соціально-економічного розриву з новими країнами-членами. Сильно вираженою є економічна і соціальна диференціація між показниками нових країн-членів та середнім показником по ЄС, що спричинює підвищення фінансових витрат і посилює тенденцію до внутрішньосоюзної делокалізації й відповідно до міграції робочої сили [Гуцал С. А. Вплив процесу реформування ЄС на перспективи європейської інтеграції України / С. А. Гуцал // Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник . – 2009. – №2 . – С. 239-245].

Кризові явища поширилися серед таких країн Єврозони як Португалія, Ірландія, Італія Греція, Іспанія. Найслабша ланка у групі проблемних країн – Греція. Її борги склали майже 300 млрд. євро (понад 100% ВВП). Без зовнішньої допомоги країна опинилася б у стані дефолту [ЄЦБ: Основну роль у виведенні Єврозони з кризи повинні зіграти країни-члени, а не регулятор [Електронний ресурс] // Finance.ua, 2013. Режим доступу : http://news.finance.ua/ua/]. Греція вирізняється від інших проблемних держав Європейського Союзу майже повною відсутністю конкурентоспроможних виробництв.

Інтеграційна модель ЄС дає суттєвий збій в силу багатьох причин. Економічний та монетарний союз, запровадження євро та заснування Європейського Центрального Банку стали елементами великого та амбіційного

проекту, який залишався незавершеним, адже не був створений фіскальний союз. Країни єврозони на той період були політичного не готові для запровадження економічних інституцій з економічного управління. Інституційна незавершеність спільного економічного простору заклала значні диспропорції в економічному розвитку держав єврозони [Смирнова І. Є. Економічна криза ЄС: уроки для України / І. Є. Смирнова // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 72. – С. 862–868].

У результаті запровадження євро в ЄС зібралися разом економіки різного типу. Це загострювало протиріччя, породженого тим, що в рамках Європейського Союзу здійснюється єдина наднаціональна валютна політика, тоді як економічний союз будується на координації національних економічних політик країн – членів ЄС. При цьому єдина грошово-кредитна політика проводиться без урахування відмінностей у рівні розвитку та структурі господарств країн, що входять у союз.

Ще однією із причин виникнення дисбалансу, було накопичення величезних боргових зобов'язань як наслідок значного зростання запозичень. Тривалий час це практикувалося у широких масштабах практично на всіх рівнях: домашні господарства, банки, а держави досить безвідповідально ставилися до дотримання бюджетної дисципліни [Штулер І. Ю. Прояви фінансовоїдестабілізації ЄС під час світовоїфінансовоїкризи / І. Ю. Штулер // Економічнийчасопис-XXI. – 2013. – № 7-8(1). – С. 10-13. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecchado_2013_7-8(1)__4.pdf].

Більшість держав не дотримувалася так званих Маастрихтських критеріїв, згідно з якими негативне сальдо бюджету не повинно було перевищувати 3% ВВП, а величина державного боргу – 60%. Фактично ж дефіцит держбюджетів у межах «зони євро» в середньому зріс з 82,7% у 2011 р. до 86,6% у 2014 р. А в Португалії, Іспанії, Греції та Ірландії цей показник був ще вищим [База данных Евростата. Режим доступа. — URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/].

Вхід до Союзу дає його членам шанси швидкого розвитку, але несе з собою і загрози, пов'язані з уповільнення економічного зростання, труднощами у розробці економічної та монетарної політики, що відповідає потребам всіх країн-членів, що обумовлено відмінностями в рівнях їх економічного розвитку недостатніми можливостями підтримки ресурсами з бюджету ЄС.Таким чином, все вказує на те, що на сьогодні Європейський валютний союз вичерпав енергію свого розвитку по раніше заданій траєкторії. Розширення Євросоюзу ускладнює процес управління угрупованням, особливо в нинішніх, важких, умовах.

Сухоруков А. С.,
Уральский государственный юридический университет,
преподаватель кафедры конституционного права,
кандидат юридических наук

МЕЖИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ И КОНКУРЕНЦИИ В СТРАНАХ ЕАЭС И СНГ

Развитие национальных экономик диктует необходимость в конституционном-правовом регулировании экономики и конкуренции. Для стран СНГ конституционное закрепление рыночных отношений оказалось особенно важным в период кардинального изменения экономического регулирования (перехода от административно-командной системы экономики к рыночной), вызванного во многом сменой политического курса в этих странах (отходом от социалистической идеологии и ориентацией на демократические ценности капиталистических стран).

29 мая 2014 года между Российской Федерацией, Беларусью и Казахстаном подписан Договор о создании нового межгосударственного объединения – Евразийского Экономического Союза, который по замыслу его создателей должен заменить его правопредшественника ЕврАзЭС и способствовать более глубокому развитию интеграции между государствами

[Договор о Евразийском экономическом союзе. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855].

Одним из основополагающих факторов для создания ЕврАзЭС, а затем и ЕАЭС стало осознание лидерами государств и предпринимательского сообщества необходимости возрождения экономических связей, которые сложились еще в СССР. Ведь не секрет, что большинство предприятий, разбросанных по разным республикам СССР, представляли собой одно целое, единый технологический комплекс и были связующим элементом в становлении и развитии Союза. Поэтому распад СССР в 90-х г.г. XX века привел к кризису экономики многих государств, входивших в состав Союза. Более того, разрушенными оказались не только экономические, но и многие культурные и исторические связи народов. Во многом из-за этого в сегодняшнем переговорном процессе с государствами, входившими в состав СССР, наблюдаются недопонимание, противоречия, проявляются политические амбиции новых лидеров и желание сохранить собственный суверенитет вновь образованных государств. Показательным в этом отношении является взаимоотношения между Российской Федерацией и Беларусью при создании единого союзного государства. Договор о создании Союзного государства был подписан еще в 1999 году, однако до сих пор данное государство не создано, а также взаимоотношения России и Украины. Нерешительность политического руководства в вопросах межинтеграционного сотрудничества Украины – выбор между Таможенным Союзом или Европейским Союзом – и стремление получить выгоду сразу с двух сторон привели к смене политического руководства страны, эконмическим проблемам и обострениями отношений со странами СНГ (в частности, с Россией). Хотя традиционно именно с Россией были налажены и существовали длительное время большинство экономических связей, которые на сегодняшний день прерваны. Также не способствуют интеграционному процессу в странах СНГ территориальные споры между государствами (Армения и Азербайджан, Россия и Украина). В связи с этим нуждаются в восстановлении экономические связи стран СНГ, с которыми

общая история, культура, традиции и экономика. Восстановление экономических связей будет способствовать повышению общего экономического уровня и благосостояния граждан, но для этого необходимы важные политические решения по формированию единого межинтеграционного пространства.

Принципы единства экономического пространства и свободного перемещения товаров, работ и услуг являются основополагающими для межинтеграционного сотрудничества. Так, например, данные принципы закреплены в ч. 1 ст. 8 Конституции РФ, которые во многом определяют развитие экономики федеративного государства. Свобода перемещения товаров и недопустимость установления таможенных пошлин и сборов внутри государства является гарантией существования единого экономического пространства. Между тем, данные принципы отсутствуют в конституциях других государств, образующих ЕАЭС: Казахстана, Беларуси, Армении. Несмотря на то, что наличие вышеназванных принципов обосновывается федеративным устройством Российской Федерации, его важность для других стран ЕАЭС не теряет своего значения, поскольку укрепляет экономические связи регионов внутри любого государства и способствует сохранению территориальной целостности. Кроме того, в рамках сотрудничества государств СНГ данные принципы являются важными факторами налаживания межинтеграционного процесса на постсоветском пространстве с государствами, не входящими в ЕАЭС.

Экономики государств, образующих ЕАЭС, тесно взаимосвязаны, в связи с этим на повестку дня выходят вопросы не только создания единого экономического пространства и свободного перемещения товаров, но и регулирования конкуренции на межгосударственном уровне.

Конституционно-правовое регулирование конкуренции является необходимым условием функционирования экономики любого государства [«Конкуренция – природный рычаг регулирования качества товаров и услуг» // Журик Ю.В. Антимонопольно-конкурентне право України. Навчальний

посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2011. С. 25]. В связи с укреплением в системе мирохозяйственных связей позиций стран ЕАЭС, и повышением его значимости для экономики стран СНГ, конституционно-правовое регулирование конкуренции приобретает особую актуальность.

Составляющими конституционно-правового регулирования конкуренции являются конституционно-правовые основы конкуренции и конституционное право на конкуренцию.

Представляется правильным рассматривать конституционно-правовые основы конкуренции как совокупность конституционно-правовых норм, содержащихся в конституции и иных источниках конституционного права (конституционных нормативно-правовых актах государства: законах, указах главы государства, постановлениях правительства), регулирующих общественные отношения, связанные с защитой и развитием конкуренции.

Конституционно-правовые основы конкуренции – это правовая база, закрепляющая на конституционном уровне развитие и защиту конкуренции как конституционных ценностей, а конституционное право на конкуренцию – субъективное право хозяйствующих субъектов на справедливое и равное соперничество на рынке, обеспеченное обязательствами государства по защите и развитию конкуренции, в результате чего происходит удовлетворение спроса населения в качественных товарах (работах, услугах), а также эффективное развитие экономики [Сухоруков А.С. Конституционно-правовое регулирование конкуренции в Российской Федерации: монография. – М.: Юрлитинформ, 2013. – С. 102]. В рамках ЕАЭС конституционно-правовые положения о конкуренции закреплены в конституциях РФ, Казахстана, Армении, в государствах, не входящих в ЕАЭС – Украине и Молдове. Например, ч. 1 ст. 8 Конституции РФ говорит о поддержке конкуренции, а ч. 2 ст. 34 – о недопустимости монополистической деятельности и недобросовестной конкуренции [Конституция Российской Федерации // Российская газета. – 2009. – 21 января (№ 7)], в ст. 42 Конституции Украины закреплено положение о том, что государство обеспечивает защиту конкуренции в предпринимательской

деятельности [Конституция Украины // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. – Ст. 141]. Наиболее развернутые положения о конкуренции и обязанностях государства по ее защите содержатся в Конституции Молдовы, в которой конкуренция определена основополагающим фактором экономики (п. 3 ст. 9) [Конституция Молдовы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2]. Важность конституционно-правового регулирования нельзя недооценивать, поскольку оно является необходимым элементом в построении целостной системы правового регулирования экономики, а также при формировании целостной законодательной базы о едином экономическом пространстве и конкуренции в рамках складывающего Европейско-Азиатского сотрудничества.

На уровне ЕАЭС актом конституционного уровня, регулирующим вопросы конкуренции, может стать разрабатываемый несколько лет Евразийской экономической комиссией «Модельный закон о конкуренции» [Модельный закон Единого экономического пространства «О конкуренции». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tsouz.ru/db/bpol/Documents/mz%20ver.2.pdf], который должен собрать все лучшее, что есть в законодательстве о защите конкуренции стран-участниц ЕАЭС и мировой практике.

Конституционно-правовые основы конкуренции служат базой для существования отраслевого законодательства. В развитие положений о недопустимости монополистической деятельности и недобросовестной конкуренции в Российской Федерации принят Федеральный закон от 26.07.2006 № 135-ФЗ «О защите конкуренции» [О защите конкуренции: федеральный закон Российской Федерации от 26 июля 2006 г. № 135-ФЗ: с изм. от 2 июля 2013 г. // СЗ РФ. – 2006. – № 31 (1 ч.). – Ст. 3434], реализацией положений которого занимается Федеральная антимонопольная служба России и ее территориальные органы. В Казахстане функции отраслевого акта выполняет Закон Республики Казахстан от 25 декабря 2008 года № 112-IV «О конкуренции» [Закон Республики Казахстан от 25 декабря 2008 года № 112-IV

«О конкуренции». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30369177], а в Республике Беларусь – Закон «О противодействии монополистической деятельности и развитии конкуренции» от 12 декабря 2013 года [Закон Республики Беларусь «О противодействии монополистической деятельности и развитии конкуренции» от 12 декабря 2013 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.by/main.aspx?guid=3871&p0=H11300094].

Довольно детальное правовое регулирование конкуренции среди стран, не входящих в ЕАЭС, существует в Украине. На сегодняшний день правовую базу конкуренции помимо Конституции Украины образуют Хозяйственный кодекс Украины [Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – Ст. 462], Закон об Антимонопольном комитете Украины от 26.11.1993 [Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472], Закон о защите экономической конкуренции от 11.01.2001 [Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7. – Ст. 260], Закон о защите от недобросовестной конкуренции от 07.06.1996 [Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 36. – Ст. 164] и Закон о природной монополии от 20.04.2000 [Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 30. – Ст. 238. – С. 7].

Отраслевое законодательство призвано расширить и развить конституционные положения о конкуренции. Например, законодательство о защите экономической конкуренции направлено не только не недопущение недобросовестной конкуренции и злоупотребления монопольным положением, а одновременно, на формирование правового механизма ограничения монополистической деятельности хозяйствующих субъектов и развития экономической конкуренции [Журик Ю.В. Антимонопольно-конкурентне

право України. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 272 с.].

В целом можно отметить, что конституционные положения о конкуренции большинства конституций стран ЕАЭС касаются вопросов регулирования общих вопросов экономики, защиты конкуренции и почти совсем не затрагивает вопросы ее поддержки и развития. Между тем, мы не можем говорить о том, что конкуренция в странах ЕАЭС достигла качественно высокого уровня развития и носит цивилизованный характер. В связи с этим, представляется, что в целях интегрирования в международные рынки экономик стран СНГ и экономики ЕАЭС в целом, а также развития внутриинтеграционных процессов в рамках самого ЕАЭС, необходимо закрепление на конституционном уровне положений о поддержке и развитии конкуренции, что стимулировало бы государства на разработку мер, направленных на становление цивилизованного и развитого рынка. В то же время необходим обмен опытом по вопросам развития экономики и конкуренции со странами, не входящими в ЕАЭС (Украина, Молдова), в целях сохранения здорового предпринимательского климата между всеми странами, построения необходимых и взаимовыгодных экономических связей, а также сближения их позиций по развитию межинтеграционного сотрудничества.

Таким образом, мы видим важность и необходимость конституционно-правового регулирования экономики и конкуренции как на национальном уровне, так и на межгосударственном уровне, что является необходимой предпосылкой для формирования единого рынка в рамках Европейско-Азиатского региона.